

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА

№ 7 (67)

2005

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Генеральний директор Анатолій Рачок
Головний редактор Людмила Шангіна
Макет Павло Войтенко
 Олександр Москаленко
Техніко-комп'ютерна
підтримка Антон Балицький

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідectво KB № 4122

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
3800 примірників

Адреса редакції:
01034, м. Київ, вул. Володимирська, 46
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
веб-сторінка: <http://www.uceps.org>

При використанні матеріалів
посилання на журнал
«Національна безпека і оборона»
обов'язкове

Редакція може не поділяти точки зору авторів

Фотографії:
Українформ — обкладинка, стор. 6, 7, 9, 11, 13, 15,
17, 19, 21, 25, 27, 29, 31, 34, 36;
Прес-служба Президента України — стор. 23.

© Центр Разумкова, 2005

Проект здійснено за підтримки
Міжнародного фонду «Відродження»

З М І С Т

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ВЛАДИ	2
РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ УКРАЇНА-ЄС: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ (Заочний Круглий стіл)	5
ПРЕДСТАВНИКИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ	
РЕЗУЛЬТАТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОЦІНЮВАТИ НЕ КІЛЬКІСТЮ УХВАЛЕНИХ РІШЕНЬ, А ТИМ, ЯК ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ ВПЛИВАЄ НА РОЗВИТОК НАШОЇ КРАЇНИ <i>Олег РИБАЧУК</i>	5
ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ — ЦЕ РУХ НА ЗУСТРІЧНИХ КУРСАХ <i>Олександр МОЦІК</i>	7
“ЗОЛОТИЙ КЛЮЧИК” ВІД ДВЕРЕЙ ЄС ЗНАХОДИТЬСЯ В НАШИХ РУКАХ <i>Антон БУТЕЙКО</i>	10
УКРАЇНА-ЄС: ВІД СПІВРОБІТНИЦТВА ДО ІНТЕГРАЦІЇ <i>Андрій БЕРЕЗНИЙ</i>	11
ПОСЛІДОВНО ЗДІЙСНЮВАТИ СТРАТЕГІЧНИЙ КУРС НА ЄВРОПЕЙСЬКУ ІНТЕГРАЦІЮ <i>Василь МАРМАЗОВ</i>	13
ЗАПРОВАДЖУВАТИ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ <i>Павло РОЗЕНКО</i>	15
ПЛАН ДІЙ УКРАЇНА-ЄС — ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО І НАУКОВОГО ПРОСТОРУ <i>Андрій ГУРЖІЙ</i>	17
ПРЕДСТАВНИКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ	
ДОВЕСТИ СЕРІОЗНІСТЬ НАМІРІВ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ <i>Олег ЗАРУБІНСЬКИЙ</i>	19
ПОЧИНАТИ ПОТРІБНО З ВІДНОВЛЕННЯ ДОВІРИ ДО УКРАЇНИ <i>Ігор ОСТАШ</i>	20
ПРЕДСТАВНИКИ НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ	
ІНВЕСТИВАТИ ВЛАСНІ КОШТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР <i>Ігор БУРАКОВСЬКИЙ</i>	22
ЗАЛУЧАТИ ПОТЕНЦІАЛ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ <i>Олександр СУШКО</i>	24
НАД ЄВРОІНТЕГРАЦІЄЮ ТРЕБА ПРАЦЮВАТИ НЕ ЛИШЕ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТОЛИЦЯХ, А Й У СЕБЕ ВДОМА <i>Володимир ФЕСЕНКО</i>	26
СТАТТІ	
НОВИЙ ФОРМАТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ <i>Олександр ДЕРГАЧОВ</i>	28
РУХ УКРАЇНИ ДО ЄС: ДОМАГАТИСЯ НЕ “ТОЧКОВИХ” УСПІХІВ, А СИСТЕМНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ <i>Василь ЮРЧИШИН</i>	32
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС: ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ	37
ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПОЗИЦІЇ ТА ОЦІНКИ ГРОМАДЯН	44

Умови отримання журналу — на нашій веб-сторінці:
<http://www.uceps.org/magazine>.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПЕРШІ КРОКИ НОВОЇ ВЛАДИ

Заяви про рух України до Європи ввійшли в офіційну політичну риторику фактично з моменту набуття Україною незалежності. Безперечно, досягнення європейського рівня демократії, соціально-економічних стандартів, захисту прав і свобод людини відповідає національним інтересам країни і має бути головним пріоритетом діяльності влади.

На офіційному рівні євроінтеграційний курс був закріплений як у спільних договірно-правових документах, зокрема — Угоді про партнерство та співробітництво (1998р.), так і в ряді внутрішніх актів, зокрема — Основних напрямках зовнішньої політики України (1993р.), Законі України “Про основи національної безпеки України” (2003р.), Стратегії інтеграції України до ЄС (1998р.), Програмі інтеграції України до ЄС (2000р.), Посланні Президента України до Верховної Ради України “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011рр.” (2002р.).

Однак, реальному наближення до ЄС не відбувалося. Навпаки, суперечлива “багатовекторна” політика попередньої влади, балансування між Заходом і Сходом викликали з боку ЄС недовіру і розчарування. Численні декларації про пріоритетність євроінтеграційного курсу не підкріплювалися конкретними діями. У європейських партнерів виникла “втома” від України.

З приходом нової влади ситуація змінилася на краще. Країна отримала реальний шанс стати повноправним учасником європейських інтеграційних процесів. Одним з перших кроків нової влади на європейському шляху стало ухвалення і наступна реалізація Плану дій Україна-ЄС.

План дій Україна-ЄС — механізм реалізації євроінтеграційної стратегії України

Як зазначається в директивних документах ЄС та численних заявах його офіційних представників, План дій Україна-ЄС (далі — План дій) не має на меті підготовку до членства в ЄС, а передбачає розширення та поглиблення співробітництва в окремих пріоритетних сферах. Тому він не відповідає на всі питання, які цікавлять українську сторону (по суті, План дій і готувався як документ ЄС, який погоджувався з Україною). Однак, його виконання — імператив для України — що можна стверджувати з наступних причин.

По-перше, — виконання потрібне для внутрішніх перетворень в Україні, незалежно від того, як це вплине на стратегічну мету вступу до ЄС; *по-друге*, — виконання Плану дій має продемонструвати, що Україна остаточно відмовилася від політики декларацій і перейшла до практичних дій з комплексного реформування владних інститутів, судової системи, а також ринкових економічних реформ; *по-третє*, — виконання Плану дій відкриває двері для укладення посиленої угоди. Ця угода, як зазначається в документах ЄС, має бути в рамках політики сусідства, але водночас не виключає більш широких можливостей; *по-четверте*, чітке визначення намірів і зобов'язань дозволить здійснювати моніторинг їх належного виконання, а відтак — сподіватися на прискорення внутрішніх трансформацій та зближення України з ЄС. Цьому сприяє і розробка та затвердження Заходів з виконання Плану дій у 2005р. — так званої “дорожньої карти” (врізка “План дій Україна-ЄС і “дорожня карта” на 2005 рік”).

Оцінки перебігу виконання Плану дій. Перша проміжна оцінка виконання Плану дій була зроблена на засіданні Ради з питань співробітництва Україна-ЄС 13 червня 2005р. (Люксембург). Рада “привітала прогрес, досягнутий в реалізації Плану дій Україна-ЄС” та висловила сподівання подальшого прогресу. Верховний

представник ЄС Хав'єр Солана відзначив, що Україною зроблені “значні зусилля” у виконанні Плану дій.

Оптимістичні в оцінках і українські посадовці. Хоча розбіжності в їх заявах дають підстави сумніватися в наявності методології і чітких критеріїв оцінки виконання. На думку экс-віце-прем'єра з питань європейської інтеграції О.Рибачука, План дій виконується на 70%¹. Міністр закордонних справ України Б.Тарасюк говорить про 40% виконаних зобов'язань у політичній складовій (заходи у сфері зовнішньої політики, оборони та політики безпеки, прав людини, свободи ЗМІ тощо)². Якщо врахувати, що виконання цієї складової є порівняно найбільш успішним, то навряд чи загальний показник виконання Плану дій може бути вищим.

При цьому, можна стверджувати, що виконано здебільшого організаційні пункти Плану дій — такі, як проведення консультацій і переговорів, розробка проектів законів, постанов та указів. Це стосується і тих сфер і напрямів, де План дій виконується найбільш успішно. Робота з досягнення конкретних цілей, насамперед, в реформуванні економіки, сфері юстиції і внутрішніх справ, адаптації національного законодавства відповідно до норм ЄС ведеться інтенсивно, але поки без очікуваних результатів.

На думку експертів, сьогодні виконання Плану дій за п'ятибальною шкалою не може бути оцінене навіть твердою “четвіркою”. Порівняно найкраще виконується розділ “Політичний діалог і реформування” (3,5 бала); найгірше — “Економічні і соціальні реформи і розвиток” (2,9) і “Торгівля, ринкові та регуляторні реформи” (3 бали).

Відповідно, невтішними є прогнози експертів про те, що виконання Плану дій на момент завершення його трирічного терміну буде частковим і вибіркоким — такої думки дотримуються дві третини опитаних експертів, і лише кожен п'ятий із них вірить у те, що План буде виконаний повністю або майже повністю³.

¹ Див.: Олег Рибачук: “В деле евроинтеграции я, как хирург без топора”. — Киевский телеграф, 19 августа 2005г., <http://www.versii.com/telegraf/print.php?id=4586>.

² Див.: Борис Тарасюк про зону вільної торгівлі: “Чому ми повинні чекати?”. — <http://www.mnru.mk.ua/number574.html>.

³ Докладно див. матеріал “Стан і перспективи інтеграції України до ЄС: оцінки експертів”, вміщений у цьому журналі.

План дій Україна-ЄС і “дорожня карта” на 2005 рік

План дій Україна-ЄС (далі — План дій) — документ, виконання якого розраховане на 2005-2007рр.; ухвалений 21 лютого 2005р. на засіданні Ради з питань співробітництва Україна-ЄС.

Встановлює комплексний перелік із 71 пріоритету (276 пріоритетних завдань), які Україна має виконати, щоб наблизити власні політичну та економічну системи до норм і стандартів ЄС.

Складається з шести розділів, у кожному з яких містяться певна частина згаданих пріоритетів і відповідних пріоритетних завдань. Стислий виклад змісту пріоритетів наводиться в таблиці “*Структура Плану дій...*”. План дій є відкритим документом, тобто до нього можна вносити зміни та доповнення, оновлюючи його зміст відповідно до прогресу у виконанні пріоритетних завдань.

Передбачається, що виконання Плану дій контролюватимуть спільні органи, створені згідно з Угодою про партнерство та співробітництво (УПС). Першу оцінку

виконання Плану дій планується здійснити не пізніше ніж через два роки після його схвалення.

На виконання Плану дій протягом 2005р. Кабінетом Міністрів розроблені **Заходи щодо виконання у 2005р. Плану дій Україна-ЄС**, так звана “дорожня карта” (далі — План заходів); затверджені Кабінетом Міністрів 22 квітня 2005р. План заходів має сприяти виконанню завдань визначених у Плані дій.

План заходів складається з шести розділів, що є відповідниками розділів Плану дій, і нараховує 177 заходів (кожен з яких поділяється на кілька конкретних завдань, зокрема, з підготовки та ухвалення законопроектів, проведення переговорів і консультацій, підписання угод тощо. Загалом — 361 завдання).

План заходів містить також окремий підрозділ — “Нові перспективи для партнерства, економічної інтеграції та співробітництва”, де пропонуються заходи з оптимізації міжнародної донорської допомоги (чотири заходи, поділені на 15 завдань).

Структура Плану дій Україна-ЄС та відповідно — Заходів щодо виконання у 2005р. Плану дій Україна-ЄС

Розділ 1. Політичний діалог та реформування		
Передбачається:		
- посилення стабільності та ефективності інституцій, що забезпечують демократію і верховенство права - забезпечення правосуддя, подальше проведення судової та правової реформи - забезпечення ефективності боротьби з корупцією - забезпечення поваги до прав людини та основних свобод, поваги до прав дитини відповідно до міжнародних та європейських стандартів	- забезпечення розвитку громадянського суспільства, поваги до свободи ЗМІ та свободи висловлювань, поваги до прав національних меншин - запобігання неналежному поводженню з людьми та застосуванню тортур - забезпечення прав профспілок та основних стандартів праці	посилення політичного діалогу з питань спільної зовнішньої політики та політики безпеки, регіональних і міжнародних питань, кризових ситуацій, боротьби з загрозами тероризму, розповсюдженням зброї масового знищення та нелегальним експортом зброї
Загалом — 15 пріоритетів (53 пріоритетних завдань)		
У відповідному розділі Плану заходів передбачені 32 заходи (101 конкретне завдання)		
Розділ 2. Економічні та соціальні реформи і розвиток		
Передбачається:		
- створення функціонуючої ринкової економіки, включаючи ціноутворення, контроль за державною допомогою, законодавче середовище, яке забезпечує чесну конкуренцію - подальше наближення національного законодавства до норм і стандартів ЄС та забезпечення його ефективної імплементації	- покращення інвестиційного клімату, включаючи забезпечення прозорості, передбачуваності та спрощення його регулювання - закріплення прогресу в реалізації політики макроекономічної стабілізації, здійснення послідовної та довгострокової програми структурної реформи	посилення діалогу та співробітництва з соціальних питань, запровадження ефективних заходів зменшення бідності та збільшення зайнятості, зменшення розриву між рівнями розвитку регіонів та сприяння сталому розвитку.
Загалом — 9 пріоритетів (25 пріоритетних завдань)		
У відповідному розділі Плану заходів передбачені 15 заходів (27 конкретних завдань)		
Розділ 3. Торгівля, ринкові та регуляторні реформи		
Передбачається:		
- повна імплементація зобов'язань за УПС у сфері торгівлі товарами, забезпечення вступу до СОТ - прискорення впровадження необхідних адміністративних та макроекономічних реформ, що передбачені УПС - розробка та імплементація митного законодавства, що відповідає міжнародним стандартам, удосконалення функціонування митниці, спрощення митних процедур - приведення регуляторної та адміністративної практики до міжнародної та існуючої в ЄС, вдосконалення адміністративних і регуляторних умов діяльності компаній	- запобігання застосуванню кількісних обмежень, підвищення безпеки продуктів харчування - імплементація положень щодо національного режиму заснування компаній - покрокове усунення обмежень у частині, що стосується надання трансграничних послуг - імплементація зобов'язань в УПС щодо поточних платежів та капіталу, умов праці, соціального забезпечення - розвиток систем оподаткування відповідно до міжнародних стандартів та стандартів ЄС	- виконання зобов'язання УПС щодо державної допомоги, забезпечення відповідності антимонопольного законодавства нормам, що існують в ЄС - забезпечення захисту інтелектуальної власності до рівня, що існує в ЄС - створення умов для відкритого та конкурентного укладення контрактів у сфері державних закупівель - забезпечення надійного управління та контролю над державними фінансами - впровадження статистичних методів, що відповідають міжнародним
Загалом — 21 пріоритет (108 пріоритетних завдань)		
У відповідному розділі Плану заходів передбачені 52 заходи (92 конкретні завдання)		
Розділ 4. Співробітництво в сфері юстиції та внутрішніх справ		
Пріоритетні завдання визначаються Планом дій ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ від 12 грудня 2001р.		
У відповідному розділі Плану заходів передбачені 2 заходи (6 конкретних завдань)		
Розділ 5. Транспорт, енергетика, інформаційне суспільство та навколишнє середовище		
Передбачається:		
- розробка та впровадження національної транспортної стратегії, здійснення окремих реформ у сфері автомобільного, залізничного, авіаційного, морського, внутрішнього водного транспорту - затвердження загальної енергетичної політики, поступовий перехід до принципів, за якими функціонують внутрішні ринки газу та	електроенергії в ЄС, досягнення прогресу в галузі енергетичних мереж, транзиту природного газу, реструктуризації вугільних шахт, ефективності використання енергії, продовження співробітництва з питань атомної енергії та ядерної безпеки	- прискорення досягнення прогресу у сфері політики та регулювання електронних ЗМІ, послуг інформаційного суспільства - забезпечення якісного управління у сфері навколишнього середовища, захист навколишнього середовища та розширення співробітництва
Загалом — 17 пріоритетів (58 пріоритетних завдань)		
У відповідному розділі Плану заходів передбачені 47 заходів (80 конкретних завдань)		
Розділ 6. Міжлюдські контакти		
Передбачається:		
- підготовка до приєднання до Європейського дослідницького простору, посилення потенціалу у сфері дослідницького та технологічного розвитку, розширення наукових обмінів - сприяння співробітництву у сфері громадянського суспільства	- реформування та вдосконалення системи освіти у напрямі наближення до стандартів ЄС, розширення стажувань, - наблизення законодавства в аудіовізуальній сфері до повної відповідності європейським стандартам	- посилення культурного співробітництва - розширення трансграничного співробітництва - посилення рівня охорони здоров'я та епідеміологічної безпеки відповідно до законодавства ЄС
Загалом — 9 пріоритетів (32 пріоритетних завдання)		
У відповідному розділі Плану заходів передбачені 25 заходів (40 конкретних завдань)		

Виконання Плану дій: чинники, проблеми, перспективи

На успішну реалізацію Плану дій впливатиме комплекс чинників, серед яких доцільно виокремити політичні, організаційні та ресурсні¹. Окремим чинником є також якість основного документа, розробленого на виконання Плану дій — Плану заходів або “дорожньої карти”, згідно з якою Україна має рухатися до ЄС.

Головним серед політичних чинників можна вважати **відсутність національного консенсусу навколо євроінтеграції України** — як серед суспільства загалом, так і серед політичної еліти. У першому випадку відсутність такого консенсусу доводять результати соціологічного моніторингу громадської думки². Відсутність єдності позицій політичної еліти особливо виразно була продемонстрована, наприклад, під час голосування за пакет законів, необхідних для вступу України до СОТ.

Серед організаційних чинників головним є **недостатність інституційного та ресурсного забезпечення як євроінтеграційного курсу України загалом, так і виконання Плану дій зокрема**. Рівень ефективності української бюрократії залишається вкрай низьким. Існує сукупність органів, що залучені до питань європейської інтеграції. Проте, система менеджменту, яка б оптимізувала процеси та забезпечила координацію, відсутня.

Тим часом, дотепер дискутується доцільність **створення координуючого органу у сфері європейської інтеграції**. Нещодавно ліквідована посада віце-прем'єра міністра з європейської інтеграції. Не створені департаменти європейської інтеграції в міністерствах і відомствах, не визначені чітко повноваження, права та відповідальність різних структур і посадових осіб. Передача координуючих функцій до МЗС чи Секретаріату Президента навряд чи поліпшить ситуацію. Можливий вихід — підвищення ефективності координуючої діяльності очолюваної Президентом Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції та утворення підзвітної їй Міжвідомчої комісії.

Ситуацію ускладнює **недостатність ресурсного забезпечення**, насамперед, кадрового (зокрема, брак спеціалістів з питань європейського права та економіки), та особливо фінансового (досить сказати, що бракує коштів навіть на заходи з адаптації законодавства України до законодавства ЄС).

Наведені чинники суттєво обмежують можливості належного виконання Плану дій — адже відомий закон публічної політики стверджує: **рішення не реалізується без належного ресурсного забезпечення та контролю**.

Окремою проблемою є **змістовні і структурні недоліки Плану заходів**, які ускладнюють як саме його виконання, так і моніторинг цього процесу. Серед цих недоліків необхідно вирізнити наступні.

Брак чіткості у визначенні змісту конкретних заходів. План заходів безперечно є набагато більш деталізованим, ніж План дій. Водночас, він містить значну кількість заходів, сформульованих настільки загально, що будь-які дії можна буде кваліфікувати як виконання³. Це створює серйозні проблеми, зокрема, для моніторингу.

Незбалансованість у часовому вимірі. Передбачено виконати понад 360 заходів. При цьому, в першому півріччі — лише шосту частину з них. Інші, в т.ч. і розробка лівової частки зі 124 проєктів нормативно-правових актів, — заплановані на друге півріччя, або ж їх реалізація має відбутися протягом року, що на практиці означатиме їх виконання у другому півріччі.

Зважаючи на те, що друге півріччя традиційно є більш навантаженим для всіх органів державної влади, а також — на перспективу парламентських виборів, такий часовий розрахунок не є оптимальним. Крім того, План заходів передбачає ухвалення законопроектів, що є політично чутливими⁴. Парламентські вибори очевидно ускладнять реалізацію цих завдань.

Окремою проблемою є **можливість ефективного контролю за виконанням “дорожньої карти” на 2005р.** Запропонований формат звітів не дозволяє оцінити виконання заходів належним чином. Їх структура не відповідає структурі Плану заходів; відсутня чітка інформація про заходи, що мали бути виконані станом на момент підготовки звіту, а подекуди — про виконані заходи. Подібні звіти не лише не відповідають вимогам розпорядження Кабінету Міністрів про “регулярне інформування громадськості про хід реалізації Плану дій Україна-ЄС”, але й викликають сумніви, що дійсні результати виконання співпадають з задекларованими.

Розглядаючи **перспективи виконання Плану дій та прискорення динаміки взаємин Україна-ЄС** треба враховувати наступне.

(1). В Україні є можливості досягнення консенсусу еліт і суспільства в питанні безальтернативності європейської інтеграції⁵. Незважаючи на певні суперечності, курс на вступ до ЄС підтримують як відносно більшість українських громадян, так і провідні політичні сили. Проте, поширенню і зміцненню свідомої підтримки європейського курсу мають передувати глибока модернізація економіки, правової і соціальної системи країни⁶.

(2). Успішна європейська інтеграція України неможлива без рішення ряду проблемних питань взаємин з Росією і вироблення нового алгоритму взаємодії з цим стратегічним партнером України, насамперед, в економічній сфері.

(3). Поглиблення співробітництва ЄС з Україною може стати об'єднуючим фактором зміцнення трансатлантичної взаємодії. Спільна політична підтримка ЄС і США демократичних перетворень в Україні продемонструвала можливості такої взаємодії.

(4). Досягнення Україною цілей європейської інтеграції, у т.ч. виконання завдань, внесених до Плану дій Україна-ЄС, можливо лише за умов послідовних і активних дій як влади, так і суспільства, а також — належного інституційного та ресурсного забезпечення цього процесу.

Таким чином, **динаміка взаємин Україна-ЄС у кінцевому підсумку буде визначатися трьома ключовими факторами: успішністю трансформацій в Україні; готовністю ЄС до нових розширень; розвитком відносин у геополітичному чотирикутнику ЄС-США-Росія-Україна.** ■

¹ Про конкретні проблеми виконання Плану дій див. матеріали заочного Круглого столу “Реалізація Плану дій Україна-ЄС: проблеми і перспективи”, вміщені в цьому журналі.

² Див. результати соціологічного моніторингу “Європейська інтеграція України: позиції та оцінки громадян”, вміщені в цьому журналі.

³ Наприклад, у сфері зовнішньої політики передбачається “провести консультації з політичним підрозділом ЄС з метою посилення зовнішньополітичної співпраці між Україною та ЄС” або “співпрацювати з Молдовою з питань здійснення спільного контролю у погоджених між сторонами пунктах пропуску”.

⁴ Наприклад, “Про внесення змін до Конституції України (щодо удосконалення системи місцевого самоврядування)”, “Концепція державної етнонаціональної політики”, “Державна програма приватизації на 2005-2007рр.”, “Про парламентську опозицію” тощо.

⁵ Див. статтю О.Дергачова “Новий формат європейського вибору України”, вміщену в цьому журналі.

⁶ Див. статтю В.Юрчишина “Рух України до ЄС: домагатися не “точкових” успіхів, а системних перетворень”, вміщену в цьому журналі.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЛАНУ ДІЙ УКРАЇНА-ЄС: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

ПРЕДСТАВНИКИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

РЕЗУЛЬТАТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ОЦІНЮВАТИ НЕ КІЛЬКІСТЮ УХВАЛЕНИХ РІШЕНЬ, А ТИМ, ЯК ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ ВПЛИВАЄ НА РОЗВИТОК НАШОЇ КРАЇНИ

Олег РИБАЧУК,
голова Секретаріату
Президента України*

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

План дій Україна-ЄС — це програмний документ, за результатами виконання якого ми очікуємо якісного підвищення рівня наших відносин з ЄС.

Ми взяли на себе амбітні зобов'язання і налаштовані конкретно та наполегливою працею доводити серйозність своїх євроінтеграційних намірів.

Це не голослівне твердження. Вже 13 червня під час спільного засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС ми презентували перші результати виконання Плану дій. І це відбулося лише чотири місяці потому, відколи був підписаний цей важливий документ. (Цю презентацію можна знайти в Інтернеті на “Урядовому порталі”).

Водночас важливо усвідомлювати, що зараз ми маємо перші плоди з посадженого нами дерева. Це ті результати, які радують око, які говорять, що молода рослина розвивається, але робити прогнози про врожай загалом, а тим більше на наступні роки, треба дуже обережно. Просто ще зарано. **Хоча загалом вже цими результатами можна пишатися. Вони є переконливими аргументами на користь обраного нами курсу.**

По-перше, в рамках підготовки до наступних парламентських виборів налагоджено ефективну взаємодію з Європейською комісією за демократію

через право (Венеціанська комісія), на експертизу якої передано Закони України “Про вибори народних депутатів України” та “Про внесення змін до Конституції України”. Це сприятиме демократизації політичних процесів у нашій державі. Реалізовувати верховенство права — один із головних пріоритетів, зазначених у Плані дій.

По-друге, досягнуто взаєморозуміння з такого непростого для України питання як отримання статусу країни з ринковою економікою в рамках антидемпінгового законодавства ЄС. Ми надали всі необхідні відповіді Європейській Комісії й очікуємо на позитивне рішення не пізніше осені 2005р. Ринковий статус має велике значення, оскільки надає українським виробникам (насамперед, у металургійній та хімічній промисловості) певні можливості у випадку проведення проти них антидемпінгових розслідувань. Крім цього, вказаний статус може позитивно впливати на інвестиційний імідж держави та її кредитний рейтинг.

Також важливою перемогою Уряду є ухвалення основних законів, необхідних для вступу України до СОТ. Однак відсутність культури знаходження компромісів між законодавчою та виконавчою гілками влади позначається на ефективності законотворчої діяльності.

По-третє, з метою розширення доступу українських товарів на ринки ЄС у березні підписано Угоду між Україною та ЄС про торгівлю текстильною продукцією. Це дозволяє зберегти безквотний режим торгівлі для українських виробників-експортерів текстильної продукції, а також надає можливість вільного просування зазначених товарів на ринки ЄС без видачі ліцензій.

Також підписано Угоду між Україною та ЄС про торгівлю на 2005-2006рр. деякими сталеливарними виробами. Вона передбачає збільшення щорічної української квоти на поставку цієї продукції до 1 млн. т. Крім того, окремими положеннями передбачено, що після вступу України до СОТ кількісні обмеження стосовно української металопродукції будуть скасовані.

Останнім, але не менш важливим у цьому переліку, є підписання з Європейським інвестиційним банком Рамкової угоди, що дає можливість Україні

* Заочний круглий стіл було проведено до відставки Уряду у вересні 2005р. Інтерв'ю О.Рибачука було підготовлене під час його роботи на посту віцепрем'єр-міністра з питань європейської інтеграції.

одержати дешеві ресурси для реалізації великих інвестиційних проєктів (на першому етапі сума становитиме €250 млн.).

Разом з тим, існують і проблеми у виконанні Плану дій.

Перший проблемний момент пов'язаний з помітною інертністю органів виконавчої влади при реалізації заходів Плану дій. План є своєрідною перевіркою нової влади на командну гру. Його положення настільки переплетені одне з одним, що успіх конкретного заходу залежить від зусиль і справної роботи кількох відомств.

Другий момент. Успішна імплементація Плану дій вимагає від усіх гілок влади напруженої та скоординованої роботи, якої, на жаль, зараз немає. Левова частка заходів цього документа складає підготовка відповідних законопроектів або урядових рішень. Але для європейської сторони виконання плану не завершується підготовкою відповідним міністерством законопроекту. Це лише початок. Перевіряти наші успіхи будуть за результатами впровадження відповідного законодавства: наскільки покращився рівень життя, чи мало це позитивні наслідки для розвитку підприємництва або, наприклад, збільшення притоку іноземних інвестицій.

Третя проблема пов'язана з самим ЄС. Україна, відповідно до взятих на себе зобов'язань з реалізації Плану дій, привела законодавство у сфері конкуренції до вимог ЄС. Практично це означає, що із внесенням змін до Державного бюджету на 2005р. та низки інших законодавчих актів, усі суб'єкти підприємницької діяльності знаходяться в однакових, тобто рівних ринкових умовах.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

За великим рахунком — нічого. І це не є позиція оптиміста. Це швидше холодний розрахунок прагматика. У нас є проблеми, гострі питання, складні ситуації, навіть конфліктні моменти. Більше того, у нас і надалі будуть існувати проблеми, гострі питання та складні ситуації. Адже інтеграція — це процес, під час якого вирішується, долається, залагоджується усе вище зазначене. Інша справа, якщо ми говоримо про перешкоди на шляху вирішення цих проблем. Але тоді доцільніше говорити не “що перешкоджає”, а “хто”.

Європейська інтеграція поки ще не стала невід'ємною частиною діяльності кожного державного службовця. Більшість структурних підрозділів міністерств і відомств недостатньо забезпечені кадрами, що мають відповідну підготовку з питань європейської інтеграції.

Тільки в цьому році координація таких безперечно важливих питань, як підготовка фахівців та інформування громадськості у сфері європейської інтеграції, піднята на необхідний рівень. Ідеться про створення відповідної міжвідомчої групи на чолі з профільними віце-прем'єр-міністрами.

Недостатньо фінансуються заходи з реалізації першочергових завдань у сфері європейської інтеграції і, в першу чергу, це стосується роботи з адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Сам процес вступу будь-якої країни навіть до міжнародної організації є винятково складним, не кажучи

уже про ЄС, який є безпрецедентним міжнародним об'єднанням. І труднощі на шляху до зближення є з обох сторін. На інтеграцію не можна дивитися лише як на рух України до Європи. Це було б серйозною помилкою. Інтеграція — це рух з обох сторін. Не втомлююся повторювати, що інтеграція для нас — не самоціль. Європа також зацікавлена в нас як у сильному політичному та економічному партнері.

Нині криза законотворчого процесу в ЄС засвідчила певну обмеженість кредиту довіри громадян Західної Європи до культивованої в останні десятиліття стратегії розвитку ЄС. Однак створення нинішнього ЄС протягом усього часу зустрічало опір євроскептиків. Згадати хоча б процес ратифікації Маастрихтського та Ніщського договорів. У такій великій сім'ї завжди будуть існувати суперечності. Зрештою союз міцний тоді, коли він багатогранний, коли він здатний знаходити спільні рішення та йти на поступки. Було б надмірним спрощенням казати, що французи та нідерландці голосували проти розширення, адже мотивація прибічників “ні” у цих країнах була доволі складною та багатоаспектною. Зокрема, європейці голосували проти політики своїх урядів. Нині Європа має осмислити те, що відбулося, та віднайти компроміс.

З іншого боку, для безболісного вступу України до ЄС потрібно відповідати чітко визначеним вимогам і бути готовими дотримуватися правил існування в рамках ЄС. У нашому випадку йдеться про досягнення політичних та економічних критеріїв членства в ЄС (Копенгагенських критеріїв), на дотримання яких держави-члени будуть звертати значно більше уваги після останнього розширення та негативних результатів референдумів. Україна повинна мати здоровий економічний організм. Для нас це зараз означає отримання статусу країни з ринковою економікою та вступ до СОТ. Ми подолали основний бар'єр на шляху до СОТ, ухваливши закон про захист прав інтелектуальної власності та ще низку актів. Однак далі буде теж непросто. Потрібно усвідомлювати, що ухвалення СОТівського пакету як необхідної вимоги для позитивного розгляду нашої долі в Гонконгу у грудні 2005р., не завершує питання виконання норм цієї організації. Але рано чи пізно і ці труднощі ми подолаємо.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС?

Очевидно, що підвищення ефективності інтеграції залежить від тісної співпраці виконавчої і законодавчої влади. На жаль, питання європейської інтеграції поки що не стали для нас наскрізними, внутрішніми питаннями. Інертність влади можна розцінити як неготовність деяких керівників працювати в нових умовах. Також ми не маємо достатньої кількості якісно підготовлених фахівців з питань європейської інтеграції. Саме цим можна пояснити, чому впродовж півроку розробляються та погоджуються на між-відомчому рівні деякі законодавчі та нормативні акти, від успішного прийняття та реалізації яких залежить виконання Плану дій.

Без розуміння всіма учасникам процесу євроінтеграції того, що результати нашої роботи оцінюються не стільки кількістю ухвалених рішень, а, в першу чергу, тим, як їх реалізація впливає на розвиток нашої країни, неможливо здійснити швидке реформування старої системи відповідно до норм ЄС.

Якщо ж говорити власне про виконавців, то першочергове значення має налагодження роботи в рамках нового формату семи спільних підкомітетів Україна-ЄС (раніше було чотири). Зміна структури підкомітетів дозволить пристосувати їх до нових потреб, а саме необхідності інтенсивної імплементації Плану дій. Сподіваюся, що найближчим часом ЄС зі свого боку виконає внутрішні процедури щодо ухвалення нової структури, що сприятиме налагодженню їх повноцінної роботи. Уряд України на українській частині цих підкомітетів вже поклав функцію постійного моніторингу процесу імплементації та винесення його результатів на розгляд Української частини Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС.

І насамкінець. Нещодавно Президент України ініціював створення окремого органу, який буде опікуватися питаннями європейської інтеграції. Відповідні аналоги такої структури мали практично всі країни останньої хвилі розширення ЄС. Це та інституція, яка може стати центральною “нервовою системою” євроінтеграції. Інакше ми матимемо неповноцінний євроінтеграційний організм. У такий спосіб теж можна розвиватися та функціонувати, але ж ми говоримо про строки та ефективність. ■

**ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ —
ЦЕ РУХ НА ЗУСТРІЧНИХ КУРСАХ**

Олександр МОЦИК,
Надзвичайний
і Повноважний
Посол України

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

Серед **найважливіших досягнень**, які ми маємо як результат виконання Плану дій Україна - ЄС, я б відзначив наступні.

По-перше, значно зросла інтенсивність контактів політичного керівництва України з керівництвом інституцій і держав-членів ЄС. За неповних шість місяців після інаугурації Президента України В.Ющенка, відбулася низка візитів високих посадовців з ЄС до України.

Президент України відвідав столиці Європи, зокрема, Берлін, Брюссель, Париж і Страсбург. Виступив у Європарламенті, ПАРЄ та Бундестазі. Такого ще не було в історії України.

Але головне — не кількість. Візити і зустрічі Президента мають практичну додану вартість. Я був майже на всіх зустрічах глави держави. Кожного разу вони завершувалися конкретними домовленостями та відповідними дорученнями Уряду України. Зокрема, про заохочення інвестицій в нашу державу, відрядження на стажування української молоді, спрощення візового режиму, врегулювання проблемних питань, успадкованих від колишньої влади, про надання нашої державі технічної та експертної допомоги тощо. Наприклад, під час візиту до ФРН була підписана кредитна угода з *Deutsche Bank* на суму €2 млрд. У Франції досягнуті домовленості щодо сприяння спрощенню режиму поїздок громадян до країн Шенгенської зони. З Ірландією дійшли згоди про необхідність потроєння обсягу торгівлі до кінця 2006р., в т.ч. — шляхом заохочення інвестицій у сфері високих технологій, реалізації проекту з конверсії військового аеропорту м.Гостомель у транзитний комплекс вантажних перевезень тощо.

Безперечно, ці здобутки не є наслідком лише виконання Плану дій. Великою мірою вони зумовлені кардинально іншим ставленням європейців до України після Помаранчевої революції. Водночас, вони пояснюються також і спільним прагненням України та ЄС розпочати якісно новий етап у відносинах.

По-друге, ЄС пішов на ухвалення безпрецедентного рішення започаткувати переговори з Україною стосовно укладення Угоди про спрощення режиму поїздок громадян України та ЄС. Цей крок свідчить про щире бажання держав-членів ЄС заохочувати наших громадян до отримання освіти в європейських вузах, знайомитися з культурним надбанням країн ЄС, створювати більш сприятливі умови для ведення спільно з європейськими партнерами бізнесу тощо.

По-третє, значно активізувалося міжгалузеве співробітництво. Протягом останніх місяців завершені переговори про поставки сталеливарної продукції з України. Парафована Угода між Україною та ЄС про певні аспекти повітряного сполучення. Хочу наголосити, що в процесі переговорів Україна досягла домовленості про вихід на широкомасштабне співробітництво в авіаційній сфері. (Це взагалі виходить за рамки Плану дій, адже в ньому йдеться лише про вивчення потенційних можливостей такого співробітництва). Крім того, підписано угоду з Європейським інвестиційним банком, а це близько €250 млн. кредитних ресурсів, що спрямовуватимуться на впровадження конкретних проектів в Україні. Укладена також Угода про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом, що відкриває зелене світло для співробітництва у військовій та військово-технічній сферах. Набирає обертів науково-технологічне співробітництво, розраховуємо також на конкретні результати переговорів у сфері енергетики, зокрема, атомної.

Разом з тим, існують і певні **проблемні питання**, що виникають під час реалізації Плану дій. Перш за все, це недостатність залучення держав-членів до реалізації його положень. Зараз ми намагаємося виправити цю ситуацію, проте ЄС, який із самого початку задекларував принцип “спільної власності” сторін над цим документом, потрібно було б заздалегідь подумати над цим. Інший аспект — складність процедури ухвалення рішень у рамках ЄС. Наприклад, вже всім набридла проблема з визнанням України країною з ринковою економікою. Практично на всіх зустрічах нам говорять про підтримку в цьому питанні, проте по суті воно не вирішується, обростаючи новими й новими вимогами. Думаю, відносинам Україна-ЄС, у т.ч. і в процесі виконання Плану дій, усе ще бракує певної відвертості, руху назустріч, практичності та конкретики. Для стабільного поступу вперед потрібно викорінювати елементи застарілої політики подвійних стандартів.

Загалом, я б не розглядав План дій окремо. Потрібно враховувати весь контекст нинішнього стану відносин з ЄС. Відтак можна зробити висновок, що ми поступово виходимо за рамки Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) та з кожним місяцем освоюємо нові напрями співробітництва, переходячи на стадію економічної інтеграції.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

За великим рахунком, жодних серйозних перешкод для успішної реалізації політики євроінтеграції України немає. І в географічному, і в цивілізаційному сенсі Україна завжди була частиною Європи. З юридичної точки зору, залишається чинним положення ст.49 Угоди про заснування ЄС, згідно з якою кожна європейська держава, яка відповідає необхідним критеріям, може стати членом ЄС.

Більше того, було б доречно пригадати також повну назву Конституції ЄС — **Договір про заснування Конституції для Європи**. Не для ЄС чи якогось іншого вузького привілейованого кола учасників, а для Європи в цілому. Це свідчить, що автори Конституції виявилися достатньо мудрими, щоб назвати нарешті речі своїми іменами. Розширення ЄС не може завершитися, поки не охопить усі без винятку країни Європи.

Хтось може закинути, мовляв, невідомо що буде з цією Конституцією. Але я переконаний в тому, що

європейська спільнота має достатній запас міцності, щоб подолати нинішні тимчасові труднощі, і знайде нову позитивну динаміку для наступного розвитку.

Крім того, на користь успішності європейської інтеграції свідчить наявність сталого консенсусу в українському суспільстві з цього питання.

Інша справа — певні технічні чи суто кон'юнктурні аспекти. Безперечно, шлях до членства в ЄС є складним і багатограним. Будь-яка країна, яка обирає за мету членство в ЄС, має відповідати відомим Копенгагенським критеріям, що складаються з політичних, економічних аспектів і так званих “інших” (здатність взяти на себе зобов'язання, які випливають із членства).

Події після Помаранчевої революції свідчать, що Україні вдалося досягти значного прогресу у виконанні першого (політичного) критерію. Водночас, над виконанням другого та третього нам ще потрібно напружено працювати. Саме виконуючи План дій, Україна зможе усунути ці, впевнений, тимчасові перешкоди у сфері європейської інтеграції. Президент України надає великої уваги цим питанням. Зокрема, на початку липня 2005р. він дав доручення Уряду розробити план заходів з підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах європейської інтеграції.

Водночас, потрібно враховувати й те, що європейська інтеграція є шляхом із двостороннім рухом. Це означає, що жодна країна не може автоматично стати членом ЄС. Для цього потрібна згода всіх держав-членів. Як свідчить досвід вступу інших країн, формалізації членства передують копітка дипломатична робота, спрямована на переконання як лідерів, так і громадян ЄС у тому, що членство конкретної країни насамперед вигідне для них, що воно не занадто їх обтяжить на першому етапі і потенційно принесе як політичні, так і економічні дивіденди. Вважаю, що в цьому напрямі Україні ще потрібно багато працювати, хоча темп, який взяло політичне керівництво держави та українська дипломатія, вселяє обґрунтований оптимізм.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС?

Насамперед потрібно на законодавчому рівні закріпити той факт, що європейська інтеграція є пріоритетом усієї державної політики, як зовнішньої, так і внутрішньої. Європейська інтеграція може бути стрижнем довгоочікуваного Закону “Про основні напрями зовнішньої політики”. Або їй можна було б присвятити окремий законодавчий акт, виходячи з її багатовимірності. Адже вона складається не тільки і не тільки із зовнішніх аспектів. Запорукою її успішності є вдала робота всієї державної машини на внутрішньому “фронті”.

Переконаний, що це поставило б нарешті крапку в безплідних дискусіях на зразок “куди й чому інтегруємося?” Президент України В.Ющенко переміг на виборах з чіткою проєвропейською програмою. Тому вся державна влада, яку він очолює, має працювати над досягненням проголошеної мети. Все інше повинне підпорядковуватися винятково цілям політики інтеграції України саме до ЄС.

Слід також зазначити, що на цей момент в Україні не завершено процес удосконалення інституційного забезпечення євроінтеграції. Дотепер серед експертів,

політиків і державних чиновників тривають дискусії: хто має відповідати за неї, хто має координувати, хто має виконувати тощо.

У цьому контексті слід зазначити, що перемога Помаранчевої революції та дії нової влади утвердили сприйняття України як держави, що твердо налаштована стати повноправним членом європейських та євроатлантичних структур. При цьому, як українським суспільством, так і світовою громадськістю курс України на вступ до ЄС пов'язується, насамперед, саме з Президентом України. Визначивши європейську інтеграцію головним стратегічним напрямом розвитку країни, глава держави взяв на себе політичну відповідальність за його успішне втілення.

З практичної точки зору, в короткостроковій перспективі головне завдання полягає в тому, щоб у відносинах України з ЄС відбувся перехід від партнерства та співробітництва до формату інтеграції та асоціації.

Враховуючи це, важливо знайти оптимальний баланс між здійсненням Президентом України загальнополітичного керівництва та контролю над діяльністю органів влади на цьому напрямі, з одного боку, та збереженням і посиленням координаційної ролі Уряду — з іншого.

Найбільш ефективно це завдання могло б бути реалізоване шляхом підвищення ефективності діяльності Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України та утворення підзвітної Державній раді Міжвідомчої комісії з питань європейської інтеграції.

Враховуючи, що керівництво Державною радою здійснюється безпосередньо Президентом, який має значний кредит довіри від українського народу, саме ця структура мала б стати головною політичною ланкою загальнодержавного механізму у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції.

Водночас, забезпечувати практичну реалізацію політики у сфері євроінтеграції має Кабінет Міністрів України, як вищий орган у системі виконавчої влади. При цьому слід враховувати, що одним із ключових прорахунків в організації роботи у цій сфері у минулому була "факультативність" інтеграційної проблематики в роботі Уряду. Зокрема, або відповідні структури створювалися поза ним, не маючи необхідних повноважень для ефективної організації роботи на загальнодержавному рівні, або в рамках Уряду, але їх діяльність здебільшого розглядалася лише як один з

багатьох напрямів роботи. Наприклад, Уповноважений з питань європейської інтеграції керував міністерством фінансів, розвивав відносини з Росією, відповідав за формування ЄЕП і мав ще силу-силенну інших обов'язків і повноважень. Коли ж йому було встигати ще й інтегруватися до ЄС?

Отже, обов'язковою передумовою успіху інтеграційної політики є утвердження принципово нового ставлення до організації роботи в цій сфері. А саме:

- ❖ на етапі до початку переговорів про вступ України до ЄС необхідно чітко визначити основні цілі та завдання політики інтеграції. Насамперед, це забезпечення сталого економічного зростання, створення привабливого інвестиційного середовища, зміцнення судової гілки влади, подолання корупції, завершення реформи Збройних Сил, адаптація національного законодавства до законодавства ЄС;

- ❖ у коротко- та середньостроковій перспективах євроінтеграція означатиме для України внутрішні перетворення з метою досягнення європейських стандартів організації життя держави та суспільства і має розглядатися всіма органами державної влади не як один з напрямів їх роботи, а як головний чинник, що визначає і спрямовує всю діяльність Уряду та кожного окремого органу влади в межах його компетенції;

- ❖ втілення державної політики євроінтеграції має бути відповідальністю кожного органу влади в цілому, а не окремого структурного підрозділу в його рамках, а керівництво роботою на євроінтеграційному напрямі — здійснюватися безпосередньо Прем'єр-міністром України та керівниками відповідних органів державної влади.

Українські євроскептики можуть піддати сумніву доцільність створення такої Міжвідомчої комісії, запевняючи, що для координації діяльності органів державної влади у сфері євроінтеграції достатньо діючої Української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС. Проте слід враховувати, що зовнішньополітичне становище України та її внутрішні пріоритети кардинальним чином змінилися. Тому йдеться не лише про забезпечення виконання УПС, за що відповідає Українська частина Ради, а й про якісно новий рівень відносин з ЄС, які фактично вже вийшли далеко за рамки цієї чи інших існуючих угод.

Іншими словами — для України важливо відійти від жорсткої прив'язки до положень УПС, показуючи на практиці свою налаштованість на поглиблення відносин з ЄС, у т.ч. вдосконалюючи інституційне забезпечення політики євроінтеграції.

На завершення хочу зробити такі висновки.

1. План дій Україна-ЄС є одним з головних інструментів забезпечення пріоритетного, а, можливо, на цей момент і єдиного, завдання, яким є переведення відносин з ЄС на якісно новий рівень — інтеграції та асоціації.

2. Формування оптимальної моделі законодавчого та інституційного забезпечення політики євроінтеграції є передумовою належної підготовки України до відносин з ЄС у зазначеному форматі.

3. Європейська інтеграція — це рух на зустрічних курсах. Почавши сповідувати цю філософію, Україна та ЄС досягнуть визначних успіхів в інтересах усієї Об'єднаної Європи. ■

**“ЗОЛОТИЙ КЛЮЧИК” ВІД ДВЕРЕЙ ЄС
ЗНАХОДИТЬСЯ В НАШИХ РУКАХ**

Антон БУТЕЙКО,
перший заступник міністра
закордонних справ України

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

Успішне виконання Плану дій Україна-ЄС розглядається Урядом як один з головних пріоритетів його діяльності — адже від результатів імплементації цього важливого документа залежатимуть темпи і якість реалізації стратегічної мети України — підготовки до членства в ЄС. Саме тому завдання, що стоять перед органами державної влади в контексті імплементації Плану дій, знаходяться на особливому контролі Кабінету Міністрів.

Що стосується **здобутків** — досить складно в одному інтерв'ю розповісти про всю роботу з реалізації Плану дій, що ведеться державними органами, тому наведу лише окремі цифри. Після схвалення 21 лютого 2005р. Плану дій, Уряд розробив так звану “дорожню карту” — детальний перелік конкретних заходів, термінів їх виконання і відповідальні міністерства та відомства — метою якої є якомога повніше виконання передбачених на 2005р. пріоритетів Плану дій. Цей документ, затверджений у квітні, містить 177 конкретних заходів. Станом на початок липня, тобто менш ніж за три місяці, виконано 57 заходів. Вважаю, що для початкового етапу такий результат є досить успішним і дає підстави сподіватися, що до кінця року всі основні заходи “дорожньої карти” будуть реалізовані.

Що стосується завдань, виконання яких віднесено до компетенції МЗС України, то можу сказати, що з 55 заходів Плану дій зовнішньополітичне відомство виконало понад половини (33 заходи).

Додам — за нашою роботою уважно стежить і ЄС, оскільки успіхи України у якісних євроорієнтованих перетвореннях об'єктивно відповідають його власним інтересам.

Моніторингу стану реалізації запланованих на 2005р. завдань приділялося багато уваги на дев'ятому засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС 13 червня 2005р. в Люксембурзі.

З боку ЄС відзначено помітний прогрес, досягнутий Україною в імплементації цього документа. ЄС привітав кроки, здійснювані Урядом України у сфері забезпечення прозорості та публічності державної політики, боротьби з корупцією, відновлення макроекономічної стабільності, проведення податкової реформи, утвердження справедливого правосуддя. Як зазначили керівники ЄС, подальше поглиблення відносин між

Україною та ЄС залежатимуть від успішного продовження Україною внутрішніх реформ та адаптації українського законодавства до європейських стандартів.

З нашої точки зору, важливо й те, що ЄС підтвердив готовність до послідовного виконання взятих на себе зобов'язань у рамках Плану дій з тим, щоб підтримати нинішні демократичні зрушення в українському суспільстві конкретними та дієвими кроками.

Водночас, виявилися і певні **труднощі та перешкоди** успішній імплементації Плану дій. Насамперед це стосується заходів, виконання яких потребує значного фінансування. Крім того, реалізація Плану дій, як лакмусовий папірець, дозволяє виявити хронічні недоліки в роботі державного механізму України, який часом проявляє себе як громіздка, неповоротка та занадто бюрократизована структура — недоліки, які необхідно подолати, будуючи демократичну державу європейського зразка. З іншого боку, дається взнаки відсутність у органів влади необхідного досвіду для роботи зі структурами Європейської Комісії (ЕК) — враховуючи, що моніторинг виконання Плану дій проводиться спільно з ЕК. Ми мусимо зробити все, щоб не допустити рецидивних проявів старих, ще “радянських” хвороб, таких, як приписки, окоманіювання та ін. Адже ніщо так не підірве репутацію України в очах європейських партнерів, як намагання видати бажане за дійсне. Досвід нових країн-членів ЄС, який нами уважно вивчається, свідчить, що краще зробити менше, але зробити, ніж розробити амбітні плани, а потім шукати виправдання, чому їх не вдалося реалізувати.

Усе це, однак, проблеми росту, які довелося пережити всім країнам-претендентам на членство в ЄС. Думаю, що з часом, набувши достатнього досвіду, нам вдасться уникнути багатьох помилок і налагодити ефективний та прагматичний алгоритм взаємодії органів влади з реалізацією Плану дій.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Це питання одночасно і просте, і надзвичайно складне. Просте тому, що, мабуть, кожен громадянин України, якому небайдужі ідеї європейської інтеграції, має на це питання власну відповідь. Складне — тому, що не можна шукати на нього відповідь виключно порівнюючи макроекономічні показники чи намагаючись аналізувати особливості сучасного геополітичного розвитку.

Адже **найголовніша причина, що гальмує рух України до ЄС, криється не в економіці, чи політиці. Вона — у свідомості людей, у стереотипах, більшість з яких сформувалася ще за часів холодної війни.** Причому в полоні цих стереотипів перебувають чимало громадян України і держав-членів ЄС, а також представників політичних еліт, котрим належить приймати конкретні рішення. Можливо, свого часу подібні уявлення вірно відбивали розклад сил на геополітичній шахівниці, однак зараз ситуація кардинально змінюється.

Для того, щоб об'ємніше пояснити цю думку, доцільніше перейти на термінологію радше філософських чи історіософських дискусій. Якщо, скажімо, спробувати оцінити політичний і соціальний розвиток європейського континенту останнього десятиліття через призму відомої теорії М.Гумільова, то мусимо визнати, що на політичній мапі Європи з'явилася і

дедалі гучніше заявляє про себе молода політична нація — українці, яка динамічно розвивається і володіє всіма ознаками пасіонарності.

Зверніть також увагу, що кожне нове покоління українців значно переважає попереднє за загальним рівнем активності, самостійності та інтелектуального потенціалу. Серед найбільш яскравих рис, притаманних українській політичній нації, що зараз формується, можна сміливо відзначити її відданість демократичним цінностям, усвідомлення європейської належності, приязне ставлення до всіх сусідніх народів. Отже, Україна — органічна частка цивілізаційного простору, сформованого на європейському континенті.

Цілком очевидно, що й українська Помаранчева революція — лише верхівка айсберга, лише результат глибинних суспільних процесів, що відбувалися тривалий час до, і, особливо активно — після здобуття Україною державної незалежності. Тобто, історично обумовлений процес формування української політичної нації перейшов зараз в активну фазу з усіма її плюсами й мінусами. Серед мінусів маємо визнати і певні проблеми самоідентифікації, що існують переважно серед старших поколінь. Однак загальна тенденція доводить, що Європа — це єдина природна політична парадигма України на наступні століття.

Водночас, якщо існують проблеми з європейською самоідентифікацією серед наших громадян, то цілком логічно припустити, що існують і сильні громадсько-політичні стереотипи стосовно України у країнах ЄС. Помаранчева революція, якщо й не зламала повністю ці застарілі уявлення про Україну, то значною мірою їх похитнула.

Таким чином, реальну можливість стати справді органічною часткою Європи ми отримуємо лише у випадку, якщо вдасться сформулювати принципово нове уявлення про нашу державу, про український народ, місце якого — в рівноправній сім'ї європейських народів.

— Які політико-дипломатичні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС?

Це, загалом, досить поширене уявлення, що рівень успішності європейської інтеграції залежить від майстерно зроблених політико-дипломатичних кроків.

Такі уявлення переважали в усіх нових країнах-членах ЄС на початку їх інтеграційної ходи. З часом стало зрозуміло, що секрет успіху інтеграційного діалогу з ЄС майже виключно залежить від результативності внутрішніх євроорієнтованих перетворень. А дипломатія відігравала свою роль тоді, коли потрібно було професійно представити ЄК результати проведених реформ і довести їх відповідність європейським стандартам, зокрема, копенгагенським критеріям.

Тому відношу це питання до особливостей початкової стадії підготовки до набуття Україною членства в ЄС. Переконали, що з часом у нашому суспільстві визріє розуміння, що **якими б майстерними і професійними не були зовнішньополітичні зусилля України, яким прихильним не було б до неї ставлення ЄС, ми не досягнемо успіхів, не досягши реальних результатів внутрішніх перетворень.**

Тобто, “золотий ключик” від дверей ЄС знаходиться в наших руках. І не слід забувати, що членство в ЄС не є самоціллю. Наша мета — запровадження європейського рівня життя громадян України, європейських стандартів демократії, прав і свобод людини, стабільності в політиці і громадському житті, ефективної економіки, добробуту й процвітання.

На мою думку, збіг бурхливого пробудження продуктивних сил українського народу та активізації інтеграційних процесів на європейському континенті є великою історичною удачею для України, оскільки їх поєднання дозволить збудувати європейську Україну — процвітаючу демократичну державу з висококультурним, освіченим і заможним народом. ■

УКРАЇНА-ЄС: ВІД СПІВРОБІТНИЦТВА ДО ІНТЕГРАЦІЇ

Андрій БЕРЕЗНИЙ,
заступник міністра
економіки України

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

План дій Україна-ЄС є, перш за все, чинником систематизації роботи всіх ланок влади, спрямованої на досягнення поставленої мети і має статус не юридичних, а насамперед, політичних зобов'язань, від виконання яких залежить прийняття серйозності декларацій про наміри України.

Виконання Плану дій — це фактично торування шляху від співробітництва до інтеграції. Воно забезпечить Україні нові можливості економічного зростання, пов'язані з припливом прямих іноземних інвестицій, кількісним і якісним збагаченням фізичного та людського капіталу, впровадженням новітніх технологій, розбудовою і вдосконаленням суспільних інституцій.

У довгостроковій перспективі виконання Плану дій сприятиме досягненню мети України — поглибленій інтеграції до європейських структур, закладе міцну основу для створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, сприятиме розробці та реалізації спільних заходів, спрямованих на забезпечення сталого економічного зростання.

У короткостроковій перспективі — дозволить поступово усунути обмеження та нетарифні бар'єри на шляху розвитку двосторонньої торгівлі, створить сприятливі умови для залучення інвестицій країн ЄС в українську економіку, сприятиме адаптації національного законодавства до вимог і стандартів ЄС.

Серед нинішніх здобутків у виконанні Плану дій можна відзначити наступні.

По-перше, Уряд організував планову роботу, спрямовану на створення необхідних внутрішніх передумов набуття Україною членства в ЄС. Відповідні заходи передбачаються та виконуються як елементи коротко-, середньо- та довгострокових програмних документів соціально-економічного розвитку країни і спільних документів Україна-ЄС. Розпорядженням Уряду встановлені механізми контролю виконання заходів Плану дій.

По-друге, досягнуті певні успіхи у розв'язанні проблеми визнання ринкового статусу економіки України в контексті антидемпінгового законодавства ЄС. Оцінка відповідності економіки України ринковим критеріям триває з листопада 2001р. і залишається чи не найактуальнішою з проблем, які стоять сьогодні на порядку денному відносин Україна-ЄС і на розв'язанні яких зосереджена сьогодні спільна робота сторін.

Чому це так важливо для нас? Згідно з домовленостями з ЄС, українські підприємства у випадку застосування до експорту їх продукції європейських антидемпінгових правил можуть порушувати в індивідуальному порядку питання про визнання їх такими, що працюють у ринкових умовах. Однак, це виявилось настільки складним, що нашим підприємствам скористатися цими домовленостями жодного разу не вдалося. У разі ж отримання Україною ринкового статусу, домовлятися з ЄС у рамках конкретних демпінгових претензій буде набагато легше.

Зараз Європейська Комісія (ЄК) вважає, що визнанню української економіки ринковою перешкоджають існуючі механізми ціноутворення в металургійній і хімічній галузях, а також процедури банкрутства містоутворюючих підприємств.

У березні 2005р. ЄК схвалила рішення Уряду про скасування Меморандуму про узгодження дій з підприємствами ГМК, однак відзначила наявність подібних меморандумів в інших галузях і висунула вимогу припинення такої практики надалі. Комісія також висловила занепокоєння прийняттям нового закону, який встановлює мораторій на порушення процедур банкрутства гірничих підприємств.

З метою прийняття ЄС позитивного рішення з надання Україні статусу країни з ринковою економікою ми передали ЄК всі необхідні матеріали і провели ряд зустрічей з її представниками, експертні консультації з відповідними підрозділами ЄК. Найближчим часом має бути зроблена офіційна оцінка матеріалів і ми очікуємо, що статус ринкової економіки України отримає восени 2005р.

Одночасно було вжито результативних зусиль із розв'язання **проблем торгівлі окремими видами товарів**, зокрема продукцією сталеливарної галузі. Підписано Угоду про торгівлю сталеливарними виробами на 2005-2006рр., згідно з якою квота української продукції на 2006р. складатиме 1004,5 тис. т. Під час спільної роботи над текстом Угоди обидві сторони проголосили кінцевою метою режим вільної торгівлі сталеливарними виробами, що може бути досягнуто за умови вступу України до СОТ.

Також було проголошено, що має бути звільнена від кількісних обмежень, мит, зборів або інших заходів, що мають аналогічний ефект, торгівля бруттом чорних металів. На цей час Україна застосовує експортне мито в розмірі €30/т. Згідно з Угодою, Україна зобов'язалася надалі не підвищувати мито і працювати в напрямі його поступового скасування — тоді ЄС збільшить квоту на 43%. А це не лише експорт, але й завантаженість виробничих потужностей та додаткові робочі місця.

По-третє, з метою прискорення переговорного процесу про вступ України до СОТ, усунення в національному законодавстві невідповідності положенням Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) та посилення позицій України в переговорах з ЄС про вільний доступ української продукції на ринок ЄС, Міністерство економіки України в рамках виконання Плану дій розробило ряд законопроектів, що ввійшли до так званого “пакету законів СОТ”. Вони мають створити саме те економічне середовище, яке буде працювати для інтеграції України у світове економічне середовище.

Серед **нагальних проблем виконання Плану дій** варто відзначити ті, що пов'язані зі створенням зони вільної торгівлі між Україною і ЄС після вступу України до СОТ. План дій передбачає вивчення економічних передумов створення такої зони і тут постає два питання. Перше — перебіг економічних реформ в Україні, друге — визначення перспектив і можливих наслідків створення зони вільної торгівлі. Розв'язання першого питання потребує певних кроків з лібералізації торгівлі, насамперед — виконання вимог режиму найбільшого сприяння, здійснення митної оцінки, дотримання формальностей при проведенні експортно-імпорتنих операцій, пом'якшення наслідків кількісних обмежень на імпорт.

Розв'язання другого полягає у прогнозуванні економічних і соціальних наслідків створення зони вільної торгівлі між Україною і країнами ЄС, Україною та третіми країнами. Для цього у червні 2005р. започаткований перегляд відповідного дослідження з урахуванням сьогоdnішніх реалій. Перегляд завершується у грудні, а вже у 2006р. мають розпочатися переговори про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Насамперед, внутрішні проблеми національної економіки, повільність її реформування та реструктуризації.

Так, серед небагатьох реальних кроків, зроблених ЄС назустріч Україні в економічному аспекті, — встановлення диспаритету торговельного режиму на її користь. Так, УПС надає Україні режим найбільшого сприяння для тарифів, тим самим ставлячи її на один рівень з членами СОТ. З 1 січня 1993р. Україна також користується перевагами Генералізованої

схеми преференцій (ГСП). ГСП — це список тарифів для промислових і сільськогосподарських товарів, нижчих від тарифів, що надаються за статусом найбільшого сприяння. Таким чином, Україна має можливість продавати ці товари на ринку ЄС дешевше, ніж інші країни.

Проте, зростання обсягів торгівлі з ЄС досягається без будь-яких істотних зрушень у товарній структурі українського експорту. Відкриття європейських ринків Україна використала для нарощування експорту продукції, яка виробляється на основі технологічної бази та ноу-хау радянських часів і яка й у минулому мала високі експортні квоти. Український експорт продукції металургійної і хімічної промисловості складає надто вузький асортимент простих виробів з невисоким ступенем обробки. Отже, зростання обсягів продажу до країн ЄС капіталомістких товарів досягнуте завдяки не нарощуванню виробництва, а переорієнтації поставок з внутрішнього ринку та ринків колишнього СРСР.

Загалом, внутрішні економічні проблеми суттєво обмежують потенціал співробітництва України з ЄС. Слід реально оцінити той факт, що продукції експортно-орієнтованих галузей України — металургійної та легкої промисловості, аграрно-промислового комплексу — сьогодні дуже важко посісти конкурентні позиції на європейських ринках. Для того, щоб отримати конкурентні переваги на ринках ЄС, необхідна глибока структурна перебудова економіки країни, що є довготривалим процесом.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС у сфері економіки?

Оцінюючи перспективи розвитку інтеграції у рамках співробітництва України з ЄС необхідно чітко усвідомлювати, що центр ваги слід переносити із сфери проблем взаємодії з країнами ЄС у площину розв'язання внутрішніх гострих проблем вітчизняної економіки. Іншого шляху немає.

Тому підвищенню ефективності інтеграції національної економіки до економічного простору ЄС сприяли б кроки, спрямовані насамперед, на покращання внутрішнього економічного клімату та виконання

зобов'язань, що їх взяла на себе Україна. Серед таких кроків можна назвати наступні.

Перше — вдосконалення інституційного забезпечення діяльності органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції.

Друге — розв'язання проблемних питань торгівлі на підставі принципів СОТ і положень УПС, забезпечення належного виконання УПС і розвитку співробітництва з ЄС у виконанні зобов'язань у рамках Плану дій. Тут постає питання обов'язкового ухвалення Верховною Радою України всіх законопроектів, запропонованих Урядом.

Третє — виконання зобов'язань, взятих на себе Україною під час переговорів про надання національній економіці статусу ринкової в контексті антидемпінгового законодавства ЄС.

Четверте — неухильне просування процесу гармонізації національної системи стандартизації та сертифікації з міжнародною і європейською системами.

П'яте — реалізація нових завдань у сфері транскордонного співробітництва, в т.ч. в рамках євро-регіонів, виходячи з нової політики сусідства, проголошеної ЄС.

Шосте — створення сприятливого інвестиційного клімату з метою перетворення України на осередок європейських інвестицій. ■

ПОСЛІДОВНО ЗДІЙСНЮВАТИ СТРАТЕГІЧНИЙ КУРС НА ЄВРОПЕЙСКУ ІНТЕГРАЦІЮ

Василь МАРМАЗОВ,
заступник міністра
юстиції України

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС ?

План дій є важливим інструментом інтеграції України в економічний, політичний і правовий простір ЄС. Його імплементація — один з пріоритетів діяльності українського Уряду.

На дев'ятому засіданні Ради з питань співробітництва 13 червня 2005р. сторони здійснили проміжний моніторинг стану виконання Плану дій. Ґрунтовна оцінка прогресу в його виконанні має бути проведена під час самміту Україна-ЄС наприкінці 2005р.

Серед здобутків у виконанні Плану дій слід відзначити:

у політичній сфері:

❖ підписання Європейської конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів;

- ❖ ратифікація Цивільної Конвенції про боротьбу з корупцією;

- ❖ ратифікація Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення” (Оттавська Конвенція);

- ❖ запровадження механізму приєднання України до заяв і позицій ЄС у сфері спільної зовнішньої політики і політики безпеки;

- ❖ укладення угод між Україною та ЄС щодо процедури обміну таємною інформацією та про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС із врегулювання кризових ситуацій;

в економічній, торговельній і соціальній сферах:

- ❖ знято питання стосовно впливу на ціноутворення меморандумів про взаєморозуміння між Урядом України та підприємствами гірничо-металургійного комплексу щодо стабілізації цінової політики на внутрішньому ринку;

- ❖ Законом України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” були внесені зміни до податкового законодавства, що передбачають: (1) запровадження на п’ять років мораторію на надання нових та розширення існуючих пільг з податку на додану вартість (ПДВ); (2) скасування пільг, наданих за галузевою та територіальною ознакою, для суб’єктів інвестиційної та інноваційної діяльності, в т.ч. на територіях пріоритетного розвитку та спеціальних економічних зон (щодо сплати земельного податку, податку на прибуток, ввізного мита та ПДВ); галузях автомобілебудування, літакобудування, космічної діяльності тощо;

- ❖ підписання Угоди з ЄС про торгівлю текстильною продукцією;

- ❖ підписання Угоди з ЄС про торгівлю сталевиробними виробами на 2005-2006рр.;

- ❖ скасування режиму квотування експорту смоли кам’яновугільної, а також режиму ліцензування експорту м’яса та м’ясопродуктів, залізорудної сировини;

- ❖ затвердження Державної програми “Контрабанді-СТОП”, якою визначені основні завдання запобігання і боротьби з контрабандою та шляхи їх реалізації, підвищення якості митного і прикордонного контролю, вдосконалення інформаційної взаємодії між правоохоронними та контролюючими органами;

- ❖ з 1 травня 2005р. запроваджені пункти пропуску за принципом “єдиного офісу”;

у сфері транспорту, енергетики, інформаційного суспільства та навколишнього середовища:

- ❖ парафування угод між Україною та ЄС про певні аспекти повітряного сполучення та про співробітництво у створенні новітньої цивільної глобальної навігаційної супутникової системи (ГНСС). Підписання обох угод має відбутися під час самміту Україна-ЄС наприкінці 2005р.;

- ❖ запроваджений діалог високого рівня з енергетичних питань

у сфері міжлюдських контактів:

- ❖ приєднання України до Болонського процесу;

- ❖ проведений День Європи в Україні (у Києві, Одесі, Донецьку);

- ❖ завершена підготовка програм сусідства Україна-Польща-Білорусь, Україна-Угорщина-Словаччина, *CADSES*. Триває підготовка програми Україна-Румунія;

- ❖ Українською Стороною підписані угоди про фінансування Програм *TACIS* на 2004р. (національної, регіональної, з прикордонного співробітництва).

Незважаючи на прогрес у виконанні Плану дій, існує ще ряд завдань, над якими мають працювати органи державної влади України.

По-перше, передумовою створення зони вільної торгівлі з ЄС є вступ України до СОТ. На початку липня 2005р. Верховна Рада ухвалила дев’ять з 14 законопроектів, що стосуються СОТ. Таким чином Україна виконала певну частину зобов’язань, які передбачено здійснити у 2005р. Планом дій.

Підписані 35 двосторонні протоколи з доступу до ринків товарів та послуг. Продовжуються переговори з 14 країнами членами СОТ, у т.ч. Австралією, США та ін. Узгоджено понад 95% консолідованої тарифної пропозиції України.

За умови виконання Україною всіх зобов’язань розглядається можливість внесення питання вступу України до СОТ до порядку денного Конференції Міністрів СОТ у грудні 2005р.

По-друге — лишається відкритим питання надання Україні статусу країни з ринковою економікою. ЄК продовжує аналізувати відповідність економіки України ринкових умовам.

По-третє — Україні ще слід продовжувати роботу над вирішенням питань повернення заборгованості з відшкодування ПДВ експортерам, внесення змін до Митного тарифу з метою приведення його у відповідність до двосторонньої угоди між Україною та ЄС про торгівлю текстильною продукцією, усунення суперечностей між Господарським та Цивільними кодексами України.

По-четверте — тестом на відповідність політичному критерію членства в ЄС стануть парламентські вибори 2006р. ЄС пильно спостерігатиме за відповідністю процесу підготовки та проведення виборів в Україні демократичним стандартам.

По-п’яте — підкреслюючи необхідність зміцнення інституцій, що гарантують демократію та верховенство права, європейська сторона наголошує, що територіальна реформа не може здійснюватися окремо від реформи бюджетної сфери або конституційної реформи.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Проблемним питанням є стан кадрового забезпечення у сфері європейської інтеграції. Незважаючи на ряд вжитих у цьому напрямі заходів, Україна все ще потребує значного числа висококваліфікованих фахівців з питань права ЄС, економіки та секторних політик ЄС, які б водночас володіли кількома іноземними мовами. Тут Україна розраховує на підтримку ЄС у рамках програм “Жан Моне”, “Еразмус”, “ТЕПМУС”, “Леонардо да Вінчі”. Необхідно якомога швидше запровадити механізми консультування з

питань права ЄС за допомогою механізмів *TAIEX* і *Twinning*. Це дозволить Україні мати чіткіше бачення пріоритетів ЄС у сфері адаптації національного законодавства до законодавства ЄС.

Важливою гарантією успішності європейського вибору має стати також політичний консенсус між усіма гілками влади, вдосконалення механізму міжвідомчої координації у виробленні єдиної політики України стосовно ЄС.

Проте реалізація європейського вибору залежить не лише від ситуації в Україні, а й від того, наскільки швидко ЄС вдасться подолати свої внутрішні проблеми, пов'язані з політичною кризою навколо Проекту Договору про заснування Конституції для Європи та наслідками нинішньої хвилі розширення ЄС. Проте негативні результати референдумів у Франції та Нідерландах, не викликали розчарування в Україні і наша держава лишається прихильницею стратегічного курсу на європейську інтеграцію.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ?

Хотів би підкреслити, що в цьому напрямі Україною зроблено ряд важливих кроків. Зокрема, на період з 1 травня 2005р. до 1 вересня 2005р. запроваджений безвізовий режим для громадян країн ЄС і Швейцарії. Проведені консультації з ЄК стосовно спрощення візового режиму, під час яких обговорені параметри мандата ЄК на підготовку відповідного проекту Угоди між Україною та ЄС. Також тривають консультації стосовно підготовки проекту Угоди про рєадмісію. Україна приєдналася також нещодавно до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981р. та Додаткового протоколу до згаданої Конвенції щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних від 8 листопада 2001р.

Для підвищення ефективності інтеграції України у сфері юстиції та внутрішніх справ необхідно:

- ❖ продовжувати модернізувати діяльність Державної митної служби України на основі норм і стандартів ЄС;
- ❖ активізувати зусилля з метою забезпечення підтримки з боку ЄС у демаркації україно-молдовського кордону, зміцненні його інфраструктури;
- ❖ продовжувати переговори з Європолем з метою укладення стратегічної угоди про партнерство, забезпечити підтримання контактів з Євроюстом;
- ❖ продовжувати роботу з відповідними структурами ЄС з метою проведення повноцінного раунду переговорів стосовно Угоди про спрощення візового режиму з Україною. ■

ЗАПРОВАДЖУВАТИ ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

Павло РОЗЕНКО,
перший заступник міністра праці
та соціальної політики України

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

План дій встановлює комплексний перелік пріоритетів з метою наближення України до норм і стандартів ЄС. У соціальній сфері такими пріоритетами є наступні:

- ❖ *запровадження ефективних заходів зменшення бідності та збільшення зайнятості;*
- ❖ *посилення діалогу та співробітництва з соціальних питань, забезпечення наближення стандартів України до стандартів та практики ЄС у сфері зайнятості та соціальної політики;*
- ❖ *недискримінаційне ставлення до працівників-мігрантів стосовно умов праці, оплати праці або звільнення;*

❖ *координація систем соціального забезпечення шляхом укладання угод з державами-членами ЄС про працевлаштування та соціальний захист громадян України.*

З метою зменшення масштабів бідності в Україні з 2001р. виконується Стратегія подолання бідності, яка визначила основні напрями подолання бідності до 2010р. та Комплексна програма забезпечення реалізації Стратегії. Щорічно Уряд затверджує план заходів, спрямованих на подолання бідності.

У 2005р. спостерігається покращення показників рівня життя громадян, зокрема, збільшення номінальних і реальних наявних доходів населення (так, за січень-липень воно склало 44,2% та 25,8%, відповідно), зростання зарплати (на 17,5%). Водночас відбувається поступове наближення розміру основних

мінімальних державних соціальних гарантій до прожиткового мінімуму — підвищення мінімальної зарплати з 262 грн. до 332 грн., значне збільшення (до 8497 грн., тобто у 5,5 раз) допомоги при народженні дитини, підвищення соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам, мало-забезпеченим сім'ям і сім'ям з дітьми.

На здійснення п.44 Заходів щодо виконання Плану дій Україна-ЄС “Початок діалогу з питань зайнятості та соціальної політики, а також наближення політики і практики, що існує в Україні, до стандартів ЄС” розроблені пропозиції змін до окремих законодавчих актів з питань загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, які погоджуються з відповідними органами центральної влади, відомствами та соціальними партнерами, як наприклад, проект Закону “Про внесення змін до Закону України “Про загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття” щодо упорядкування надання безробітним матеріального забезпечення.

З метою запровадження ефективних заходів із зменшення бідності та підвищення рівня зайнятості планується внесення відповідних заходів до Державної програми зайнятості населення на 2006-2009рр. та до щорічних планів дій з її виконання. Передбачається, зокрема, здійснення заходів з підвищення ефективності професійного навчання безробітних, скорочення термінів перебування у стані безробіття, зростання рівня матеріального забезпечення безробітних та його поступового наближення до прожиткового мінімуму.

Втілюється принцип диференціації розмірів виплат допомоги з безробіття залежно від страхового стажу та тривалості безробіття. З 1 січня 2005р. встановлений підвищений розмір мінімальної допомоги з безробіття для застрахованих і незастрахованих осіб, а для окремих категорій застрахованих і незастрахованих осіб з числа військовослужбовців, звільнених без права на пенсію, з 1 квітня 2005р. встановлено підвищений розмір мінімальної допомоги — 135 грн., який з 1 вересня підвищено до 150 грн.

Для забезпечення недискримінаційного ставлення до працівників-мігрантів розроблений законопроект “Про ратифікацію Європейської конвенції про правовий статус працівників-мігрантів” з метою забезпечення рівного ставлення до працівників-мігрантів у частині умов та оплати праці або звільнення, а також посилення соціального захисту громадян України, які тимчасово працюють за її межами. Зараз цей документ готується для подання на розгляд Президенту України.

На сьогодні вже укладено угоди про взаємне працевлаштування з такими країнами-членами ЄС, як Латвія, Литва, Польща, Словаччина, а також Угоду з Португалією про тимчасову міграцію громадян України для роботи в Португальській Республіці. Започаткована співпраця з Урядом Польщі з удосконалення механізму сезонного працевлаштування громадян обох країн. Продовжується переговорний процес між Україною та Угорщиною про соціальне забезпечення, у травні 2005р. в Будапешті проведені експертні переговори з цього приводу. Наступний раунд переговорів заплановано провести наприкінці вересня 2005р. у Києві.

Окремі проблеми виконання Плану дій стосуються розділу “Пересування людей” (зокрема, лібералізації доступу фізичних осіб на європейські ринки праці) і полягають у зволіканні, а іноді — небажанні деяких країн ЄС укласти з Україною двосторонні угоди з правового та соціального захисту громадян та взаємного працевлаштування. Інша проблема — низький коефіцієнт реалізації чинних міжнародних договорів, зокрема зазначених вище двосторонніх угод. Так, працевлаштування українських громадян за кордоном за сприяння служб зайнятості відбувається, на жаль, лише у Словаччині (щорічна квота — 2300 осіб) та за епізодичними заявками роботодавців з Естонії і Литви.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Відповідь на це питання я поділив би на дві частини. Перший і головний чинник — втрата часу у здійсненні реальних кроків на шляху до ЄС. За 14 попередніх років влада, декларуючи “багато-векторність” зовнішньої політики, повністю провалила європейський вибір України, проголошений чинним законодавством.

У соціальному аспекті головною перешкодою інтеграції України до ЄС є надзвичайно високий рівень бідності та незадовільні умови життя значної частини населення України. За даними 2004р., 27,3% громадян (тобто, майже 13 млн.) за рівнем щомісячних витрат перебували за межею бідності, яка у 2004р. складала 271 грн. Особливо складною є ця проблема в сільській місцевості, де рівень бідності вдвічі перевищує відповідний показник у містах (35% проти 18,1%). При цьому, головними чинниками, що безпосередньо впливають на показник рівня бідності, є безробіття і неналежна оплата праці. Так, у сім'ях, де працюють усі дорослі, рівень бідності становить 26,1%, тоді як у сім'ях з непрацюючими дорослими — 42,7 %.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС у соціально-економічній сфері?

Насамперед необхідно забезпечити підвищення доходів населення, в першу чергу — за рахунок збільшення зарплати і встановлення мінімальних державних соціальних гарантій, не нижчих за прожитковий мінімум.

Стратегічною метою Міністерства є покращення рівня життя громадян, запровадження європейських стандартів у соціально-економічній сфері.

Головні зусилля будуть спрямовані на подолання бідності. З цією метою передбачено щорічну розробку заходів, що сприятимуть підвищенню зайнятості населення та розвитку ринку праці, збільшенню доходів від трудової діяльності, запровадженню соціального страхування, консолідованої системи адресної соціальної допомоги та соціальних послуг для непрацездатних громадян та осіб з обмеженими можливостями, а також державної підтримки сімей з дітьми та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Не менш важливим кроком з метою підвищення ефективності інтеграції у соціальній сфері є приведення українського законодавства до норм і стандартів ЄС. ■

ПЛАН ДІЙ УКРАЇНА-ЄС — ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО І НАУКОВОГО ПРОСТОРУ

Андрій ГУРЖІЙ,
перший заступник міністра
освіти і науки України

— Якими є здобутки і проблеми є у виконанні Плану дій Україна-ЄС у сфері освіти і науки?

Серед здобутків діяльності Міністерства освіти і науки України (далі — Міністерство) в напрямі євроінтеграції українського освітнього та наукового простору та на виконання Плану дій Україна-ЄС можна відзначити наступні кроки.

Що стосується **інтеграції до європейського освітнього простору**, то головним досягненням є приєднання України у травні 2005р. до Болонського процесу. Це сприятиме адаптації національної системи вищої освіти до ринкових умов та її інтеграції до європейського освітнього простору, вивченню та використанню передового зарубіжного досвіду, підвищенню мобільності викладачів і студентів. Стане також реальнішою участь українських вузів у потужних європейських програмах, які сьогодні є для України недоступними, зокрема — програмі “Сократес-Еразмус”.

Започатковано політичний діалог між Україною та ЄС у сфері освіти та навчання (п.258 Плану дій). Зокрема, у червні 2005р. Міністерство провело переговори з європейськими університетами щодо адаптації їх навчальних програм до українських — з метою здійснення підготовки та перепідготовки фахівців на території України.

Проводяться консультації з представниками ЄС з метою розширення можливостей академічного обміну шляхом участі у програмі “Еразмус Мундус” (п.259 Плану дій).

Водночас Міністерство та підпорядковані йому вищі навчальні заклади продовжують співробітництво з ЄС у рамках Програми в галузі вищої освіти *TEMPUS* і на двосторонній основі з країнами-членами ЄС. Також, з метою посилення участі України у програмі *Tempus-III* та використання її для розширення співробітництва у сферах професійно-технічної освіти (п.260 Плану дій), в рамках проекту “Навчання ділової активності учнів ПТУ і загальноосвітніх шкіл Донецької області” у 2005р. за участю представників Великої Британії, Латвії, Росії, Словенії проведено дві міжнародні конференції (у Львові та Донецьку). Здійснюється навчання ділової активності в професійно-технічних навчальних закладах та середніх школах Донецької області

З метою реалізації іншого проекту — “Реформа профтехосвіти”, у червні 2005р. в Києві за участю представників Європейської Комісії проведено семінар з питань національних освітніх кваліфікацій.

План дій передбачає також реалізацію проекту *CEEVU*¹, започаткованого на 32 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (жовтень 2003р.), коли було прийнято рішення про створення віртуального кампусу центрів електронного навчання науково-технологічних та інженерних університетів країн Центральної та Східної Європи. Головною метою проекту є інтеграція зусиль вищих навчальних закладів науково-технічного та інженерного профілів, що на основі реалізації основних принципів інформаційного суспільства — “навчання протягом життя” і “навчання без кордонів” — забезпечить підготовку фахівців нової формації, здатних прискорити економічний і соціальний розвиток країн регіону за рахунок ефективного застосування новітніх досягнень у сфері фундаментальних, інженерно-технічних наук та інформаційно-комунікаційних технологій.

Роль координатора проекту в Україні відведена Національному технічному університету України “Київський політехнічний інститут”.

На виконання п.257 Плану дій, в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім.Тараса Шевченка створені і функціонують кафедри європейських студій та європейського права.

Міністерство вживає також заходів для розвитку в Україні системи безперервного навчання (п.256 Плану дій). З урахуванням досвіду країн Балтії, Польщі, Швеції, розроблений проект Закону України “Про освіту дорослих”, у якому визначені такі поняття, як формальна і неформальна освіта, неперервна освіта, на основі програми *ECTS*². З метою залучення вузів України до співпраці за цією програмою наприкінці вересня планується провести три семінари за участю представників ЄС.

Значні зусилля спрямовуються на **інтеграцію України до європейського наукового простору**. При цьому, як показало Сьоме засідання Комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС (квітень 2005р.), обидві сторони розуміють важливість поглиблення науково-технічного співробітництва, включаючи

¹ *CEEVU* — Central and Eastern European Virtual University — Центральний та Східноєвропейський віртуальний університет.

² *ECTS* — European Credit Transfer System — Європейська кредитно-трансферна система.

участь українських вчених у Шостій і Сьомій (2007-2011рр.) Рамкових програмах ЄС. У 2005р. планується започаткувати роботу Спільного комітету Україна-ЄС зі співробітництва в галузі науки та технологій (п.149 Плану дій).

Значно активізувалася діяльність Національного інформаційного центру зі співробітництва з ЄС у сфері науки і технологій (далі — Інформаційний центр), який, з одного боку, поширює інформацію про наукові програми ЄС, з іншого — подає інформацію про досягнення українських науковців до європейських наукових організацій та інформаційних видань.

У червні 2005р. Міністерство та Інформаційний центр провели семінар “Нові конкурси Міжнародної асоціації з розвитку співробітництва з науковцями нових незалежних держав колишнього СРСР (INTAS)³. Конкурси INCO⁴ Шостої Рамкової програми ЄС з досліджень та розвитку — нові можливості для українських науковців”. У заході взяли участь близько 100 представників науково-дослідних організацій і вузів України. В Київському національному університеті ім.Тараса Шевченка відбулися презентації проектів Шостої Рамкової програми ЄС і нових програм ІНТАС.

Відбувся також семінар з програми мобільності вчених “Марія Кюрі” Шостої рамкової програми ЄС, на якому був презентований чеський досвід реалізації цієї програми (на виконання п.151 Плану дій).

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Успішність участі українських вчених у наукових програмах і проектах ЄС значною мірою залежить від інформування про можливості співпраці, а саме — про оголошені конкурси, правила та умови участі в них тощо. Також, як показує аналіз питань, що їх порушують українські вчені, дається взнаки мовний бар’єр і брак навичок участі у великих наукових проектах, написанні, подачі та менеджменті проектів. Усе це становить серйозні перешкоди на шляху участі українських науковців у європейських дослідницьких проектах і наукових програмах.

З метою усунення цих перешкод створений і працює згаданий вище Інформаційний центр, який, зокрема, розповсюджує інформацію про конкурси та умови участі в наукових програмах ЄС, веде та постійно оновлює Інтернет-сторінку, проводить тренінги для цільових аудиторій, тематичні семінари, надає консультації в пошуку партнерів, підготовці та поданні пропозицій на конкурси тощо.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС у сфері освіти і науки?

Підвищенню ефективності інтеграції України до ЄС у сфері науки та освіти сприятиме використання європейського досвіду.

У 2000р. Європейська Рада визначила нові стратегічні цілі ЄС (Лісабонську стратегію), що полягають у підвищенні глобальної конкурентоспроможності ЄС через економічне оновлення, поліпшення в соціальній сфері та охороні довкілля. Відповідно до цієї

стратегії, до 2010р. ЄС повинен мати конкурентоспроможну та динамічну економіку, що базується на знаннях і здатна до постійного зростання та забезпечення збільшення робочих місць.

У 2002р. Європейська Рада проголосила необхідність радикального реформування європейської системи наукових досліджень та інноваційних технологій і визначила конкретні цілі розвитку науково-технологічної сфери (Барселонські цілі), а саме: до 2010р. збільшити інвестиції в науково-технологічну сферу до 3% ВВП (проти нинішніх 1,98%), з яких дві третини фінансуватиме приватний сектор.

Таким чином, Лісабонська стратегія фактично формує загальну базу необхідних реформ для здійснення Україною повномасштабної інтеграції до європейського освітнього та науково-технологічного простору. Виходячи з цього, необхідно:

у сфері науки

- ❖ збільшити обсяг державного фінансування наукових досліджень і розробити довгострокову стратегію фінансової підтримки наукової сфери, визначити зрозумілі суспільству та обґрунтовані фахівцями основні шляхи її реалізації;

- ❖ посилити координацію державної політики у сфері науково-технічної діяльності шляхом здійснення моніторингу напрямів і результатів бюджетної підтримки за всіма видами наукової діяльності головних розпорядників бюджетних коштів;

- ❖ запровадити систему прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій розвитку науки і техніки з урахуванням світового досвіду та залученням незалежних міжнародних експертів;

- ❖ вдосконалити національну систему показників результативності науково-технологічної та інноваційної діяльності, привести їх у відповідність до світових індикаторів;

у сфері освіти

- ❖ розширити участь України у проектах TEMPUS, які відкривають нові можливості її інтеграції до міжнародного інформаційного простору і створення загальнонаціональної мережі тестових і навчальних центрів для забезпечення всім громадянам України рівних можливостей доступу до знань, незалежно від місця їх проживання, соціального статусу та рівня доходів;

- ❖ вжити ефективних заходів з підвищення якісного рівня знання іноземних мов у наукового, науково-педагогічного складу та студентів з метою зменшення мовного бар’єру;

- ❖ розширити практику відкриття у вузах України нових кафедр європейських студій та європейського права;

- ❖ активізувати процес адаптації національного законодавства у сфері освіти до європейських норм, зближення стандартів вищої освіти, розробки відповідних навчальних планів — з обов’язковим збереженням національної складової. ■

³ INTAS — International Association for the Promotion of Co-operation with Scientists from the New Independent States (NIS) of the Former Soviet Union — Міжнародна Асоціація зі сприяння співробітництву з науковцями нових незалежних держав (ННД) колишнього Радянського Союзу.

⁴ INCO — International Cooperation (RTD Cooperation with third countries and international organisations) — наукове співробітництво з третіми країнами в рамках Шостої Рамкової програми ЄС з досліджень та розвитку.

ПРЕДСТАВНИКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ

ДОВЕСТИ СЕРЬОЗНІСТЬ НАМІРІВ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ

Олег ЗАРУБІНСЬКИЙ,
перший заступник
голови Комітету
Верховної Ради України
з питань Європейської інтеграції

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

Сьогодні важко дати повну комплексну оцінку стану виконання Плану дій, оскільки він розрахований на три роки. Але на певні аспекти хотілося б звернути увагу. Так, на виконання Плану дій Верховна Рада України ратифікувала Оттавську Конвенцію про повну заборону протипіхотних мін, прийняла новий закон про парламентські вибори, а також ратифікувала Протокол про поширення дії Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) на нові країни-члени ЄС. На засіданні Ради з питань співробітництва Україна-ЄС цей факт привітала Комісар з питань зовнішніх зносин та європейської політики сусідства Б.Ферреро-Вальднер. Скасовано також візовий режим для громадян країн ЄС.

Водночас, у виконанні Плану дій існують проблеми. *По-перше*, не дотримуються терміни реалізації Заходів щодо виконання у 2005р. Плану дій “Україна-ЄС” (“дорожня карта”). Згідно з цими Заходами, у квітні-травні 2005р. мала бути розроблена низка законодавчих і нормативно-правових актів, як, проте, до цього часу до Парламенту не подані.

Так, Державний комітет ядерного регулювання України, Міністерство оборони та Державна служба експортного контролю України мали розробити і подати до Верховної Ради проект Закону України “Про ратифікацію Додаткового протоколу до Угоди між Україною та МАГАТЕ про застосування гарантій у зв’язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї”; Державний комітет з цінних паперів та фондового ринку — проект Закону “Про акціонерні товариства”; Міністерство охорони навколишнього природного середовища, Міністерство економіки та Національна академія наук — “Про Стратегію сталого розвитку України”; Міністерство палива та енергетики, Національна комісія регулювання електроенергетики України та НАК “Нафтогаз України” — “Про засади функціонування ринку природного газу”; Міністерство охорони навколишнього природного середовища — “Про екологічне страхування”. А Міністерство аграрної політики мало ще в березні завершити розробку законопроекту “Про внесення змін до Закону України “Про карантин рослин”, про проект до Парламенту на внесений і досі.

По-друге, не всі дії нового Уряду зустрічають розуміння з боку ЄС. Так, у Євросоюзі існує занепокоєння забезпеченням інтересів європейського бізнесу на ринках України, спричинене поточним станом економічних перетворень, зокрема, скасуванням податкових пільг, процедурами перегляду результатів приватизації тощо.

До питань, що викликають стурбованість ЄС, належить проведення адміністративної та територіальної реформи. ЄС наголошує, що територіальна реформа не може здійснюватися окремо від реформи бюджетної сфери або конституційної реформи. Відзначається також необхідність більшої уваги до проведення широкомасштабної адміністративної реформи, зокрема, в частині міжвідомчої координації дій, де, на думку ЄС, спостерігається незначний прогрес.

Далі — українською стороною не вирішуються питання вдосконалення співробітництва з Євросоюзом у сфері адаптації законодавства за рахунок механізмів ЄС *Twinning* і *Taieх*. Ця ситуація виглядає особливо дивною з огляду на те, що саме українська сторона виступила ініціатором поширення цих програм на Україну. Слід зауважити, що ці програми стосуються обміну досвідом, стажування та навчання державних службовців. Тому в інтересах України якомога швидше розробити відповідні механізми співпраці.

Існують зауваження ЄС і до перебігу реформування правової системи в Україні, зокрема — обмеження повноважень Генерального прокурора для приведення їх у відповідність до європейських стандартів, а також — усунення невідповідності між Господарським та Цивільним кодексами України.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Можна виокремити дві групи чинників, які перешкоджають інтеграції України до ЄС або уповільнюють її процеси.

Перша група чинників — зовнішні відносно України і стосуються ситуації в самому ЄС. До них можна віднести наслідки останньої хвилі розширення

Євросоюзу, проблеми у фінансовій сфері (відсутність згоди щодо бюджету ЄС до 2013р.) та сфері зайнятості, а також — політичну кризу, спричинену призупиненням процесу набуття чинності Конституцією ЄС через негативні результати референдумів у Франції і Нідерландах.

Усе це вимагає від ЄС зосередження на внутрішніх проблемах і перешкоджає наданню Україні чіткої європейської перспективи. Водночас, цю паузу Україна може обернути на свою користь — зосередившись на виконанні Плану дій і доводячи тим самим серйозність своїх намірів щодо європейського вибору.

Друга група — внутрішні чинники. *По-перше*, сьогодні в українському політикумі і суспільстві загалом немає єдності в питанні необхідності вступу до ЄС. Натомість є чимало політиків, які спекулюють на темі ЄС, намагаючись викликати негативне ставлення до нього українського суспільства.

По-друге, для значної частини українських громадян ЄС, на жаль, залишається чимось далеким та екзотичним. Люди відчувають брак інформації про Євросоюз. А тим часом поінформованість громадян сприяла б не лише популяризації ідеї євроінтеграції, але й більшій суспільній підтримці Уряду у проведенні реформ, необхідних для вступу до ЄС.

По-третє, немає чіткої скоординованої системи органів державної влади, які відповідали б за європейську інтеграцію. Євроінтеграцією в Україні займаються віце-прем'єр-міністр з питань європейської інтеграції та Державна рада з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Відповідно до УПС, були створені Рада з питань співробітництва Україна — ЄС та Комітет з питань співробітництва Україна-ЄС.

Сьогодні ця система органів є досить розпорошеною, що зумовлює недостатньо ефективну координацію між органами влади, а відтак — певні зволікання та проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС?

Як відзначалося вище, в Україні відсутня чітка скоординована система органів державної влади, які б відповідали за євроінтеграцію. Є органи, відповідальні за цю сферу, але вони не мають чітко виписаної системи функціонування, незрозумілий механізм їх співпраці з іншими органами державної влади, які у своїх галузях також займаються питаннями євроінтеграції.

Як сказано у відомому вислові, не варто винаходити велосипед. Думаю, доцільно було б використати досвід наших сусідів — країн Східної Європи та Балтії, в яких до вступу в ЄС існували спеціальні органи — Комітет чи Рада, очолювані прем'єр-міністром, — які займалися європейською інтеграцією та координували діяльність усіх державних органів у цьому напрямі. Спільні, добре організовані та скоординовані дії органів влади сприяли ефективному проведенню реформ, виконанню зобов'язань країни перед ЄС, що зрештою привело ці країни до членства.

Крім створення координуючого органу, варто посилити роль Центру перекладів. Адаптація законодавства України до права ЄС вимагає вивчення та перекладу норм права ЄС українською мовою. З огляду на те, що *acquis communautaire* ЄС нараховує близько 100 тис. сторінок, очевидно є необхідність

посилення його функцій — з тим, щоб Центр централізовано займався перекладом актів права ЄС та відповідав за автентичність перекладів.

Відомо, що далеко не вся законодавча база ЄС на сьогодні перекладена. Але те, що зроблено, має бути доступним. Закон України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС” передбачає створення централізованої, відкритої бази офіційних перекладів законодавчих актів ЄС. Але на сьогодні така база не створена.

Також доцільним вважаю запозичення досвіду країн Балтії та Північної Європи щодо ролі національних парламентів у забезпеченні євроінтеграції. У парламентах цих країн є Комітети з європейських справ. Причому ці комітети за складом та повноваженнями є міні-парламентами, оскільки членами комітету з європейських справ є члени інших профільних комітетів і в комітеті представлені всі фракції парламенту. Таким чином забезпечується взаємозв'язок комітету з європейських справ з усіма профільними комітетами та всіма політичними силами, представленими в парламенті.

Прикро визнавати, що сьогодні населення України дуже мало обізнане з ЄС. Тим часом, у країнах, які рік тому стали членами ЄС, поширення всебічної інформації про Євросоюз було масштабним. Отже, на часі створення в Україні інформаційних центрів, “європейських товариств”, клубів, фондів, які б займалися популяризацією ідеї євроінтеграції, організацією так званих європейських всеукраїнських зустрічей, конференцій, поширенням інформації через Інтернет. ■

ПОЧИНАТИ ПОТРІБНО З ВІДНОВЛЕННЯ ДОВІРИ ДО УКРАЇНИ

Ігор ОСТАШ,
заступник голови Комітету
Верховної Ради України
у закордонних справах

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

На жаль, до повного виконання Плану дій ще дуже далеко. Хоча, безумовно, після зміни влади, Україна зробила тут величезний стрибок. Перше, що випадає у вічі — це величезний прогрес у забезпеченні свободи засобів масової інформації та свободи слова. Проте, це фактично єдиний пункт Плану дій, який нам вдалося виконати повною мірою. Що стосується всього іншого, то тут потрібно ще дуже і дуже багато працювати. Хоча, звичайно, слід чітко розуміти, що ідеалу досягти дуже важко (та й його практично не існує в жодній країні), головне — рухатися у правильному напрямі, і рухатися швидко.

Безумовно, великим кроком уперед, у т.ч. в частині виконання Плану дій, стане приєднання України до

Світової організації торгівлі (СОТ). Наприкінці роботи попередньої сесії Верховної Ради України було прийнято низку важливих законів, які значно просунули нас як на шляху до СОТ, так і у виконанні Плану дій. Сподіваюся, що восени ми успішно завершимо цей непростий процес і наприкінці 2005р. побачимо реалізованою одну з наших першочергових цілей — Україну в СОТ.

Позитивним і давно очікуваним кроком стало скасування візового режиму для громадян країн ЄС. Відсутність додаткових перешкод для їх відвідин України, поза сумнівом, сприятиме популяризації України, зростанню інвестицій, розвитку різноманітних контактів між громадянами України та країн ЄС у всіх сферах. Звичайно, наївно було б сподіватися на здійснення найближчим часом адекватного кроку з боку ЄС, проте, варто посилено працювати над поступовим спрощенням візового режиму для українців — аж до його повної ліквідації.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Серед головних перешкод, що заважають просуванню України до ЄС, слід назвати наявність досить потужного лобі в Парламенті України, що відстоює інтереси внутрішніх монополістів, яким вкрай невідгодно є відкритість ринків та прихід зарубіжних конкурентів. Маючи можливість фактично диктувати ціни національному споживачеві, такі “бізнесмени” зазвичай отримують надприбутки, працюючи з фантастичною рентабельністю. При цьому практично ніщо не спонукає їх до розвитку виробництва, підвищення якості та зниження собівартості продукції. Таке становище призводить до посилення відставання України в розвитку нових технологій і конкурентоспроможності на світових ринках. Тим часом, чим швидше буде забезпечена розумна відкритість ринків, що спонукатиме вітчизняного виробника до вдосконалення бізнесу, тим більше залишиться шансів зайняти достойну нішу у світовій економіці. Тому нейтралізація такого лобі є одним з першочергових завдань — з погляду як загального розвитку, так і просування у європейській інтеграції.

Активно зводять перешкоди на шляху до ЄС також опоненти Президента В.Ющенка, розуміючи, що

успіхи в цій сфері ведуть до підвищення соціальних стандартів та рівня життя населення і тим самим — до збільшення авторитету влади.

Не слід також забувати про зовнішні чинники, першим серед яких є вплив Російської Федерації, яка робить усе можливе для того, щоб не випустити Україну зі сфери свого контролю. Кожен наш успішний євроінтеграційний крок об'єктивно спричиняє зменшення впливу Росії, яка воліла б завжди бути посередником між Україною і Європою.

Досить негативно впливають на європейські амбіції України й окремі події в самій Європі. Серед них потрібно згадати провал конституційних референдумів у Франції та Нідерландах, призупинення Францією перебування у Шенгенській зоні та інші чинники, що зумовлюють внутрішні проблеми для ЄС, відсуваючи тим самим питання його подальшого розширення.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС?

Серед першочергових кроків, спрямованих на підвищення ефективності європейської політики України, слід відзначити створення давно задуманого міністерства з питань європейської інтеграції. Досвід показав, що воно є необхідним, оскільки ми постійно стикаємося з далеко недостатньою координацією діяльності різних органів влади у цій сфері. Саме це, серед іншого, негативно відбилосся на проходженні в Парламенті законопроектів, пов'язаних із вступом України до СОТ.

Потрібно створити чітко фіксовану та орієнтовану на Європу парламентську більшість, що, мабуть, буде можливим лише у Верховній Раді наступного скликання.

Необхідно кардинально посилити інструменти співпраці з громадськістю. Переконалий, що якби такі механізми були активно задіяні, наприклад, перед голосуванням законопроектів, пов'язаних із членством України в СОТ, то це не дозволило б лобістам, про яких говорилося вище, так безсоромно поводитися в Парламенті.

Слід бути обережнішими з риторикою про швидке просування України на шляху євроінтеграції та зосередитися на популяризації переваг, які отримає Україна від членства в ЄС.

Часто наші заяви про стислі терміни реалізації тих чи інших кроків нашолюбують на нерозуміння, іноді навіть роздратування в Європі. А невиконання цих заяв — викликає зайвий скепсис в Україні навіть серед прихильників євроінтеграції, даючи водночас її противникам додаткові можливості для пропаганди недоцільності вступу України до ЄС, не сприйняття України Європейським Союзом і т.ін.

Тому перед тим, як робити голосні заяви, доцільно було б провести дослідження можливої реакції на них з боку ЄС та інших міжнародних акторів, а також можливостей втілення цих заяв у близькі до вказаних терміни. На жаль, останнім часом ми сильно страждаємо саме від такої часто необгрунтованої та мало продуманої риторики.

Найбільший шанс України сьогодні — використати для просування своїх інтересів демократичну суть

політичних систем європейських країн, а саме — апелювати переважно до виборних політиків, до громадськості Європи. Для цього потрібно використовувати всі можливості поширення позитивної інформації про Україну, кардинально активізувати роботу в цьому напрямі українських дипломатичних представництв, усіляко заохочувати відвідини України, забезпечуючи при цьому максимально комфортні для візитерів умови з метою формування у них позитивного враження про країну.

Треба вести посилену інформаційну роботу — знімати фільми, робити телевізійні та радіопередачі, які б роз'яснювали суть та переваги СОТ і ЄС (до речі для цього можна було б використати не лише бюджетні гроші, але й різноманітні гранти). Слід якнайшвидше започаткувати роботу каналу Євроноуз

українською мовою з трансляцією на максимально можливому просторі, забезпечити наявність кореспондентських пунктів українських ЗМІ у європейських країнах.

Переконали, що найголовнішим лобістом наших інтересів можуть стати лише різноманітні європейські структури, які прийдуть до України. А починати потрібно з відновлення довіри до України як до вигідного (можливо, навіть стратегічного) регіону для інвестицій — саме це буде реально творити європейське лобі України. Потрібно серйозно переглянути діяльність так званої Консультативної ради з питань іноземних інвестицій в Україні при Президенті та Ради підприємців України при Кабінеті Міністрів України, які мають сьогодні радше формальний характер та не впливають реально на ситуацію. ■

ПРЕДСТАВНИКИ НЕУРЯДОВИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

ІНВЕСТИВАТИ ВЛАСНІ КОШТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР

Ігор БУРАКОВСЬКИЙ,
директор Інституту економічних
досліджень та політичних
консультацій

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

Вважаю, що сьогодні ситуація навколо Плану дій Україна-ЄС може бути охарактеризована наступним чином.

По-перше, нова влада досить чітко визначила євроінтеграцію як пріоритет своєї діяльності.

По-друге, нова влада позначила свої наміри щодо тих чи інших дій в різних сферах, охоплених Планом дій.

Якщо говорити про конкретні речі, то окремо можна відзначити домовленості з ЄС стосовно торгівлі текстильними товарами і сталеливарними виробами, про авіаційне сполучення, скасування численних податкових пільг, про співробітництво з Європейським інвестиційним банком тощо.

У цілому, враховуючи час, який зайняло становлення нової влади, навряд чи було б реалістично очікувати якихось проривів — сьогодні ми спостерігаємо певні кроки в напрямі розвитку співробітництва між Україною та ЄС, причому окремі з цих кроків поки що мають форму законодавчих і нормативних документів, імплементація яких ще попереду, а саме вона є критерієм досягнення відповідних цілей.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

На мою думку, спочатку слід визначитися з предметом питання. Сьогодні ми можемо говорити про розширення та поглиблення співробітництва, яке веде до зростання якості та рівня взаємодії між економікою України та ЄС. Такий процес може привести як до появи інтеграційних форм співробітництва на рівні зони вільної торгівлі або митного союзу, так і до повномасштабного членства в ЄС, включаючи участь у монетарному союзі.

Ми можемо говорити про розширення та поглиблення співробітництва, тоді як питання набуття членства я поставив би окремо як довгострокову мету, а не як такий процес, що вже розпочався і який має власні особливості та специфіку.

Що стосується проблем співробітництва з ЄС, то вони загальновідомі, тому відзначу лише ті з них, які є, на мою думку, є найбільш суттєвими.

По-перше, європейський вибір сьогодні є більш-менш свідомим вибором лише частини української політичної еліти, тоді як реальний, а не декларативний консенсус щодо руху в Європу ще практично не сформований. А це створює проблеми, наприклад, при розгляді законопроектів у Верховній Раді, підготовці рішень і документів окремими міністерствами та відомствами. Слід також зазначити, що процес зміни (оновлення) політичної еліти в Україні відбувається дуже повільно, а тому ступінь інерційності в дискусіях, стереотипи мислення та поведінки української еліти просто вражають.

По-друге, на рівні Уряду сьогодні відсутній ефективний інституційний механізм розподілу функцій та координації дій на європейському напрямі. Посада віце-прем'єр-міністра з питань європейської інтеграції сьогодні фактично висить у повітрі, а його робота зводиться переважно до представницьких функцій. І взагалі, будемо відверті, для багатьох високопоставлених урядовців сьогодні євроінтеграція — це офіційне ритуальне гасло, а не одна з фундаментальних засад поточної роботи. Окрему проблему складає підготовка фахівців у галузі європейського права та економіки.

По-третє, реальна інтеграція відбувається не лише на інституційному, а насамперед — на економічному рівні. Незначні обсяги інвестицій з ЄС та мізерна присутність українських інвесторів в ЄС означають, що контакти наших економічних комплексів є ще досить обмеженими. Слід пам'ятати, що саме через транснаціональні компанії і транснаціональний рух капіталу формуються реальні інтеграційні зв'язки.

По-четверте, традиційною проблемою України є імплементація прийнятих рішень і законів. Тому наші партнери часто небезпідставно критикують нас за відсутність послідовних дій з виконання обіцянок і зобов'язань. До того ж, дуже часто дії влади суперечать проголошеним намірам, чому є численні свідчення.

Цей список можна продовжувати, але заради справедливості слід також відзначити, що й сам ЄС у процесі свого розвитку стикається з певними труднощами. Тому сьогодні важко сказати, яким буде ЄС через 10-15 років, яким чином він вирішуватиме проблему “розширення співробітництва або нове розширення”. Зрозуміло, що в майбутньому можуть з'явитися нові формати “інтеграційного співробітництва” поза межами членства в ЄС, які сьогодні в Україні поки що не розглядаються.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС у сфері економіки?

Сьогодні Україна повинна зосередити зусилля насамперед на вирішенні проблем гармонізації законодавства та забезпечення реального верховенства права. Варто окремо наголосити на реформуванні судової системи, оскільки без ефективного функціонування цієї гілки влади марно сподіватися на вирішення багатьох питань.

Окремої згадки заслуговують проблеми боротьби з корупцією, радикального поліпшення податкової сфери тощо. Сьогодні ці проблеми широко визнаються, але з об'єктивних чи суб'єктивних причин

важко розв'язуються. Слід відзначити і проблеми стосунків у трикутнику “Президент-Парламент-Уряд”, адже змінити законодавство не можна без підтримки Парламенту.

Думаю, немає сенсу говорити про якісь особливі заходи економічної політики “європейського” змісту. Є перелік цілком зрозумілих і дуже давно обговорюваних заходів у різних галузях економіки. І не треба винаходити “євроінтеграційні кроки”, треба робити те, що зробили (хоч і в інших формах) інші країни, рухаючись до ЄС. Хотілося б, щоб Україна більш критично оцінювала власні дії на європейському (і не тільки) напрямі, і при цьому менше наголошувала на своїй винятковості і специфічності.

Якщо уважно прочитати План дій, то стає очевидним, що від України не вимагається чогось незрозумілого: очікується копітка та послідовна робота, націлена на модернізацію країни в широкому сенсі цього слова.

Треба пам'ятати, що гальмування економічних і політичних реформ означає гальмування реалізації європейського вибору з усіма відповідними наслідками.

На мою думку, надзвичайно важливою проблемою сьогодні є брак реальної єдності з принципових проблем, що постійно демонструє нова влада. Така невизначеність ускладнює прийняття та реалізацію дійсно стратегічних рішень, підриває довіру до влади та її економічної політики з боку як українських та іноземних інвесторів, так і суспільства загалом.

Не хотілось б повторювати банальних істин, але Україна потребує активних зусиль, спрямованих на посилення конкуренції на внутрішньому ринку, його більшій відкритості для конкуренції з боку іноземних компаній. Тим часом, у нас дуже активно дискутуються питання захисту національного виробника, але дуже мало — питання конкурентоспроможності, причому останні порушуються відносно вузьким колом експертів і політиків. Треба ламати глибоко вкорінений стереотип щодо неготовності економіки до конкуренції: без “практики” конкуренції не можна навчитися перемагати в конкурентній боротьбі. Варто звернути увагу і на ставлення українського бізнесу до співробітництва з діловими колами ЄС. Про активність української бізнес-спільноти в цій сфері не чути — тоді як голоси прихильників посилення захисту національного виробника лунають досить голосно.

Перемога Помаранчевої революції зумовила великі очікування європейських партнерів України. З огляду на реальний стан справ у країні, ці очікування є певною мірою завищеними. Але й нова влада в багатьох випадках демонструє лише наміри відповідних кроків, причому ці наміри досить часто мають суперечливий характер, стратегія і тактика їх реалізації не завжди зрозумілі не лише нашим європейським партнерам, але й власному суспільству.

Не хотілось б завершувати на такій ноті, але є ще один вартий уваги аспект. До цього часу в Україні домінує думка, що євроінтеграційні заходи мають фінансуватися переважно за рахунок коштів технічної допомоги на дво- та багатосторонній основі. **Хотілося б, щоб в Україні нарешті зрозуміли, що потрібно інвестувати власні кошти в європейський вибір. Такі інвестиції стали б досить вагомим сигналом про серйозність сприйняття євроінтеграції самою Україною.**

**ЗАЛУЧАТИ ПОТЕНЦІАЛ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Олександр СУШКО,
директор Центру миру, конверсії
та зовнішньої політики України

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

План дій відіграє позитивну роль у діяльності українського Уряду — він слугує певним дороговказом і дисциплінуючим фактором, що стосується практично всіх важливих аспектів реформування української держави та економіки для наближення до європейських стандартів. Елементи реформ і трансформацій, закладені у Плані дій, є життєво важливими для України — безвідносно до питання членства в ЄС. Можливо, психологічно важко визнати, що українська влада потребує певної зовнішньої мотивації та зобов'язань для здійснення більш-менш послідовної політики, але це правда. Тому План дій, яким би недосконалим він не був, відіграє необхідну внутрішню мобілізуючу роль. Реформаторам легше долати опір, апелюючи до зовнішніх зобов'язань держави. У принципі, сьогодні План дій відіграє ту роль, яку тривалий час у внутрішній політиці виконували зобов'язання України перед Радою Європи.

Ухвалення “дорожньої карти” — урядового документа на виконання Плану дій від 22 квітня 2005р. — є позитивним зразком заповнення дефіциту системності та повноти урядової політики. Власне, на сьогодні — це єдиний урядовий документ, що містить комплексне бачення стратегії реформ на короткострокову перспективу, тоді як офіційна урядова програма “Назустріч людям”, ухвалена Верховною Радою 4 лютого, — це переважно набір декларацій. У “дорожній карті” — понад 100 сторінок конкретних заходів, виконання яких може істотно наблизити Україну до європейських стандартів.

Якби Уряд щоденно в поточній діяльності керувався насамперед цим власноруч ухваленим документом (знову ж таки, за всіх його недоліків), то ймовірно, державна політика не мала б такого хаотичного вигляду, який вона має зараз.

Для нас, експертів неурядових аналітичних центрів, План дій і “дорожня карта” — теж корисні інструменти. Тепер ми можемо регулярно й аргументовано ставити перед Урядом питання виконання ухвалених і зафіксованих на папері намірів. На сьогодні вже намітилося відставання у виконанні “дорожньої карти”, і це вже негативно позначитися на намірах Уряду розпочати у 2006р. переговори про асоційовані відносини з ЄС.

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Проблемою №1 у забезпеченні ефективності євроінтеграційного курсу України є інституційна спроможність Уряду виконувати рішення і зобов'язання, взяті на себе Україною в рамках Плану дій та “дорожньої карти”. Як свідчить досвід усіх країн, що успішно інтегрувалися до ЄС, єдиним способом досягти успіху на цьому шляху є підпорядкування всієї державної політики визначеній стратегічній меті. Вибіркове, часткове виконання політики євроінтеграції не може забезпечити виконання поставлених цілей. Питання ефективності європейського курсу є частиною загальної проблеми виконавчої спроможності державної машини України в цілому.

У новому Уряді вперше запроваджена посада віцепрем'єр-міністра з питань європейської інтеграції, яку обійняв О.Рибачук. Призначення нової штатної одиниці Уряду — забезпечувати координацію міністерств і відомств у виконанні завдань, що належать до сфери європейської інтеграції і, зокрема, координувати виконання “дорожньої карти”. Однак досвід роботи Уряду засвідчив, що роль віцепрем'єр-міністра не підкріплена достатніми інституційними можливостями. Зокрема, не було створено ні комітет, ні міністерство європейської інтеграції (з відповідним кадровим забезпеченням), а можливості діючого департаменту з європейської інтеграції Секретаріату Уряду є недостатніми для ефективного виконання цієї роботи. Лише у травні був оголошений конкурс на відкриті в Уряді вакансії фахівців з євроінтеграції, завершення якого неодноразово відкладавалося.

В Україні чимало говориться про недостатній обсяг європейської фінансової і технічної допомоги. Водночас, залишається проблемою спроможність урядових інстанцій забезпечити ефективне використання тієї допомоги, що надається. Наприклад, Уряд не готовий повною мірою скористатися процедурою *Twinning*, оскільки структура урядових органів поки що істотно відрізняється від європейської і не завжди можна знайти еквівалентні посади у виконавчій владі України. На незадовільному рівні перебуває спроможність обласних і місцевих органів влади ефективно використовувати наявні інструменти співпраці.

Як не дивно, спадщина далекого вже радянського минулого нерідко проявляється у гротескно-карикатурних формах саме у сфері європейської інтеграції. Наприклад, мало кому відомий зміст Постанови Кабінету Міністрів “Про затвердження Інструкції про порядок охорони державної таємниці, а також іншої інформації з обмеженим доступом, що є власністю держави, під час прийому іноземних делегацій, груп та окремих іноземців і проведення роботи з ними” №558 від 22 травня 1996р. — проте, вона є чинною і зараз. Згідно з цим документом, посадові особи, які мають контакти з іноземцями, не повинні йти на жодні зустрічі з жодними громадянами іноземних держав без повідомлення про це органів СБУ не менш як за п'ять днів до запланованої події. А після зустрічей повинні подаватися до тієї ж служби письмові звіти (за встановленою формою) про зміст переговорів. Крім того, співробітник СБУ має право проводити додаткові співбесіди з чиновником, який контактує з іноземцями. Очевидний наслідок таких правил — параліч діяльності тих державних структур

та їх посадових осіб, які за родом своєї діяльності мають підтримувати оперативні та інтенсивні стосунки з іноземними партнерами.

Єдиний вихід, поки Постанова не скасована — мовчазне ігнорування її всіма сторонами — як такої, що суперечить як курсу на євроінтеграцію, так і просто здоровому глузду. Але так трапляється не завжди. Показовий локальний приклад: начальник управління європейської інтеграції Черкаського міськвиконкому П.Карась на своєму досвіді переконався в силі та вкоріненості пострадянського маразму виконавців згаданої Постанови. Його протягом кількох місяців систематично “проробляє” черкаське СБУ — спочатку за невиконання вимог Постанови, а потім — за її “несанкціоноване розголошення” під час конференції, присвяченій питанням європейської та євроатлантичної інтеграції. Зрозуміло, що до Європи держава з такими “правилами гри” не потрапить за визначенням.

Про інші важливі проблеми, такі як “підвищеність” великої власності, ігрища навколо “реприватизації”, популізм у царині соціальної політики та ціноутворення, відсутність судової реформи, нестабільність фіскальної та регуляторної політики, нечіткість позиції стосовно ЄЕП тощо останнім часом багато писалося, тому немає сенсу повторюватися.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС?

Необхідно здійснювати послідовні кроки з покращення управлінської культури, зміцнення виконавчої дисципліни та інституційної спроможності держави в цілому. Задля цього не можна обмежувати адміністративну реформу питаннями винятково територіальної реформи — держава повинна виконувати меншу кількість функцій, але робити це більш якісно.

Служба віце-прем’єр-міністра з питань європейської інтеграції має отримати реальні важелі впливу на процес прийняття урядових рішень у всіх галузях, а також інструменти контролю за їх виконанням.

Слід здійснити уніфікацію структури підрозділів регіональних і місцевих адміністрацій з метою створення інституційної мережі виконавчих органів, що опікуються питаннями європейської інтеграції. Ці органи мають бути укомплектовані фахівцями з відповідною кваліфікацією: базовим знанням про ЄС, європейську культуру демократичного управління та володінням англійською мовою.

Держава має ґрунтовно зайнятися питанням підготовки кадрів для згаданої вище роботи. Для цього існують можливості використання (за схемами співфінансування) коштів недержавних донорських організацій, а також коштів ЄС.

Має бути скасована згадана Постанова “Про затвердження Інструкції про порядок охорони державної таємниці...” — як релікт холодної війни, що перешкоджає практичному здійсненню державним апаратом політики європейської інтеграції.

Необхідно замінити надзвичайних і повноважних послів, радників-посланників у низці країн ЄС, де на цих посадах досі перебувають виразні обличчя вчорашньої України, які дискредитували себе або професійною непридатністю, або негідною поведінкою під час минулих виборів, або тим і іншим одночасно.

Слід здійснити кроки для досягнення критеріїв внесення до так званого “білого списку” країн, громадяни яких можуть подорожувати в ЄС без віз. Сюди належать питання надійності паспортної служби, ефективності міграційної політики, захисту кордонів, реадмісії тощо.

Варто використовувати інструменти регіональної і двосторонньої політики для зміцнення партнерських і союзницьких відносин у колі держав, що знаходяться у співмірному становищі щодо ЄС та поділяють з Україною основні політичні принципи і стратегічні цілі (насамперед, Грузія, Молдова, країни Західних Балкан).

Держава може більш наполегливо залучати потенціал неурядових організацій у виконанні завдань європейської інтеграції, зокрема, Плану дій та “дорожньої карти”. Таке залучення (на умовах відкритих тендерів) не лише підвищить ефективність євроінтеграційної політики, але й засвідчить розуміння новою владою європейського типу відносин між державою і суспільством.

Необхідно спрямувати зусилля на досягнення відповідності першому Копенгагенському критерію членства в ЄС (стабільності демократичних інститутів) до завершення дії УПС (2008р.). Запровадити внутрішній моніторинг цього процесу з використанням методології ЄС, що застосовувалася до потенційних та актуальних кандидатів.

Вступити до СОТ у 2005р., до НАТО — у 2008-2010рр., до ОЕСР — у 2011-12рр. Поставити за мету створення зони вільної торгівлі з ЄС до 2008р., митного союзу — до 2014р. ■

НАД ЄВРОІНТЕГРАЦІЄЮ ТРЕБА ПРАЦЮВАТИ НЕ ЛИШЕ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТОЛИЦЯХ, А Й У СЕБЕ ВДОМА

Володимир ФЕСЕНКО,
голова правління
Центру прикладних політичних
досліджень "Пента"

— Якими є здобутки і проблеми у виконанні Плану дій Україна-ЄС?

Серед здобутків можна назвати ухвалення так званої "дорожньої карти" Україна-ЄС на 2005р. Слід відзначити і те, що Кабінет Міністрів інформує громадськість про виконання Плану дій. Презентаційний матеріал такого змісту є на Урядовому порталі. Його аналіз свідчить, що головну увагу Уряд надає соціально-економічним питанням Плану дій — зокрема, є суттєві зрушення стосовно боротьби з бідністю.

З багатьма зауваженнями, але можна відзначити кроком уперед ухвалення законопроектів по СОТ. Відбулося це з боями (майже в буквальному значенні цього слова) і процес ще не закінчено.

План дій є достатньо великим і змістовним документом, тому оцінюючи здобутки і проблеми його виконання торкнуся тем, які є ближчими до мене, зокрема його політичного блоку. Саме в реалізації положень цього блоку я бачу парадоксальну картину: хоча загальна політична атмосфера в країні стала більш вільною і демократичною — з виконанням конкретних положень Плану дій є більше проблем, ніж здобутків.

У частині посилення стабільності та ефективності інституцій, що забезпечують демократію та верховенства права, до здобутків можна віднести ухвалення нової редакції закону про вибори народних депутатів, спрямованого на забезпечення демократичності парламентських виборів. Але наша політична практика свідчить, що справа не лише в законі, але й у тому, як його виконують.

У Плані дій йдеться про продовження адміністративної реформи та посилення місцевого самоврядування шляхом запровадження відповідного законодавства. А що відбувається на практиці? Замість адміністративної реформи зроблена спроба (і не дуже вдала) проведення реформи територіальної. Проте адміністративна реформа і адміністративно-територіальна реформа (АТР) — це не одне й те ж. АТР є лише однією зі складових адміністративної реформи. Щодо адміністративної реформи, то ми ще й досі не побачили навіть її концепції. Єдине, що зроблено — законопроект про державну службу, проте робота над ним велася ще з 2004р.

Територіальна реформа не означає автоматичного розвитку місцевого самоврядування. Пакет законопроектів з розвитку місцевого самоврядування також не підготовлений, хоча це обіцяли зробити до кінця червня 2005р. Навпаки, в руслі політики блокування реалізації конституційної реформи фактично

торпедований розгляд у другому й остаточному читанні законопроектів №3207-1, спрямованого на створення конституційних підвалин підвищення статусу і розширення повноважень органів місцевого самоврядування. Про реалізацію конституційної реформи хоч і не йдеться у Плані дій, але самі спроби блокування цієї реформи суперечать європейським демократичним стандартам.

Свідченням проблем з ефективністю інституцій демократії є нещодавній конфлікт між Урядом і Парламентом. Він дає підстави говорити про відсутність нормального політичного діалогу між законодавчою і виконавчою владою, відсутність ефективних механізмів спільної політичної відповідальності Уряду і Верховної Ради, а також механізмів розв'язання політичних криз у взаєминах між ними. Конституційно-політична реформа, до речі, дає певні механізми для розв'язання цієї проблеми.

Є проблеми у відносинах влади і суспільства. З боку Уряду є добрі ініціативи, зокрема про створення громадських колегій при міністерствах. Але не зовсім зрозуміло — чи при всіх центральних органах виконавчої влади вони створені і наскільки ефективно працюють? (Особисто я знаю про роботу громадської консультативної ради при Міністерстві закордонних справ, про інші відомства мені нічого не відомо). Стабільний діалог з громадськістю так і не налагоджений. Є проблеми з громадською експертизою важливих урядових документів. Була зруйнована традиція громадського обговорення Програми Уряду, її ухвалили поспіхом без будь-якого публічного обговорення поза стінами Верховної Ради. Дуже турбує те, що і з боку Секретаріату Президента і центральних органів виконавчої влади на звернення громадських організацій надходять відверті відписки, а іноді взагалі немає відповіді.

Хочу звернути увагу і на пункти Плану дій із забезпечення прав національних меншин. У нас, на відміну від ЄС, на цю проблему не звертають достатньої уваги. Мабуть тому і зволікають з виконанням відповідних положень Плану дій. У цьому контексті хочу нагадати, що вже два роки в Верховній Раді припадає пилотом законопроект про нову редакцію Закону про національні меншини, хоча він пройшов експертизу в Раді Європи й отримав там схвальні відгуки. У співпраці між громадськими організаціями національних меншин і державними структурами теж зроблено крок назад. Уже кілька місяців коридорами Секретаріату Президента й Уряду блукають пропозиції про проведення зустрічі керівництва країни з представниками громадських організацій національних меншин. Залишається не вирішеним питання і про консультативну раду лідерів громадських організацій національних меншин при Президенті України.

Є певні зрушення в боротьбі з корупцією, але цей процес не треба перетворювати в політичну кампанію. Необхідна довгострокова і змістовна програма протидії корупції.

Про ситуацію з виконанням багатьох напрямів Плану дій Уряд взагалі нічого не повідомляє. Наприклад, чи розробляється Державна стратегія регіонального розвитку до 2015р., про яку згадується у Плані дій? Незадовільною залишається ситуація у сфері статистики. Уряд також не інформує про те, що робиться в цій сфері згідно з вимогами Плану дій. **Якщо оцінювати ситуацію в цілому, то зрушення з виконанням Плану дій є, але проблем поки що більше, ніж здобутків.**

— Що перешкоджає інтеграції України до ЄС?

Почнемо з того, що перешкоджає європейській інтеграції з нашого боку.

Перша проблема має ментальний характер. Я б її визначив як наївно-ілюзорне ставлення до європейської інтеграції з боку ключових фігур нової влади, які відповідають за цей політичний напрям. Вони дотримувалися думки, що головна перешкода на шляху євроінтеграції полягає в недемократичній, дволичній і неєвропейській за своєю суттю старій владі — режимі Л.Кучми. Достатньо його змінити — і все буде гаразд. Нова влада широко сподівалася, що позитивне політичне рішення ЄС про перспективу приєднання України до ЄС стане нагородою Україні за Помаранчеву революцію, що достатньо продемонструвати свою демократичність і бажання швидко йти до Європи — і справа буде зроблена. Ставка була зроблена на кавалерійську атаку, бліц-кріг. Але у євробюрократів трохи інший стиль мислення, ніж у наших політиків. Вони не поспішають з політичними деклараціями, проте добре думають і швидко рахують. У нас все навпаки. Аж кортить скоріше заявити про своє бажання якнайшвидше стати членом ЄС, а ось із виконанням обіцянок і вимог щось не складається, на цій фазі процес євроінтеграції відразу уповільнюється.

Знову ми бачимо стару хворобу — розрив між політичними деклараціями і практичними діями з їх виконанням. Проте раніше це була свідома практика імітації європейського вибору. **Сьогодні ж проблема в іншому — політичний авангард європейської інтеграції відірвався від організаційно-адміністративного забезпечення цього процесу.** Є навіть враження, що про це забезпечення і не подумали. Чи сподівалися на те, що все станеться само собою?

Одна з головних причин такого гальмування пов'язана з неефективністю та зашкарублістю нашого державного апарату, низьким рівнем координації дій різних відомств, які мають відношення до виконання наших зобов'язань у сфері євроінтеграції. Взагалі відбуваються парадоксальні речі. Посаду віце-прем'єр-міністра з питань європейської інтеграції запровадили ще на початку лютого 2005р., а власного відомства у віце-прем'єр-міністра немає й досі. Тому і не дивно, що гальмується виконання наших зобов'язань згідно з Планом дій.

Дедалі більш зрозумілою стає проста істина — над євроінтеграцією треба працювати не лише в європейських столицях, а й у себе вдома. І треба ретельно і відповідально ставитися до виконання власних зобов'язань.

Перешкоди на шляху інтеграції України до ЄС є не лише з боку України. Очевидною є відсутність відповідної політичної волі з боку керівництва ЄС і найбільш впливових європейських держав. І справа не в якихось фобіях чи упередженнях щодо України (хоча вони, можливо, також притаманні окремим значимим фігурам у штаб-квартирі ЄС). Просто ЄС ще не готовий до таких принципових рішень. Йому необхідно “переварити” і в політико-адміністративному, і соціально-економічному сенсі останню велику хвилю розширення. І лише після цього на теренах об'єднаної Європи почнуть всерйоз думати про доцільність і конкретні форми нової хвилі розширення.

Останнім часом з'явилася й нова проблема — інституційна криза ЄС, пов'язана з провалом процесу

ухвалення Конституції ЄС на референдумах у Франції і Нідерландах. ЄС знадобиться час і для розв'язання цієї проблеми, і для “притирання” всіх елементів нової інституційної структури ЄС, старих і нових членів, і для вироблення нової політики розширення (або політики сусідства).

Українському керівництву необхідно реально оцінювати нинішню ситуацію в ЄС. Не слід виключати і можливість припинення (хоча б тимчасово) процесу його розширення.

— Які конкретні кроки необхідно здійснити для підвищення ефективності інтеграції України до ЄС?

Що до Плану дій, то в першу чергу треба контролювати його виконання і суттєво підвищити рівень міжвідомчої координації його реалізації.

Якщо ж говорити про принципові питання підвищення ефективності інтеграції України до ЄС, то, *по-перше*, потрібна чітка, послідовна, але водночас і гнучка стратегія європейської інтеграції. Потрібно визначити не лише стратегічні цілі, але й етапи, проміжні (тактичні) завдання, інструменти реалізації, державні інституції, які відповідатимуть за неї. Мені здається, що зараз настав час змінювати тактику європейської інтеграції, відмовитися від форсування цього процесу.

Слід розглянути різні варіанти взаємодії з ЄС, зокрема враховувати ймовірність припинення процесу розширення ЄС. Не слід зациклюватися саме на членстві в ЄС. Більш оптимальною, на мій погляд, виглядає стратегія поступового і взаємовигідного розширення партнерських стосунків з ЄС у різних сферах, пошук, ініціювання та реалізація спільних проектів (зокрема, у сфері енергетики, розвитку транспортної інфраструктури, аерокосмічній галузі), поступове наближення країни до рівня європейських стандартів. Є сенс розглянути різні моделі економічних стосунків з ЄС, визначити, в яких товарних групах і послугах зацікавлені країни ЄС, які вітчизняні галузі можуть постраждати внаслідок процесу входження до європейських економічних структур.

По-друге, необхідно все ж створити центральний орган виконавчої влади, який займався б питаннями євроінтеграції, координував цей процес.

По-третє, треба цілеспрямовано займатися програмою адаптації вітчизняного законодавства до стандартів ЄС. А для цього потрібна процедура прискороного розгляду відповідних законопроектів у Верховній Раді. ■

НОВИЙ ФОРМАТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ УКРАЇНИ*

Олександр ДЕРГАЧОВ,
провідний науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень НАН України

Повернення до Європи, інтеграція до ЄС безумовно є наймасштабнішим зовнішньополітичним проектом незалежної України. І не лише зовнішньополітичним — адже після Помаранчевої революції дійсно можна говорити про реалізацію відповідної моделі національного розвитку. В цілому, європейський вибір є засобом усунення відхилень в історичному розвитку, повернення йому природного наповнення. Він водночас і надає гарантії, і відкриває перспективи.

Значення реалізації такої стратегії важко переоцінити. Проте, наважуся стверджувати, що ризик переоцінки існує. Так само існує ризик надто загального, схематичного сприйняття такої мети. У будь-якому випадку Україні час перейти від доведення своєї європейської належності до визначення свого природного місця в Європі та тих внутрішніх і зовнішніх перешкод, які заважають його посісти.

Хто ми Європі, що нам Європа?

Набуття незалежності було недостатньо, аби Україна перетворилася на органічну частину Європи. Більшість країн континенту створили привілейовану спільноту, до якої важко потрапити. Ця обставина визначає всі труднощі в україно-європейських стосунках, зокрема їх нерівноправність. Країна досить швидко зайняла всі ніші у європейській спільноті, які їй належать внаслідок географічного розташування — і закономірно загальмувала. Жодних проблем немає лише з членством в ОБСЄ. Вже навіть в такій гнучкій і зацікавленій в підтриманні загальноконтинентального формату діяльності організації, як Рада Європи, ми багато років залишаємося боржниками в частині виконання статутних зобов'язань та об'єктом моніторингу. Зазначимо, що й Помаранчева революція, хоч і справила глибоке враження на європейців, не призвела до покращання ситуації.

Тим більше не варто розраховувати на серйозний прорив у відносинах з таким вимогливим партнером, як ЄС. Нова українська влада отримала у спадок чимало невиконаних зобов'язань і нереалізованих можливостей, передбачених як Угодою про партнерство і співробітництво, так і розробленою в Брюсселі програмою сусідства. Невеликий післяреволюційний період поки що не дає можливості оцінити перспективи

реалізації Плану дій Україна-ЄС. Тим більше зарано розробляти більш амбітні проекти, які б уточнювали перспективу *повернення до Європи* через членство в ЄС.

Не будемо спростовувати дещо максималістське твердження, що без України процес об'єднання Європи не буде завершений. Але чи багато охочих та здатних його завершувати?

Насправді цей процес є лише побічним наслідком геополітичних трансформацій. Поглиблення інтеграції і розширення ЄС на схід, та колективна стратегія, яка виробляється європейськими націями, зовсім не концентруються на об'єднанні континенту як окремій меті. Формат європейської інтеграції визначається за іншою логікою. Тим паче, що після різкого поповнення ЄС новими членами гостріше постало питання про якісні показники інтеграції, конкурентоспроможність і керованість. Ще раз підкреслю: ЄС — єдина організація, яка здатна дійсно об'єднати континент і яка фактично монополізувала право визначати європейську ідентичність та європейську стратегію, — об'єднанням у тому вигляді, в якому це було б цікаво Україні, не займається і сьогодні планувати її вступ як мінімум не готова. Багато політиків побоюється, що ЄС не дасть ради з новою країною, настільки "великою, бідною і хаотичною", як Україна.

* Стаття для журналу "Національна безпека і оборона" була підготовлена в липні 2005р.

Для Європи в цілому, для країн, що залишаються поза інтеграційними процесами, пропонується інший варіант єднання. Саме це мав на увазі Комісар Європейської Комісії Г.Ферхойген, коли майже два роки тому в Києві роз'яснював стратегію ЄС: “політику подальшої європейської інтеграції не може бути зведено тільки до питання членства в ЄС. ...Наша мета на майбутнє — прагнути встановлення дедалі більш тісних стосунків між європейськими країнами на засадах спільних демократичних цінностей, а також рівних можливостей і переваг для всіх європейців. ...Ми готові спільно докласти зусиль для сприяння дотриманню прав людини, заснувати міжкультурний діалог, і сприяти міжлюдським контактам. Ми повинні збудувати мости між нашими суспільствами і нашими громадянами...”

У Брюсселі, маючи великий клопіт з Балканами, не можуть не зважати, що створивши прецедент з Україною, доведеться реагувати на устремління інших європейських пострадянських країн. **На нинішньому етапі Україна цікавить Захід скоріше як форпост та ініціатор трансформацій на євразійському просторі. Тож вона дійсно може закріпитися в ролі головного сусіда, для якого існуватиме широке, але недостатньо широке вікно можливостей.**

ЄС реально зацікавлений в розширенні зони стабільності на своїх східних кордонах і пропонує Україні відповідний перелік напрямів співпраці: “м'яка” безпека, контроль міграції, залучення можливостей України до врегулювання кризових ситуацій. Тут насамперед спостерігається ініціативність і готовність допомагати з боку Брюсселя. Коли йдеться про поглиблення торгово-економічної співпраці, виконувати певні умови доводиться вже Україні. Згадаємо, як на українському міні-Давосі ми отримали рекомендації не “вигадувати велосипед” і йти загально-визнаними шляхами реформування.

Дійсно, Україна має домашнє завдання на кілька років наперед. Його виконання безумовно дозволить краще просувати її інтереси в Європі. Але формат співпраці без інтеграції залишає країну в ситуації відносної геополітичної самотності і потребує вироблення особливої стратегії. Україна залишається об'єктом впливу глобальних (а, надто — європейських) тенденцій і сферою інтересів Заходу. Водночас, ця обставина не дуже допомагає оновленню стосунків з Росією. Загалом, ми маємо бути готові дбати про себе, не покладаючись на гарантії та стратегічну підтримку партнерів.

Таким чином, побудова європейської України потребує оригінального проекту. Такий проект не може і не має бути вміщений навіть у наймасштабніші програми співпраці з ЄС. Якщо ми — сусіди, і Україна — фігурант спільної європейської зовнішньої політики, то це слід розглядати як сувору реальність на певну перспективу. Час максимально знизити емоційність сприйняття позиції Брюсселя та вибудовувати європейську політику на розумінні реальних мотивів, якими керуються партнери. Тут був би доречним навіть дозований скептицизм; нетерплячість, від якої півкроку до поступливості, має бути заміщена розважливістю і прагматизмом.

Наслідком необґрунтованого ентузіазму щодо європейської інтеграції стало те, що Україна вже фактично опинилася в ситуації залежності від власного вибору,

який поки не може бути реалізований. Слабкість позиції “занадто зацікавленої сторони”, яку залишають у стані невизначеності, є очевидною і неприйнятною. Алгоритм відносин “прохач — благодійник” не є особливо конструктивним, і ми маємо скористатися тим, що самі європейці його відкидають.

Стати європейцями, залишитися українцями

Стриманість позиції Брюсселя є найкращим даром, здатним сприяти нашому самоперетворенню на європейців. Коли немає спокуси швидкого просування торованою стежкою і за сторонньої допомоги, виникають кращі умови для набуття тієї самодостатності і прагматичності, яка, врешті й відрізняє справжніх європейців. Крім того, додатковий час, протягом якого країні доведеться бути невизнаним кандидатом, є об'єктивно необхідним, аби здійснити ґрунтовні демократичні та ринкові перетворення. Відповідні завдання (зокрема, зафіксовані у Плані дій Україна-ЄС), є певною мірою стандартними і не відбивають стартових умов, а отже — рівня складності завдань.

Скажімо, коли йдеться про встановлення верховенства права, незалежності судів, подолання корупції, то слід розрізняти формальний бік справи — ухвалення законів та управлінських рішень, та реальне встановлення якісно нової правової і політичної практики, закріпленої в соціальному досвіді та свідомості громадян. Зрозуміло, що останнє потребує значного часу і не може бути забезпечене тільки зусиллями влади.

Наразі суспільно-політична ситуація залишається суперечливою і неусталеною. Прогноз її розвитку є загалом оптимістичним — з огляду на зміцнення інститутів демократії, але набагато менш певний в частині досягнення консенсусу з принципових питань національного розвитку. Стан справ у соціокультурній сфері, міжрегіональних відносинах, особливості суспільних настроїв свідчать про те, що в обох принципово важливих напрямках — демократизації та національної консолідації — країні доведеться пройти складний шлях. Адже перш ніж “будувати в себе Європу”, необхідно позбутися деформацій, пов'язаних як з радянським минулим, так і зі спадщиною власного авторитаризму, а також — завершити процес національної самоідентифікації та артикуляції національних

інтересів. Має існувати широкий стійкий консенсус стосовно європейських цінностей. Без такого консенсусу залишається сумнівною сама цивілізаційна належність країни.

Доводиться враховувати наявність значного сегмента українського суспільства, що не сприймає змін останнього часу і не розуміє необхідності соціально-політичної модернізації. За традицією, оцінюючи рівень підтримки певної зовнішньополітичної мети, ми розглядаємо позиції, декларовані провідними політичними партіями. Хоча цілком зрозуміло, що такі позиції не надто усталені та конкретні, зазвичай не мають жорсткого зв'язку з інтересами певних суспільних прошарків. Певною мірою це стосується й демократичних сил, які послідовно виступають за приєднання до європейських і євроатлантичних структур, та комуністів, які так само послідовно виступають проти. Співвідношення політичних сил, так само, як і громадська думка щодо доцільності вступу до ЄС, дають уяву лише про умовну, дещо абстрактну підтримку європейського вибору. **Існує скоріше згода з привабливою перспективою, ніж усвідомлення пов'язаних з нею можливостей і проблем.**

Найбільш фундаментальним чинником просування України до Європи є зростання конкретної зацікавленості так само конкретних верств населення. Можна стверджувати, що після Помаранчевої революції зростає роль підприємців, “середнього класу”, представників творчих професій, молоді — тобто тих категорій, які є прихильниками європейського вибору. Гіпотетично, просування реформ може і повинне призвести до збільшення числа прихильників європейської інтеграції і, що більш важливо — тих, хто реально знайомий з європейськими реаліями. Але самі такі реформи поки що відсутні.

Поза сумнівом, існують проблеми складніші, ніж досягнення Копенгагенських критеріїв. Їх розв'язання вимагає якісних зрушень у самому суспільстві. Вхідження до європейського співтовариства не може бути результатом перемоги прихильників цієї ідеї над її противниками. Воно має бути пов'язане з скороченням числа противників, переходом противників до табору прихильників, зниженням протиріч у суспільстві з цього приводу.

Водночас, переважна увага до офіційних планів, ухвалених владою спільно з керівництвом ЄС, не дозволяє належним чином відслідковувати принципово важливі аспекти національного розвитку. Тим часом, саме вони є ключовими для досягнення повноцінної міжнародної суб'єктності та успішної участі в загальноєвропейських процесах. **Перш ніж претендувати бути європейцями, слід остаточно стати українцями, тобто створити консолідовану політичну націю.** Важко очікувати підтримки руху до Європи від тих, хто поки не знайшов місця у власній державі.

Європейський вибір не може зводитися до входження в структури ЄС. Так само, структури ЄС не повинні бути єдиними чи навіть головними контрагентами у формуванні умов і розкладу інтеграції. Так само, була б спрощенням орієнтація головним чином на такі фактори, як розширення ринків, сфери стабільності і т.ін. Вже у процесі підготовки до вступу необхідно всіляко розширювати українську присутність в Європі і зробити це складовою частиною національної політики в культурній і гуманітарній

сферах. Існуюча сьогодні відстороненість від життя континенту в ідеалі має переборюватися не тільки за рахунок європеїзації України, але й пропорційного прийняття Європою української складової. Для нас важливо стати європейцями і залишитися українцями, не розчинитися в спільному просторі і зробити гідний внесок у розвиток європейської цивілізації. Усе це є не менш вагомим, ніж ємність ринку та природні ресурси.

Більшість європейських країн (навіть малі) не замикаються на Європі, опікуються збереженням національної ідентичності та забезпеченням інших національних інтересів. Україна так само має значні позаєвропейські інтереси та особливий набір соціокультурних традицій. Долучення до інтеграційних процесів має не зменшити, а збільшити можливості субрегіональної співпраці, зокрема, посилити роль України на пострадянському просторі. Зберігши самобутність і підсилившись за рахунок долучення до європейських здобутків, Україна здатна сприяти гармонізації стосунків у масштабах Великої Європи.

Якою має бути європейська політика України?

Європейський вектор є складовою зовнішньої політики, яка потребує якісного оновлення. Таке оновлення, якщо і відбувається, то має переважно спонтанний характер, йому бракує системності. Те, що євроінтеграційний напрям відособлений в організаційному плані, не викликає заперечень, але це стосується й концептуального аспекту. **Інтеграція до ЄС має розглядатися як складова ширшої довгострокової стратегії забезпечення національних інтересів та оптимізації геополітичної ролі України.**

Відстань у 15-20 років, які, скоріше за все, будуть мінімально необхідними, аби впритул наблизитися до членства, не мають бути періодом виключної концентрації на цій меті. Це має бути період органічного розвитку, що базується на внутрішніх обставинах і конкретних потребах. Більше того, набуваючи нових якостей як держава та суспільство, зважаючи на еволюцію ЄС та загальної міжнародної ситуації, ми маємо бути орієнтованими на те, аби зміцнювалися і з'являлися нові аргументи на користь рішення інтегруватися.

Відсутність позитивного сигналу з боку Брюсселя активізує розмови про норвезьку або швейцарську модель відносин України з ЄС. Поки це виглядає передчасним або навіть курйозним, але насправді, для такої постановки питання існують серйозні резони. **Адже саме такий курс, який не виключає інтеграції, але й не розглядає її як самоціль, впливає з пріоритету внутрішніх потреб європеїзації.** Саме така перспектива стане єдиною реальною, якщо, за словами В.Ющенка, Україні доведеться рухатися шляхом євроінтеграції, не відчувачи підтримки ЄС. Сьогодні, попри досить жвавий діалог, фактично складається ситуація паралельного зосередження ЄС на своїх проблемах, а України — на своїх. Вона має бути використана для того, щоб краще зрозуміти один одного і спокійно визначити оптимальні форми співпраці та її стратегічні перспективи.

Україна потребує не чергового підтвердження європейського вибору, а переходу від загальних орієнтирів до конкретних розрахунків. Прагнення досягти критеріїв членства в ЄС має бути конкретизоване за рахунок тверезої оцінки термінів та умов

інтеграції, реально вигідних самій Україні. Тепер вже очевидно, що імпульс Помаранчевої революції виявився недостатнім для швидкої зміни геополітичних координат країни і вже вгасає. Розрахунки на те, що прискорений розвиток і поглиблення співробітництва із західними партнерами стане могутнім фактором реформування і, крім того, дозволить істотно послабити залежність від Росії (як це було у випадку з державами Балтії), не виправдалися.

Залишається той варіант реалізації європейського вибору, який передбачає опертя на власні ресурси і поступове подолання внутрішніх слабостей та опору авторитарних сил, що орієнтуються на євразійську модель розвитку країни. Цей варіант пов'язаний зі збільшенням тривалості перехідного періоду у внутрішній політиці і змушує до складного маневрування під тиском Росії. Але — він забезпечує країні більш незалежну позицію у відносинах з ЄС.

Таким чином, на доінтеграційний період країна повинна мати окремі пріоритети та конкретні цілі у стосунках з ЄС. Досить поширеними є пропозиції зосередитися на торговельно-економічній співпраці. Існує чимало проектів з організації енергетичного ринку та транзиту енергоносіїв. Європа може виявити зацікавленість у реалізації масштабних проектів у сфері зв'язку, транспорту, енергетики. Такі проекти у найближчі 10-15 років можуть стати основним інструментом реального зближення. Але водночас, вони (якщо існуюватиме повноцінне українське співавторство) мають стати формою реалізації важливих інтересів держави.

У будь-якому випадку, поза інтеграційними самозобов'язаннями України, має розвиватися паритетна співпраця. Те, що країна очікує на визнання "перспектив членства", не має ставити її в ситуацію, коли вона наче мусить йти на поступки, або відмовлятися від ініціатив у повсякденній взаємодії. Тож готовність діяти на умовах партнера не є достатньо далекоглядною: актуальні для нас проблеми в багатьох випадках не розглядаються достатньо оперативно, а головна мета, — членство, навряд чи наближається. Концентрація уваги на імплементації європейського законодавства, розширенні сфери стабільності та деяких інших подібних питаннях виглядає дещо однобічною. Україна ризикує сама закріпити за собою статус старанного, але офіційно не визнаного претендента на вступ і стати цікавою ЄС саме в цій якості аж на стратегічну перспективу.

Гальмування інтеграції має причиною і слабкі двосторонні зв'язки. Воно ж є імпульсом до їх розвитку. Уточнення, артикуляція інтересів України у відносинах з європейськими країнами є як ніколи актуальною. У будь-якому випадку, розраховувати на те, що їх можна повноцінно замінити співпрацею з ЄС, не варто. Такі відносини можуть бути особливо важливими ще й для того, щоб бути готовими використати нерівномірність інтеграційних процесів, яка вірогідно зростатиме. Так само слід передбачати урізноманітнення форм співпраці з сусідами і можливість появи "транссоюзних" субрегіональних проектів. Тут можуть виникнути більш органічні, ніж ЄСП доповнення до "великої інтеграції" у вигляді поглиблення співпраці з Вишеградською четвіркою, або розвитку польсько-німецької ініціативи.

Нарешті, до оновлення європейської політики підштовхує ситуація в україно-російських відносинах. Росія фактично розкрила всі карти і цим жорстко заохочує до того, аби повністю відмовитися від сподівань і покладатися на розрахунки. Майже цивілізована економічна агресивність Москви не дає шансів на те, аби Захід відмовився від позиції спостерігача. У найближчій перспективі Україна переважно залишається сам на сам з Росією. Але, якщо Європа далека від того, щоб цілеспрямовано впливати на наші стосунки з Росією, то сама Україна може вигідно позиціонувати себе у російсько-європейських відносинах. Участь України в транзиті російських енергоносіїв та в європейських проектах альтернативного енергопостачання сприятиме розвитку системи конструктивної геоekonomічної взаємозалежності.

Водночас, Європа стоїть перед проблемою забезпечення стабільних конструктивних відносин з Росією, — потужною державою, яка у середньостроковій перспективі не поділятиме базові європейські цінності. Інтереси України вже сьогодні є дуже подібними до європейських і саме Україна може запропонувати Європі реальний варіант вирішення цієї проблеми і взяти на себе частину необхідних зусиль. Тут мається на увазі і культурна близькість, і новий досвід у налагодженні партнерства між представниками євроатлантичного та євразійського простору, і демонстрація більш перспективної, ніж російська, моделі посткомуністичних трансформацій.

Отже, Україні час зробити ревізію своїх суперечливих досягнень останнього періоду і знайти кращий шлях підвищення власного конкурентного потенціалу і здатності бути повноцінним суб'єктом міжнародних відносин. Країна повинна пройти через період внутрішньої зосередженості і консолідації, що дозволило б їй поставити свою європейську політику на основу фундаментальних національних інтересів. Основою успішності євроінтеграційних зусиль може стати не квапливість, а виваженість, не прагнення до формального результату, а врахування всієї сукупності реальних обставин і тенденцій. Зрештою, саме така політика відповідає справжнім європейським традиціям. ■

РУХ УКРАЇНИ ДО ЄС: ДОМАГАТИСЯ НЕ “ТОЧКОВИХ” УСПІХІВ, А СИСТЕМНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Василь ЮРЧИШИН,
директор економічних програм
Центру Разумкова

За роки незалежності Україна пройшла певний шлях від дещо ейфорійного уявлення про свої роль і місце у світі до відносно тверезої оцінки власних інтеграційних можливостей та перспектив.

Проте, до цього часу фактично не визначені оцінки реального потенціалу та місця країни у глобалізованій системі координат, відсутні відповіді на питання: чим Україна може бути привабливою і корисною світовому співтовариству; які системні перешкоди слід усунути насамперед для утвердження надійних партнерських стосунків між Україною та Європейським Союзом?

Тим часом, очевидно, що саме відповіді на такі питання сприятимуть визначенню пріоритетних завдань державної політики, спрямованих на результативність та ефективність інтеграційних кроків України, допоможуть позбутися необґрунтованих очікувань та ілюзій швидкого і безболісного вступу країни до висококонкурентного середовища.

Місце України в системі європейських і світових координат

Насамперед, Україна має усвідомлювати ступінь наближеності/віддаленості національної економіки від європейських стандартів. Ідеться не стільки про вхідні бар'єри, встановлені ЄС для країн-кандидатів (наприклад, Копенгагенські критерії основних макроекономічних показників чи якості інститутів громадянського суспільства), скільки про системні недоліки, притаманні вітчизняному економічному середовищу, без усунення яких будь-які далекосяжні інтеграційні наміри залишаться благими намірами.

До таких системних недоліків можна віднести, першою чергою, низьку конкурентоспроможність національної економіки, непослідовність ринкових перетворень, нехтування людським капіталом, високі екологічні ризики.

Усунення цих недоліків є складним процесом, оскільки воно потребує не окремих реформ в окремих галузях, а модернізації всієї системи державного управління, всього господарського механізму.

Низька конкурентоспроможність національної економіки. Визначальною характеристикою країни в сучасному світі є її конкурентоспроможність, здатність національного бізнесу входити у **великі конкурентні ринки**, успішна діяльність на яких стає важелем стійкого розвитку.

Україна досягла певних успіхів у розширенні зовнішньоторговельних зв'язків, орієнтуючись на високопродуктивні економіки країн ЄС — на протиположність традиційній спрямованості на низькопродуктивні ринки колишнього СРСР. Так, якщо в середині 1990-х років експорт товарів і послуг до країн СНД досягав 50%, а до країн-членів і кандидатів на членство в ЄС — близько 20% загального експорту, то у 2004р. ці показники становили відповідно менше 30% і понад 32% загального експорту.

Втім, підвищення показників зовнішньої торгівлі на високопродуктивних ринках не супроводжується вдосконаленням структури вітчизняного експорту. Маючи відкриту економіку з потенційно високими геостратегічними інтеграційними можливостями, Україна **залишається напівсировинним додатком**

розвинутих країн із значним домінуванням в експорті товарів з низькою доданою вартістю — впродовж останніх років лише 5% експорту промислової продукції припадає на товари, що належать до високо-технологічних¹.

Водночас, країна все ще не спромоглася залучитися до глобальних комунікаційних мереж та технологій, що формують основу інформаційного суспільства і сприяють інноваційному розвитку — за Глобальним індексом готовності країн до включення у світові мережі, Україна посідає 82 місце серед 104 країн². Загалом, Україна фактично неспроможна запропонувати світові товари та послуги сучасного

рівня, що відбивається в її позиції в ранжирі країн за Глобальним індексом конкурентоспроможності — 84 позиція зі 117 країн світу у 2005р. (у 2004р. — 86 зі 104 країн) (таблиця “Ранжування країн світу за окремими рейтингами”)³.

Низькі конкурентні можливості національної економіки в багатьох аспектах зумовлені неефективним використанням факторів виробництва. Так, в Україні індекс ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС) на одиницю споживання енергії складає 1,4 — що значно менше відповідних показників не лише країн ЄС, але й енергетично багатих Росії чи Казахстану (таблиця “Ранжування країн світу...”).

Ранжування країн світу за окремими рейтингами

	ВВП на душу населення (\$, за ПКС) ¹	ВВП на одиницю споживання енергії (за ПКС на кг нафтоеквіваленту) ²	Рейтинг за індексом			
			конкуренто-спроможності ³	економічної свободи ⁴	сприяння бізнесу ⁵	неприйнятності корупції ⁶
Європейський Союз -15						
Люксембург	61 190	5,0	25	9	...	13
Ірландія	36 360	7,0	26	8	11	17
Данія	30 940	7,3	4	13	8	3
Австрія	29 220	6,8	21	13	32	13
Нідерланди	29 100	5,2	11	13	24	10
Бельгія	27 570	4,3	31	20	18	17
Німеччина	27 100	5,6	15	19	19	15
Франція	26 920	5,3	30	38	44	22
Італія	26 430	7,8	47	54	70	42
Фінляндія	26 190	3,6	1	17	13	1
Велика Британія	26 150	5,8	13	6	9	11
Швеція	26 050	4,0	3	24	14	6
Іспанія	21 460	6,0	29	30	30	22
Греція	18 720	5,8	46	38	80	49
Португалія	18 280	6,4	22	34	42	27
Нові члени Європейського Союзу						
Словенія	18 540	4,5	32	70	63	31
Кіпр	18 360	5,0	34	38	...	36
Мальта	17 640	8,3	35	50	...	25
Чехія	15 780	3,2	38	44	41	51
Угорщина	13 400	4,7	39	20	52	42
Словаччина	12 840	3,1	41	54	37	57
Естонія	12 260	2,8	20	9	16	31
Польща	10 560	3,9	51	78	54	67
Литва	10 320	3,7	43	44	15	44
Латвія	9 210	4,1	44	44	26	57
Кандидати на членство в Європейському Союзі						
Болгарія	7 130	2,5	58	70	62	54
Румунія	6 560	3,4	67	96	78	87
Кандидати на створення Єдиного економічного простору (ЄЕП)						
Російська Федерація	8 230	1,6	75	115	79	90
Казахстан	5 870	1,7	61	...	86	122
Білорусь	5 520	1,9	...	...	106	74
Україна	4 870	1,4	84	103	124	122

¹ Human Development Report 2004. Cultural Liberty in Today's Diverse World. — <http://hdr.undp.org/reports/global/2004>.

² Human Development Report 2004. Cultural Liberty in Today's Diverse World. — <http://hdr.undp.org/reports/global/2004>.

³ The Global Competitive Report 2005-2006. World Economic Forum. — http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/GCR_05_06/Executive_Summary.

⁴ Economic Freedom of the World 2005. — <http://www.fraserinstitute.ca/admin/books/chapterfiles/EFW2005complete.pdf>.

⁵ Doing Business in 2006. — <http://www.doingbusiness.org/EconomyRankings>.

⁶ Transparency International Corruption Perceptions Index 2004. — <http://www.transparency.org/cpi/2004/cpi2004>.

¹ Див.: Human Development Report 2004. Cultural Liberty in Today's Diverse World; <http://hdr.undp.org/reports/global/2004>.

² Див.: Global Information Technology Report 2004-2005; http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/GITR_2004_2005/Networked_Readiness_Index_Rankings.pdf.

³ Зважаючи на інерційність обчислення міжнародних індексів, а також погіршення основних макроекономічних показників у 2005р., суттєвого покращання значень індексів найближчими роками очікувати не доводиться.

Тобто витрати енергоресурсів (вартість яких постійно зростає і чистими імпортерами яких є Україна) фактично програють неконкурентоспроможність виробництва. Понад те, дорога енергетична складова, за необхідності утримання конкурентних цін, фактично **унеможливує підвищення вартості праці в Україні**.

Непослідовність ринкових перетворень. Проголосивши стратегічний курс на формування цивілізованого економічного середовища, Україна водночас вдається до таких політичних кроків, які викликають стурбованість європейських урядів і бізнесових кіл. Міжнародні інвестори вкрай низько оцінюють базові передумови ведення бізнесу в країні: відповідно до Індексу сприяння бізнесу, ці передумови є в Україні вкрай несприятливими — 124 місце зі 155 країн, а за захистом прав інвесторів позиція ще гірша — 141⁴ (таблиця “Ранжування країн світу...”).

Низькі позиції має Україна і в інших рейтингах міжнародних фінансових інститутів, що оцінюють різні аспекти соціального та економічного середовища країн світу. Тим часом, спостерігається **чітка закономірність — чим сприятливішим є економічне середовище для економічної діяльності, тим привабливішим є інвестиційне й ділове середовище, тим нижче корупція, тим вища конкурентоспроможність, а відтак — добробут громадян країни**. Україна ж підтверджує негативний напрям цієї закономірності: несприятливий діловий клімат — низька конкурентоспроможність і високий рівень корупції — низький рівень добробуту громадян.

Зважаючи на те, що у 2005р. відбулися такі події, як вибірковий перегляд результатів приватизаційних конкурсів, скасування режимів спеціальних економічних зон, спроби адміністративного тиску у стратегічних галузях можна констатувати, що **ринкові економічні перетворення досі не набули стійкого незворотного характеру**. Більше того, чвари у владній

верхівці, постійні політичні перегрупування, неприховане переплетення владних повноважень і бізнес-інтересів вказують, що **питання ринкових перетворень взагалі можуть втратити статус пріоритетних, принаймні в середньостроковій перспективі**.

Нехтування людським капіталом. Особливістю нинішнього етапу світового розвитку є перехід від індустріальної економіки до економіки, яка ґрунтується на знаннях, — що, своєю чергою, висуває високі вимоги до якості людського капіталу.

Україна, незважаючи на низький рівень економічного розвитку (ВВП на душу населення, порівняно з європейськими країнами, є мізерним (таблиця “Ранжування країн світу...”), має високий рівень освіченості дорослого населення — 99,6% (а для молоді навіть 99,9%)⁵. При цьому, коефіцієнт загальної чисельності учнів середніх навчальних закладів становить 91, що перевищує відповідний показник таких розвинутих країн, як Італія, Німеччина та Швейцарія (по 88), США (85) та ін. Водночас, число працівників зайнятих у науково-дослідних та дослідно-конструкторських роботах в Україні становить 21 на 10 тис. жителів, що наближається до середнього показника розвинутих країн — 29⁶.

Однак, висока освіченість українців не є достатньою підставою їх конкурентоспроможності на високотехнологічних ринках⁷. Сучасні інформаційні інструментальні засоби, які дедалі більше стають невід’ємною складовою кваліфікованої праці, для більшості українців залишаються недоступними (так, користувачами мережі Інтернет є лише близько 2-5% українського населення). А тому **Україна фактично кредитує Захід, змушуючи талановиту молодь, яка не може знайти висококваліфіковану та високооплачувану роботу вдома, до пошуку таких можливостей у далекому зарубіжжі — що, своєю чергою, дедалі більше поглиблює її економічне та соціальне відставання від Європи**.

Високі екологічні ризики. Значним недоліком української економіки є не лише її економічна неефективність, але й висока “забрудненість”, порівняно з європейськими країнами. Так, за обсягами викидів двоокису вуглецю на душу населення (чинник екологічного забруднення та глобального парникового ефекту) Україна має показники на рівні розвинутих країн — 6,9 (Франція — 6,2, Італія — 7,4). Однак, частка викидів, що їх створюють вітчизняні виробництва, сягає 1,4% світових обсягів⁸ — при тому, що в українській економіці створюється лише близько 0,1% світового ВВП. Тобто одиниця ВВП України є на порядок “бруднішою”, ніж середньоевропейська — що зумовлює **потребу значних додаткових витрат для досягнення високих екологічних стандартів ЄС**.

Наведений перелік недоліків національної економіки не є вичерпним, однак, як відзначалося, їх особливість полягає в їх системному характері, що вимагає змін і реформувань не в окремих галузях

⁴ Див.: *Doing Business in 2006*; <http://www.doingbusiness.org/EconomyRankings>.

⁵ Див.: *Human Development Report 2004. Cultural Liberty in Today's Diverse World*; <http://hdr.undp.org/reports/global/2004>.

⁶ Див.: Там само.

⁷ Незаперечним є факт, що в абсолютній більшості країн вищий рівень освіченості означає і вищі доходи та кращі, більш продуктивні умови праці, що жодним чином не стосується реалій України.

⁸ Див.: *Human Development Report 2004. Cultural Liberty in Today's Diverse World*; <http://hdr.undp.org/reports/global/2004>.

чи сферах, а в усій сукупності виробничих відносин, у самих господарському та управлінському механізмах країни.

Чи існують альтернативи євроінтеграції?

Якщо перешкоди на шляху європейської інтеграції України є такими серйозними, то чи не доцільно звернутися до альтернатив? Чи не доцільніше у співтоваристві з так само слабкими країнами, що утворилися після розпаду СРСР, спробувати, поглиблюючи кооперацію, підняти свої конкурентні можливості? На жаль, відповідь негативна.

Зробивши крок у напрямі економічної відкритості, лібералізації (зниження імпорتنих мит і тарифів, скорочення нетарифних обмежень, послаблення на валютних ринках) та прискорення вступу до СОТ, що мало б стати суттєвими чинниками в залученні інвестицій і підвищенні конкурентоспроможності, Україна водночас продовжує обговорення можливостей прискореного укладання регіональних торговельних угод на теренах колишнього СРСР⁹.

Найважливішим аргументом прихильників **регіональної інтеграції** традиційно є необхідність **підтримання регіональних переваг у конкурентній боротьбі**, збереження традиційних ринків і господарських зв'язків, можливості вберегтися від недобросовісної конкуренції або торговельної “агресії” інших економічних і політичних угруповань. При цьому, однак, ігноруються (або замовчуються) уроки діяльності регіональних торговельних союзів у світі¹⁰ (врізка “*Досвід окремих регіональних торговельних союзів*”). Тим часом, ці уроки дають підстави для наступних висновків:

❖ **об'єднання слабких країн не приносить** істотних довгострокових **вигод**. Причина полягає в тому, що за відсутності країни-лідера з розвинутою економікою **преференційні умови лише для окремих країн** (економіки яких не належать до розвинутих) можуть **“консервувати” виробничу систему**, а тому зменшувати конкурентні можливості, уповільнювати структурні перетворення, і зрештою — стати непереборним бар'єром для входження нових капіталів і менеджменту;

Досвід окремих регіональних торговельних союзів

На початок 2005р., у світі було зареєстровано близько 280 так званих регіональних торговельних угод, половина з яких була укладена з середини 1990-х років. Очікувалося, що такі угоди дозволять країнам, насамперед, тим, що розвиваються, вберегтися від тиску міжнародної конкуренції, надасть можливість багатьом із них змінити як масштаби, так і характер участі в міжнародній торгівлі, вирішити проблеми у сфері платіжних балансів, прискорити зростання і наздогнати промислово розвинуті країни. Однак, реально переважна більшість торговельних угод не змогли забезпечити очікуваних переваг. Більше того, чітко визначилося, що наявність економічно розвинутого лідера, який має внутрішні ринки з високим рівнем споживання, є необхідною умовою результативності та ефективності інтеграційних зв'язків.

Наприклад, на американському континенті сьогодні реально функціонують п'ять регіональних торговельних союзів* (таблиця “Загальний експорт країн-членів окремих регіональних торговельних союзів”). Для них усіх, за винятком НАФТА, вагомість внутрішньорегіональної торгівлі не стала визначальною. А суперечності, зокрема, між найбільшими економіками Латинської Америки — Бразилією та Аргентиною — в деяких сферах навіть посилюються, із взаємними

звинуваченнями в недотриманні союзницьких інтересів. Тому сьогодні окремі країни дедалі активніше шукають можливості виходу на високоемні ринки світових економічних лідерів — США та Канади.

Зазначимо, оцінки успішності самого НАФТА не є однозначними. Водночас, визнається, що в рамках НАФТА вдалося досягти того, що **диспропорції в технологічному розвитку країн-учасниць не конфліктували, а взаємно компенсували** одна одну. Наприклад, виробничі потужності в Мексиці заповнюють ринкові ніші, звільнені Канадою і США, — тоді як комбінація низькотехнологічної і низькооплачуваної економіки (Мексика) і високотехнологічної та високопродуктивної економіки (США, Канада) сприяє **підвищенню ефективності розміщення продуктивних сил** у регіоні і скороченню технологічного розриву.

Важливо також підкреслити, що в інституційному аспекті положення тристоронньої угоди НАФТА жодним чином не суперечили правилам ГАТТ. Скоріше навпаки, експерти, які розробляли положення угоди НАФТА, паралельно працювали над питаннями Уругвайського раунду торговельних переговорів СОТ (1995р.), і всі напрями робіт розглядалися в якості **складових єдиного процесу лібералізації світової торгівлі**.

Загальний експорт країн-членів окремих регіональних торговельних союзів, \$ млрд.

Назва союзу	1993	1995	1997	1999	2001	2003
НАФТА (NAFTA — North America Free Trade Agreement) — США, Канада, Мексика	624,4	853,7	1013,1	1071,4	1061,5	1067,0
внутрішньорегіональний, % загального	46,7	46,0	48,9	54,6	56,3	57,1
МЕРКОСУР (MERCOSUR — Southern Common Market) — Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай	54,1	70,4	82,3	74,3	87,9	106,1
внутрішньорегіональний, % загального	18,5	20,4	24,4	20,4	17,2	12,0
Андійське співтовариство (Andean Community) — Болівія, Колумбія, Перу, Еквадор, Венесуела	29,1	38,3	47,7	43,2	50,8	55,0
внутрішньорегіональний, % загального	9,8	12,4	11,8	9,1	11,1	9,0
КАКМ (CACM — Central American Common Market) — Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа	4,9	6,9	8,2	11,2	10,5	11,6
внутрішньорегіональний, % загального	22,5	21,2	22,1	20,5	26,8	26,9
КАРІКОМ (CARICOM — Caribbean Community and Common Market) — Багами, Барбадос, Гренада, Гаїті та ін., всього 15 малих країн Карибського басейну	3,2	5,5	6,0	5,9	8,4	н/д
внутрішньорегіональний, % загального	17,1	15,9	15,4	17,9	17,4	н/д

Джерело: Inter-American Development Bank. — <http://www.iadb.org/publications/index.cfm?language=English>.

Див. також: Trends in Trade and the Expansion of RTAs. — <http://www.adb.org/Documents/Books/ADO/2002/pta0501.asp>.

* Див.: Global Economic Prospects. Trade, Regionalism, and Development; http://publications.worldbank.org/ecommerce/catalog/product?item_id=3426794.

⁹ Регіональні торговельні угоди — міжурядові угоди (в т.ч. між географічно віддаленими країнами), які передбачають більш привабливі умови взаємної торгівлі.

¹⁰ Див., наприклад: Global Economic Prospects. Trade, Regionalism, and Development; http://publications.worldbank.org/ecommerce/catalog/product?item_id=3426794.

❖ **вигоди регіонального союзу** малих країн сприяють пожевженню торгівлі переважно в короткостроковій перспективі, проте вже в **середньостроковій та довгостроковій** виглядають **сумнівними**; водночас потреби підтримувати конкурентні переваги призводять до **неможливості “штучно” підтримувати союзницькі інтереси**. Як наслідок — зростаюча публічна критика таких неефективних зв’язків, відкритий перегляд чи відмова від встановлених зобов’язань, погіршення міжнародного іміджу країни;

❖ переваги регіональних торговельних союзів виявляються **слабкіше**, якщо торговельні або інвестиційні режими у країнах-учасниках відрізняються, або якщо вони мають **різні стратегічні цілі** чи зорієнтовані на різних світових лідерів;

❖ якщо товари, послуги, капітали, трудові ресурси починають вільно переміщатися в рамках регіону, то внутрішні проблеми однієї країни будуть відбиватися на інших країнах союзу. У випадку об’єднань економічно слабких країн це може зумовити **підвищення значимості політичних чинників**, у т.ч. — **посилення політичної залежності**, добровільної або примусової зорієнтованості на політичні “цінності” найвпливовішої з таких країн.

Вказане засвідчує, що будь-яке **намагання сховатися від світової конкуренції за протекціоністськими мурами** є лише марнуванням часу, що обертається **накопиченням нових проблем і поглибленням відставання від країн, які сьогодні визначають світові економічні перспективи і є визнаними лідерами у формуванні новітніх господарських відносин і демократичних інститутів**.

З чого починати?

Поза сумнівом, наближення України до ЄС, на що й націлений План дій Україна-ЄС — **тривалий і складний процес**, у т.ч., зважаючи на те, що сам ЄС перебуває в постійному оновленні, розширенні та вдосконаленні. Уповільнення процесу ратифікації Конституції не є критичним для продовження і зміцнення інтеграційних процесів у Європі. Своєю чергою, Україні не достатньо домогтися окремих “точкових” успіхів чи досягти певного відсоткового показника виконання її зобов’язань у рамках найдетальнішого Плану дій. Так само, жодні часткові здобутки не зможуть слугувати ані найменшим виправданням провалів чи неспроможності досягнення євроінтеграційної мети. Тобто, для України важливо якнайшвидше **створити “критичну масу” принципових незворотних перетворень у суспільно-господарському організмі країни**, що забезпечать усунення названих вище системних проблем і дадуть, нарешті, недовозначні сигнали європейській спільноті про послідовність країни у втіленні європейських цінностей.

Які завдання потребують першорядної уваги і зусиль з боку влади і суспільства?

Якщо знову поглянути на Індекс конкурентоспроможності, то складовою 84 місця в загальному рейтингу є 90 позиція (зі 117 загалом) за оцінкою якості державних інститутів¹¹. І до найвагоміших вад діяльності згаданих інститутів слід віднести насамперед:

❖ обмежувальне адміністративне регулювання бізнесу;

❖ засилля бюрократії і водночас — низьку компетентність персоналу в державному секторі;

❖ залежність державної служби від політичного тиску, а економічної політики — від нелегітимного лобювання.

Усе це, своєю чергою, є бар’єрами адміністративної реформи, ліквідації прихованих обмежень для зовнішньої торгівлі та інвестицій, чіткості та визначеності податкової системи тощо. Саме недосконалість сфери державного управління, системи прийняття, втілення і контролю державних рішень унеможливають спроможність владних інститутів до якісного та ефективного виконання їх публічних повноважень, сприяння конкурентоспроможності та економічному зростанню.

Це й визначає чітке коло пріоритетів прискорених і поглиблених реформувальних, оскільки за наявності та збереження вказаних бар’єрів “європейський вектор” залишиться, як зазначалося, благим наміром.

Переваги Плану дій Україна-ЄС, порівняно з іншими євроінтеграційними документами, полягають саме в тому, що в ньому не лише декларуються політичні наміри, але й визначаються механізми реалізації першочергових завдань, встановлюються послідовність і часові рамки здійснення кроків, спрямованих на розвиток ринкових економічних засад, формування та утвердження інститутів громадянського суспільства¹². Тому й сподівання, що План дій Україна-ЄС, як комплексна система заходів, набуде реального втілення і стане вагомим чинником стійкого розвитку, не є безпідставними.

Зрозуміло, що **вступ до ЄС не може бути самоціллю державної політики України**. Він є лише одним з інструментів створення і зміцнення інститутів громадянського суспільства, утвердження соціальних та економічних свобод. Рівень розвитку таких інститутів, їх визнання ЄС і будуть визначати наші вигоди і втрати, ставлення до України європейської спільноти, а з тим — стане критерієм готовності країни до входження в цивілізоване співтовариство. ■

¹¹ Див.: *The Global Competitive Report 2005-2006. World Economic Forum*; http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/Reports/GCR_05_06/Executive_Summary.

¹² Докладно про характер і перебіг виконання Плану дій див.: Матеріали заочного Круглого столу “Реалізація Плану дій Україна-ЄС: проблеми і перспективи”, вміщені в цьому журналі.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС: ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ

Під час опитування експерти з міжнародних питань оцінювали зовнішні і внутрішні аспекти євроінтеграції, її сучасний стан та перспективи, відповідність національним інтересам, дії влади з реалізації проголошеного курсу на вступ до ЄС¹.

Експертам також були запропоновані питання стосовно перспективних сфер співробітництва з ЄС, характеру його впливу на Україну, чинників, що гальмують процес євроінтеграції.

Результати опитування дають підстави для наступних висновків.

1. Національним інтересам України відповідає курс на інтеграцію до Європи, причому — скоріше повноправне членство в ЄС, ніж інтеграція без членства (так звана норвезька або швейцарська модель). Євроінтеграції віддається однозначна перевага, порівняно з проектом ЄП.

У тому, що курс на євроінтеграцію відповідає національним інтересам України, переконані більшість (87%) експертів — проти 6,9% тих, хто дотримується протилежної думки². Так само більшість (63,2%) експертів переконані, що Україна має прагнути до повноправного членства в ЄС; ідею євроінтеграції без членства підтримують 26,4% експертів.

Переважна більшість (77,4%) експертів вважають, що порівняно з участю в ЄП, членство в ЄС є більш вигідним для України (протилежної думки експертів дотримуються лише 13,2% експертів). Також переважна більшість (79,2%) експертів упевнені, що реалізації євроінтеграційного курсу України сприятиме набуття членства в НАТО (не поділяє такої думки лише кожен десятий — 10,4%). Така позиція експертів зумовлена, очевидно, тим, що *по-перше*, політичні та соціально-економічні критерії членства в НАТО кореспондуються з критеріями членства в ЄС, *по-друге*, приєднання до Альянсу передувало інтеграції до ЄС Країн Центральної і Східної Європи.

Аргументом на користь євроінтеграції є, очевидно, позитивний вплив, що його може справити на Україну система цінностей, яку сповідують країни ЄС, — зокрема, за такими параметрами, як правова свідомість (позитивний вплив відзначили 86,2% експертів), ставлення до приватної власності (85,3%), культура бізнесу (81%), ставлення до праці (78,4%), повага до людини (77,6%), ставлення до навчання (77,6%), побутова культура (59,5%). Водночас, вплив на характер відносин між людьми, культуру та духовність оцінюється дещо стримано — близько половини експертів вважають, що за цими параметрами вплив може бути “в чомусь позитивним, у чомусь негативним”.

2. Шлях України до ЄС буде, скоріш за все, тривалим і потребуватиме 10-15 років. Такі прогнози зумовлюються низкою причин, що мають як зовнішній стосовно України, так і внутрішній характер.

Перспективу готовності України до вступу до ЄС дві третини експертів відносять на 10 або 15 років (32,7% та 31,9%, відповідно); кожен шостий (15,7%) — не ризикнув дати більш менш точний прогноз з цього питання. Такі позиції експертів зумовлюються, очевидно, наступними оцінками та міркуваннями.

❖ **Вихідні позиції України є досить далекими від європейських стандартів.** Сьогодні Україну можна вважати європейською країною лише в географічному (97,4%), історичному

(88,8%) та дещо меншою мірою (62,1%) — культурному аспектах. Стосовно політичного аспекту оцінки експертів розділилися навпіл (43,9% на 43,2%). Натомість у таких ключових аспектах, якими є соціальний та економічний, Україна, на думку більшості (понад 70%) експертів, європейською державою поки що не стала.

❖ **Темпи євроінтеграції є низькими, стан відносин України з ЄС можна охарактеризувати скоріше як зближення, ніж як інтеграція.** Майже 70% експертів оцінили нинішні темпи інтеграції України до ЄС як низькі (60,3%) або нульові (8,6%). Високими їх назвали лише 4,3% експертів; кожен п'ятий (20,7%) оцінив їх як середні.

З ключових країн ЄС найкращі стосунки Україна має з Польщею (оцінка стану відносин за п'ятибальною шкалою за всіма параметрами (політичним, економічним, гуманітарним, безпековим) перевищує 4 бали, а в політичній сфері досягає рекордних 4,8 бала. Водночас, стосунки з найпотужнішою країною ЄС — Німеччиною — оцінюються скромніше: 3,1-3,5 бала. Ще гіршою є ситуація у стосунках з іншими “локомотивами” ЄС — Великою Британією, Італією, Францією — оцінки за всіма параметрами є нижчими 3 балів. Приблизно така сама ситуація з Фінляндією (за винятком політичного параметру) — країною, яка з січня 2006р. перебирає головування в ЄС.

Загалом стан відносин між Україною та ЄС, більшість (60,3%) експертів визначають як “зближення”; лише 35,3% схильються до “інтеграції”. Третина (34,5%) експертів вважають, що відносини Україна-ЄС можна охарактеризувати як “нерівноправне, асиметричне партнерство”³.

❖ **Інтерес до України з боку ЄС є переважно прагматичним, що відповідним чином відбивається в жорсткості його вимог і позицій в частині “чітких меседжів” про перспективи членства України в європейському клубі.** Експерти відзначили насамперед зацікавленість в українському ринку для товарів ЄС (52,6%), у транзиті енергоносіїв з Росії (42,2%), у спільній боротьбі з нелегальною міграцією, міжнародною злочинністю, тероризмом (40,5%). При цьому, як видно з оцінок, українська продукція не становить для ЄС жодного інтересу. Очевидно, виходячи з таких оцінок, третина (34,5%) експертів вважають, що відносини Україна-ЄС можна охарактеризувати як “нерівноправне, асиметричне партнерство”.

Констатація цих фактів, однак, не завадила експертам відзначити як найважливішу сферу розвитку відносин між Україною і ЄС торговельно-економічне співробітництво (80,2%). До важливих сфер належить також співробітництво в політичних (45,7%) та енергетичних (40,5%) питаннях та питаннях безпеки (37,1%). Натомість, науково-технічну співпрацю відзначили лише 27,6% експертів, хоча очевидно, що саме вона є важелем модернізації національної економіки і забезпечення конкурентоспроможності українських товарів на ринках ЄС.

На європейські перспективи України впливають зовнішні чинники, які можуть ускладнити її рух до ЄС, насамперед, ситуація в самому ЄС та відносини у трикутнику Україна — ЄС — Росія. Так, на думку майже половини (47,4%) експертів, на євроінтеграційні перспективи України негативно вплинула конституційна та бюджетна кризи в ЄС; втім, 38,8% експертів переконані, що цей вплив є незначним, або зовсім відсутнім.

¹ Експертне опитування проведено Центром Разумкова та Центром миру, конверсії та зовнішньої політики України 4 липня-5 серпня 2005р. Опитано 116 осіб, серед яких — представники центральних і регіональних органів державної влади, державних дослідницьких структур, фахівці неурядових аналітичних центрів, журналісти. Окремі експертні оцінки наводяться у порівнянні з результатами попередніх експертних опитувань Центру миру, конверсії та зовнішньої політики України.

² Співвідносяться суми оцінок “так” і “скоріше так” та “ні” і “скоріше ні”.

³ Тут і далі, де сума оцінок перевищує 100%, експертам пропонувалося відзначити кілька варіантів відповіді.

З іншого боку, рух України до ЄС, на думку понад половини (53,8%) експертів, ускладнює її контакти з Росією. Нинішній стан відносин з Росією оцінюється переважно критично: як дистанціювання (50%), напруженість (45,7%), нерівноправне асиметричне партнерство (42,2%). Привертає увагу, що у квітні 2005р. “російський чинник” вперше за час моніторингу вийшов на друге місце серед чинників, що перешкоджають інтеграції України до ЄС — тоді як під час попереднього режиму експерти ставили його лише на 3-5 місця. На думку експертів, зріс вплив усього комплексу факторів, що стосуються україно-російських відносин: політичних, економічних, соціальних (а також, можливо, вплив Росії на політику ЄС стосовно України).

Отже, проведення послідовної політики інтеграції до Європи має для України свою ціну — погіршення (принаймні в короткостроковій перспективі) стосунків з Москвою, незадоволеною “втечею” Києва зі сфери її впливу. Втім, у більш віддаленій перспективі стосунки України, інтегрованої в Європу, та Росії, що обрала інший шлях розвитку відносин з ЄС, можуть якісно покращитися, набувши формату цивілізованих міждержавних відносин європейського типу.

3. Головні чинники гальмування на шляху європейської інтеграції мають внутрішній характер, тому буде чи не буде Україна в ЄС — залежить насамперед від неї самої. До головних перешкод інтеграції України до ЄС можна віднести наступні.

❖ **Повільність економічних реформ.** Позицію про те, що повільні економічні реформи є головною перешкодою євроінтеграції України, поділяють більшість (73,3%) експертів. Заслугує на увагу стрімке зростання впливу цього фактора, порівняно з квітнем (з 47,3% до 73,3%), — що вказує на певне розчарування експертного середовища реформаторською здатністю нової урядової команди.

❖ **Спадок радянської ментальності та суспільної організації** (44,8%), це традиційно вважається ключовим історико-генетичним чинником, який зумовлює низькі темпи європейської модернізації України (причому його значущість зростає).

❖ **Корупція та організована злочинність.** Привертає увагу та обставина, що значимість цього чинника фактично не змінилася з приходом нової влади — його постійно відзначають 30-40% експертів.

❖ **Нездатність лідерів держави визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети.** Цей показник нижчий від минулорічного (69,8%), але протягом квітня-серпня зріс удвічі — з 16,4% до 33,6%.

❖ **Небажання влади інтегруватися на практиці.** Порівняно з квітнем, значно зросло (в понад 10 разів — з 1,8% до 20,7%) число тих, хто підозрює нинішню владу в тому, що справедливо закидалося владі минулих — небажання інтегруватися на практиці. І хоча цей показник ще істотно нижчий, ніж був за попереднього режиму (39,7%), все ж відзначену динаміку слід трактувати як тривожний сигнал.

4. Євроінтеграційна політика держави не є достатнім чином забезпечена як в інституційному, так і ресурсному (кадровому та фінансовому) аспектах, вона має низку недоліків — що, очевидно, і спричиняє зазначені вище сумніви експертів у здатності лідерів держави практично втілювати проголошені пріоритети та/або щирості їх євроінтеграційних намірів. Експерти, загалом погоджуючись із тим, що практична діяльність керівництва держави в цілому відповідає проголошеним цілям інтеграції в ЄС (58,6% — проти 31% тих, хто дотримується протилежної точки зору⁴), відзначають низку її недоліків, які можуть бути зведені до наступних.

❖ **Європейська інтеграція ще не стала справою, загальною для всіх органів влади.** На розвиток відносин України з ЄС найбільш позитивно впливає Президент України (72,4%). Водночас, лише третина експертів вказують на такий вплив з боку Кабінету Міністрів. На цьому фоні є помітним суттєвий позитивний вплив громадських організацій (32,7%). 3,4% експертів відзначили позитивний вплив з боку Верховної Ради і лише 0,9% — регіональних лідерів.

❖ **Державна політика на європейському напрямі не повною мірою відповідає вимогам реалістичності, послідовності і зрозумілості як для ЄС, так і для українського суспільства.** Євроінтеграційну політику України експерти вважають переважно “прозорою та відкритою”, однак за параметрами “послідовність”, “виваженість”, “реалістичність” та “зрозумілість для ЄС” зафіксовано приблизно рівний баланс позитивних і негативних оцінок. А за параметром “зрозумілості для українського суспільства” негативні оцінки переважають (більш ніж удвічі!) над позитивними.

❖ **Фактично незадовільним є забезпечення (насамперед, кадрове та фінансове) євроінтеграційного курсу на всіх напрямках, за винятком забезпечення міжнародної підтримки.** Якщо забезпечення міжнародної підтримки євроінтеграційних зусиль України отримало оцінку 3,4 бала за п'ятибальною шкалою, внутрішньої громадської підтримки — 3 бали, то забезпечення інших напрямів дістали оцінки нижче “трійки” (забезпечення координації дій органів виконавчої влади — 2,8; забезпечення парламентської підтримки та кадрового забезпечення — по 2,6; фінансове забезпечення — 2,5 бала).

❖ **План дій Україна-ЄС є скоріше декларативним документом, ніж ефективним інструментом наближення України до європейських стандартів.** З іншого боку, не задовільною є практична реалізація євроінтеграційного курсу різними урядовими структурами. Тому його виконання скоріше буде частковим і вибіркоvim. Відповідно — частково справдяться очікування, визначені в “дорожній карті” Україна-ЄС на 2005р.

Загалом ефективність *Плану дій Україна-ЄС* як інструменту наближення України до європейських стандартів є проблематичною: майже половина експертів (49,1%) вважають цей документ декларативним; протилежної думки дотримуються менше третини (29,3%) експертів; інші — схилиються до компромісних оцінок⁵ або вважають, що про ступінь ефективності Плану дій говорити рано.

З усіх розділів *Плану дій Україна-ЄС* найкраще, на думку експертів, виконуються заходи розділу “Політичний діалог та реформування” — 3,5 бала; найгірше — розділу “Економічні та соціальні реформи і розвиток” — 2,9.

Експерти прогнозують, що виконання *Плану дій Україна-ЄС* на момент завершення трирічного терміну, на який цей план розрахований, буде частковим і вибіркоvim (66,4%). Лише кожен п'ятий (21,5%) вірить у те, що документ буде виконано повністю або майже повністю.

План заходів щодо виконання у 2005р. Плану дій Україна-ЄС виконується урядовими структурами не повною мірою: за п'ятибальною шкалою, оцінки експертів не досягли “четвірки”, а саме: МЗС України — 3,9; служба віце-прем'єр-міністра з питань європейської інтеграції та Міністерство економіки — по 3,3; Міністерство юстиції — 3,2; Міністерство праці і соціальної політики — (2,9), Міністерство палива та енергетики (2,8).

Що стосується “дорожньої карти” *Україна-ЄС на 2005р.*, то експерти прогнозують часткове справдження визначених у ній очікувань. Майже дві третини (64,6%), зокрема, очікують

⁴ Співвідносяться суми оцінок “так” і “скоріше так” та “ні” і “скоріше ні”.

⁵ “Документ не декларативний, але й не дуже ефективний” та “Документ може слугувати допоміжним інструментом для проведення реформ”.

надання Україні статусу країни з ринковою економікою, і понад половина (52,6%) розраховують на вступ до СОТ. Оптимісти переважають і в очікуваннях щодо посилення інституційної спроможності з питань європейської інтеграції (54,3%).

Песимістичні прогнози переважають стосовно детінізації економіки та подолання корупції (73,3%), побудови правової держави (56,9%), взаємного доступу до ринків України та ЄС (50%).

❖ **Неефективно використовується євроінтеграційний досвід країн - нових членів ЄС.** Таку думку поділяють понад дві третини (68,1%) експертів; майже кожен сьомий (13,8%) експерт переконаний, що цей досвід взагалі не використовується.

❖ **Незадовільним є рівень інформаційного забезпечення процесу євроінтеграції.** Абсолютна більшість (92,2%) експертів оцінюють якість інформування громадян України про ЄС через українські ЗМІ критично, вважаючи, що така інформація є обмеженою і неповною (56%) або її надається дуже мало (36,2%). Протилежної думки дотримуються лише 4,3% експертів. Так само, 92,2% експертів вважають, що Державна програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007рр. виконується незадовільно (виконується частково — 63,8%, зовсім не виконується — 28,4%).

5. Інтеграція до Європи ще не стала загальнонаціональною ідеєю, здатною об'єднати українське суспільство. Очевидно, наведені вище оцінки темпів, якості та забезпечення процесів євроінтеграції зумовили стриману позицію експертів стосовно інтеграції до ЄС як загальнонаціональної ідеї, здатної об'єднати всі регіони України. З цього питання серед експертів єдиної позиції немає: 44,8% — переконані в тому, що рух до ЄС здатен об'єднати громадян України; чверть (25,7%) — мають протилежну думку; 29,5% — вагаються з відповіддю. Такий стан експертної думки свідчить: сподівання на те, що ідея європейської інтеграції зможе заповнити дефіцит чинників національної консолідації в Україні поки що не виправдовуються.

6. Для прискорення руху до ЄС необхідно насамперед усунути перешкоди внутрішнього характеру, вдосконалити державну політику євроінтеграції. Узагальнюючи наведені вище експертні оцінки, можна визначити наступні напрями активізації євроінтеграційного процесу:

❖ **забезпечення динамічних темпів реформування національної економіки, її модернізацію за європейськими стандартами;**

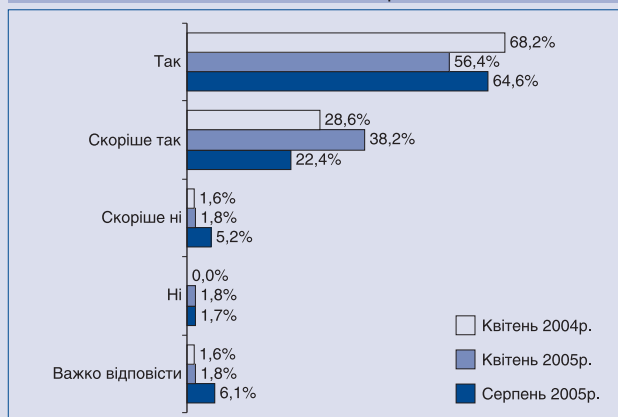
❖ **максимальне зниження рівня корупції та організованої злочинності;**

❖ **забезпечення відповідної якості євроінтеграційної політики України, а саме: відповідності вимогам реалістичності, послідовності, зрозумілості для ЄС і суспільства України; здійснення належного інституційного та ресурсного забезпечення; досягнення чіткої координації дій органів виконавчої влади та ефективного парламентської підтримки у проведенні державної євроінтеграційної політики;**

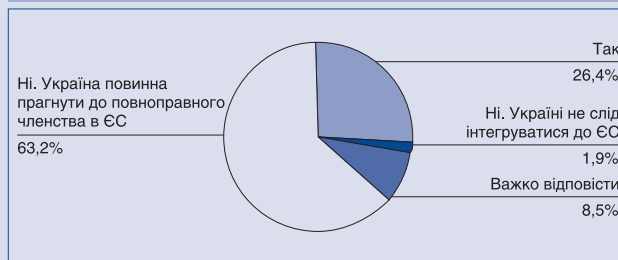
❖ **використання євроінтеграційного досвіду країн - нових членів ЄС у практичній діяльності всіх органів влади на європейському напрямі;**

❖ **зміцнення інформаційної складової євроінтеграції, без чого не можливо сформувати свідому громадську підтримку, яка забезпечуватиме національний консенсус стосовно руху країни до ЄС, а відтак — його суспільну легітимність.** ■

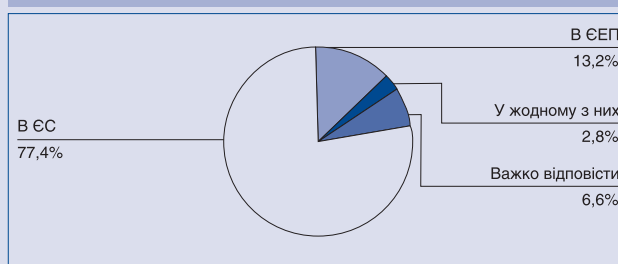
Чи відповідає національним інтересам України вступ до ЄС?
% опитаних експертів

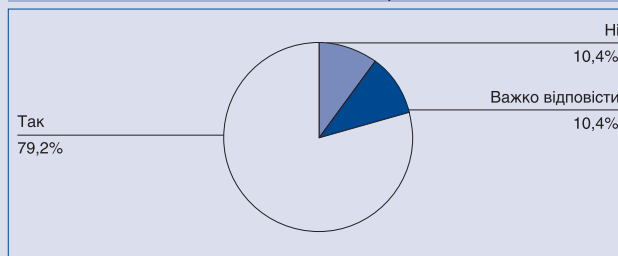
Деякі експерти вважають, що Україні слід проводити політику євроінтеграції за швейцарською чи норвезькою моделями (інтеграція без членства). Чи згодні Ви з цим твердженням?
% опитаних експертів

Членство в якому об'єднанні було б більш вигідним для України — в ЄС чи в ЄП?
% опитаних експертів

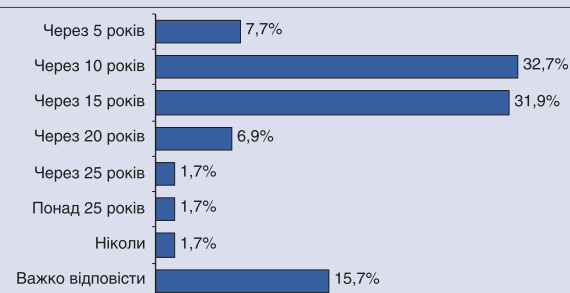
Чи сприятиме набуття членства в НАТО реалізації євроінтеграційного курсу України?
% опитаних експертів

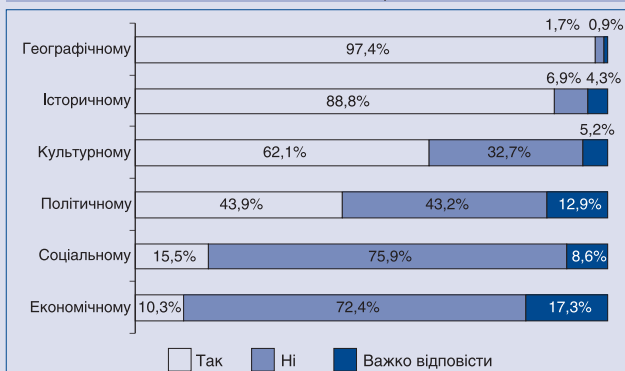
Як би Ви оцінили вплив на Україну культури, системи цінностей країн ЄС?
% опитаних експертів

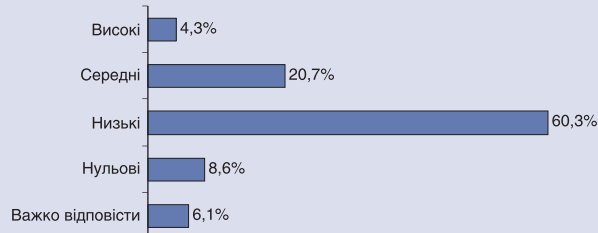
Коли Україна зможе вступити до ЄС?
% опитаних експертів

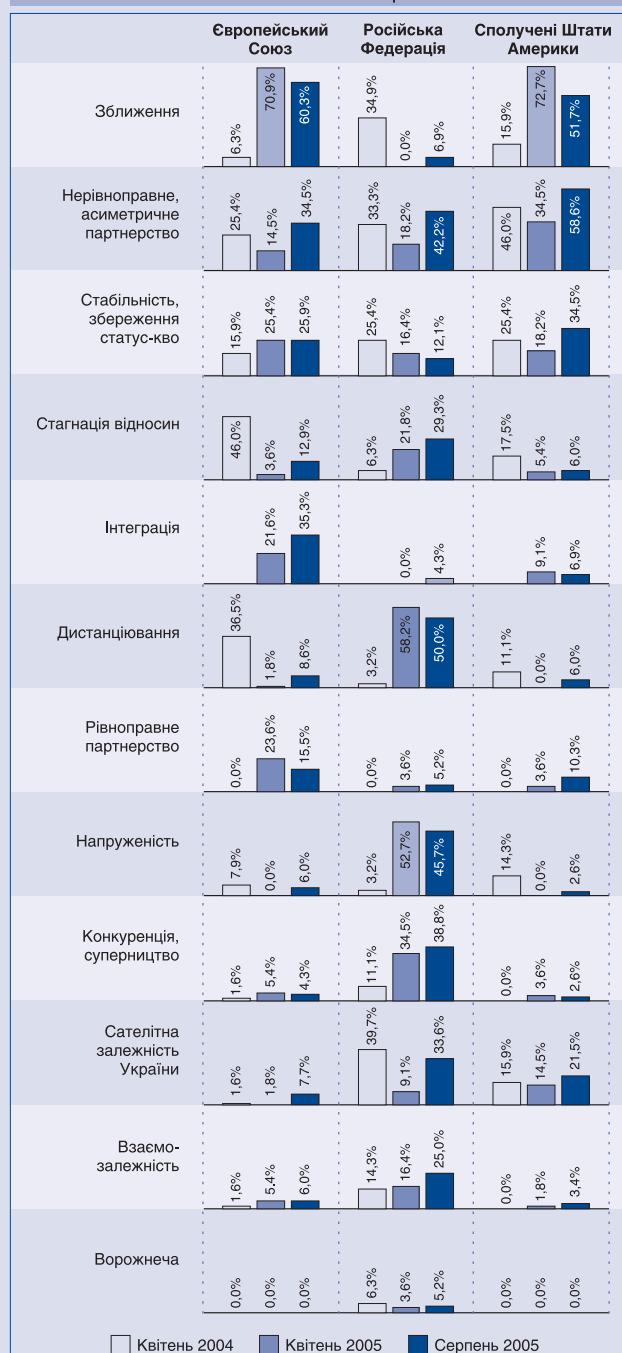
Чи є Україна європейською державою в наступних аспектах?
% опитаних експертів

Як би Ви оцінили темпи інтеграції України до ЄС?
% опитаних експертів

Охарактеризуйте якісний стан нинішніх відносин України з її ключовими зовнішніми партнерами*,
% опитаних експертів

* Експертам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповідей.

Охарактеризуйте стан нинішніх відносин України з переліченими країнами-членами ЄС у різних сферах*

	Політична сфера	Економічна сфера	Гуманітарна сфера	Сфера безпеки
Польща	4,8	4,2	4,4	4,6
Німеччина	3,4	3,5	3,5	3,1
Італія	2,8	3,0	2,7	2,7
Фінляндія	3,4	2,6	2,6	2,5
Франція	2,8	2,6	3,0	2,5
Велика Британія	2,8	2,6	3,0	2,5

* Експертам пропонувалося дати оцінки за п'ятибальною шкалою, де 5 – найвищий бал, 1 – найнижчий.

Чи зацікавлений ЄС у співробітництві з Україною? У чому цей інтерес полягає в першу чергу?*

% опитаних експертів

* Експертам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

В яких сферах необхідно розвивати в першу чергу співробітництво України з ЄС?*

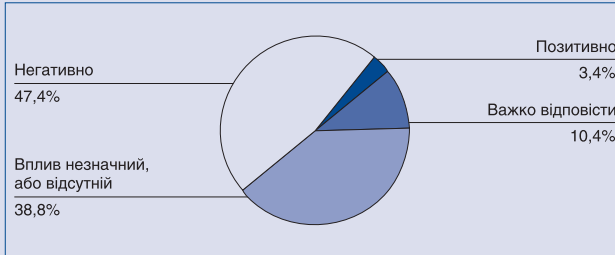
% опитаних експертів

* Експертам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

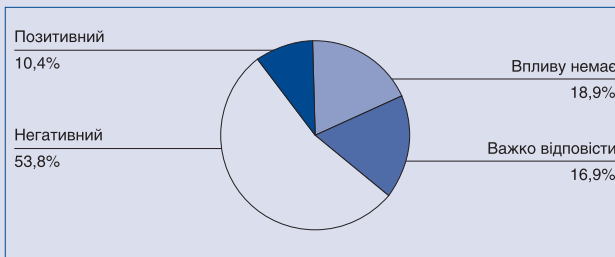
Як вплинули на євроінтеграційні перспективи України нинішня конституційна та бюджетна кризи в ЄС?

% опитаних експертів

Як би Ви оцінили вплив євроінтеграції України на відносини з РФ?

% опитаних експертів

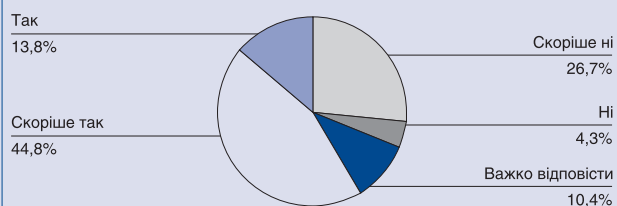
Що в Україні сьогодні головним чином перешкоджає її інтеграції до ЄС?*

% опитаних експертів

* В опитуваннях, проведених у квітні 2004р. і квітні 2005р. питання було сформульоване так "Що в Україні сьогодні головним чином перешкоджає її інтеграції до Європи?"

Чи відповідає практична діяльність керівництва держави проголошеним цілям інтеграції до ЄС?
% опитаних експертів

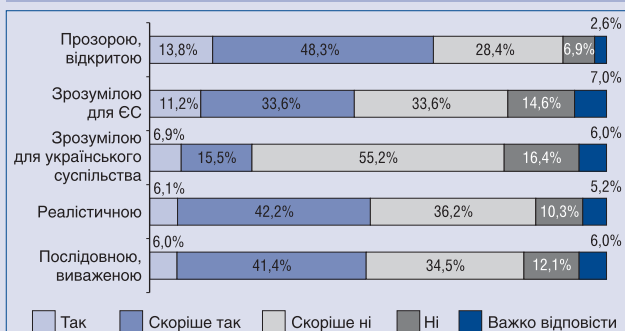

Хто найбільш позитивно впливає на розвиток відносин України з ЄС?*
% опитаних експертів

* Експертам пропонувалося відзначити не більше двох прийнятних варіантів відповіді.

Якою є нинішня євроінтеграційна політика України?
% опитаних експертів

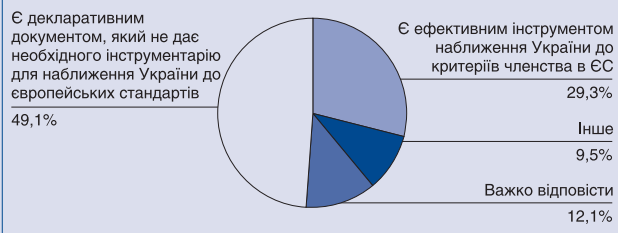
□ Так □ Скоріше так □ Скоріше ні □ Ні □ Важко відповісти

Як Ви оцінюєте якість забезпечення реалізації євроінтеграційного курсу України за наступними параметрами?*

* Експертам пропонувалося дати оцінки за п'ятибальною шкалою, де "5" — дуже добре, "1" — дуже погано.

Перші місяці виконання Плану дій Україна-ЄС довели, що цей документ...
% опитаних експертів

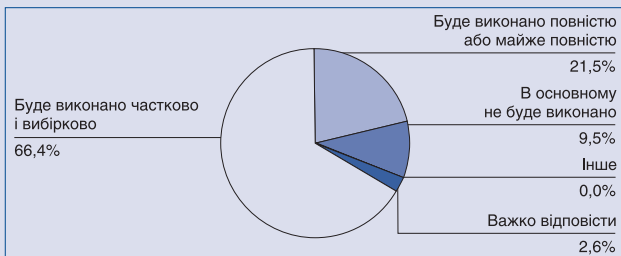

Як виконується План дій Україна-ЄС згідно з його основними розділами?*

* Експертам пропонувалося дати оцінки за п'ятибальною шкалою, де "5" — дуже добре, "1" — дуже погано.

Як Ви прогнозуєте ступінь виконання Плану дій Україна-ЄС на момент завершення його трирічного терміну?
% опитаних експертів

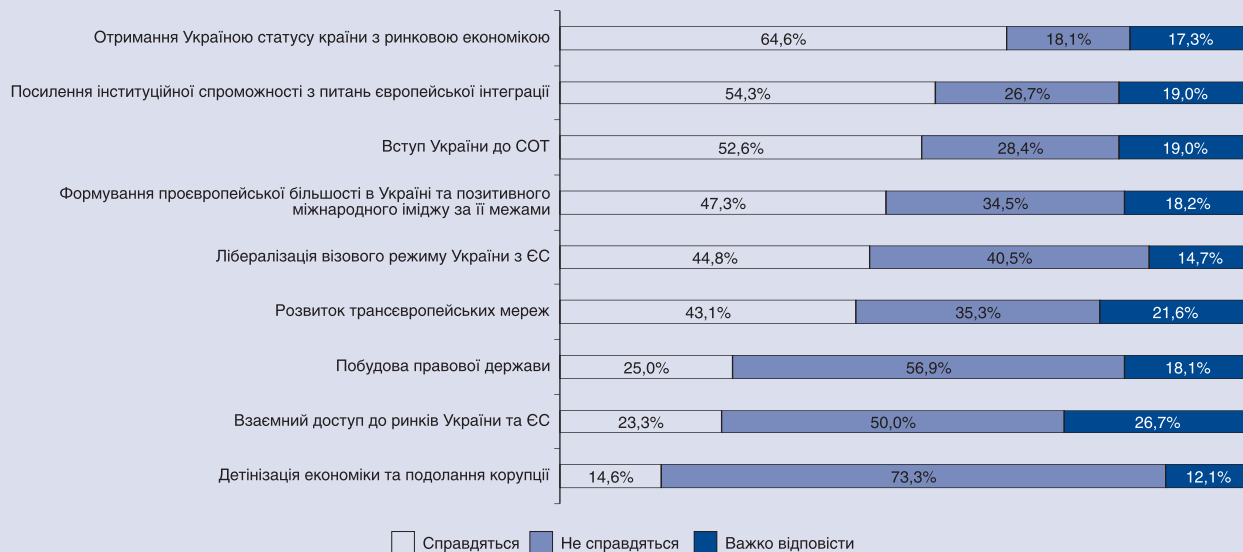

Як Ви оцінюєте ефективність і повноту реалізації різними урядовими структурами ухваленого Кабінетом Міністрів Плану заходів щодо виконання у 2005р. Плану дій Україна-ЄС?*

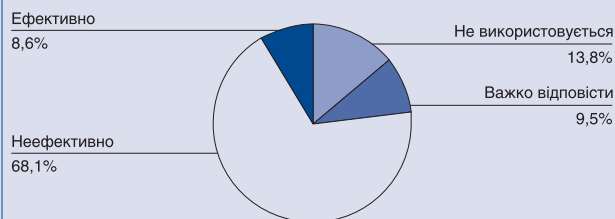

* За п'ятибальною шкалою, де 5 — найвищий бал, 1 — найнижчий.

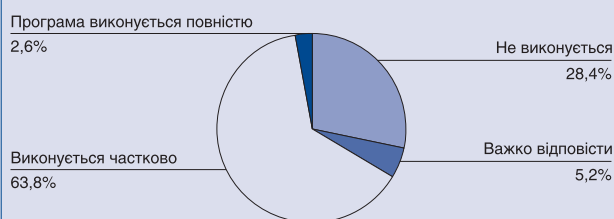
**Чи справдяться у 2005р. очікування,
визначені у “дорожній карті” Україна-ЄС на 2005 рік?**
% опитаних експертів

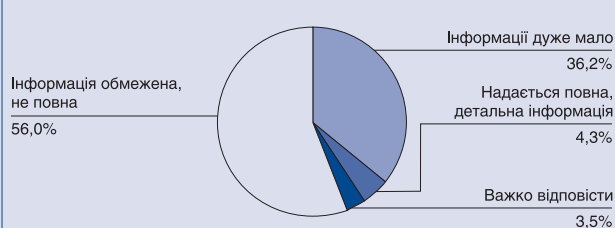
**Як в Україні використовується
євроінтеграційний досвід країн - нових членів ЄС?**
% опитаних експертів

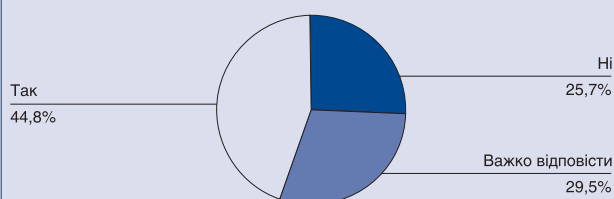
**Як би Ви оцінили рівень виконання
Державної програми інформування громадськості
з питань європейської інтеграції України
на 2004 - 2007рр.?**
% опитаних експертів

**Як українські ЗМІ інформують
громадян про ЄС?**
% опитаних експертів

**Чи може інтеграція до ЄС стати загальнонаціональною
ідеєю, яка б об'єднала усі регіони України?**
% опитаних експертів

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПОЗИЦІЇ ТА ОЦІНКИ ГРОМАДЯН

Одним з основних напрямів діяльності Центру Разумкова є дослідження проблем співробітництва України з ЄС, складовою яких є моніторинг громадської думки¹. Динаміка позицій громадян України стосовно проблем і перспектив співробітництва Україна-ЄС дає підстави для наступних спостережень.

Перше. Загалом в українському суспільстві спостерігається позитивне ставлення до співробітництва України з ЄС. Контакти з країнами Євросоюзу громадяни вважають одним з головних пріоритетів зовнішньої політики держави. Відносна більшість українських громадян підтримують вступ України до ЄС. Це підтверджується результатами опитувань протягом усіх років дослідження.

Друге. Помітними є регіональні розбіжності в оцінках стану та перспектив євроінтеграції. Регіональна поляризація позицій населення — результат політики попереднього керівництва країни, яке поглиблювало вододіл між регіонами. Під час минулої президентської кампанії провладні сили, розігруючи антизахідну карту, по суті, провокували конфронтацію між Заходом і Сходом країни. Вплив цього відчувається і зараз, з приходом нової влади ситуація поки що не змінилася на краще. В суспільстві не склалося консенсусу навколо євроінтеграції як ідеї, здатної об'єднати всі регіони країни.

Третє. Результати досліджень 2005р. (у квітні і вересні) помітно відрізняються одні від одних. Перше дослідження засвідчило високий рівень сподівань щодо європейського руху України, очікувань найближчим часом змін на краще, а друге — певну розгубленість і песимізм. У цьому контексті результати вересневого опитування, проведеного під час гострого конфлікту у новій владній команді, свідчать скоріше про ситуаційну реакцію на внутрішні негаразди. Люди розчаровані не в ідеї євроінтеграції, а розколом серед політиків, які прийшли до влади з гаслами євроінтеграції. Очевидно, що ці оцінки є скоріше “відгуком на ситуацію”, ніж “виразом” руху до ЄС як такого. Можна прогнозувати, що згодом традиційна динаміка відновиться.

Четверте. Є підстави говорити про певну “емоційну складову” оцінок євроінтеграції. Респонденти відзначають брак повної, детальної інформації про ЄС. Це заважає формуванню свідомої громадської підтримки євроінтеграційного курсу, створенню загальнонаціонального консенсусу навколо руху країни до ЄС.

ЄС у координатах геополітичних орієнтацій громадян

У громадській думці спостерігається стабільне доминування двох напрямів зовнішнього співробітництва України: з країнами ЄС і Росією. У 2004-2005рр. спостерігалися два випадки певного зниження рівня суспільної підтримки контактів з країнами ЄС. Перший припав на липень-листопад 2004р. — час президентських виборів і був зумовлений, очевидно, потужною антизахідною кампанією, розгорнутою провладними силами. Після виборів і перемоги кандидата, який висував проєвропейські гасла — В.Ющенко, відзначалося помітне зростання євросимпатій (у квітні 2005р. цей показник сягнув максимальної позначки). Однак у вересні показник пріоритетності відносин з ЄС знизився, очевидно, через розкол у команді євроінтеграторів.

Загалом, динаміка останніх двох років свідчить, що зростання євросимпатій в суспільстві відбувалося переважно за рахунок зниження числа прихильників співробітництва з СНД.

На Заході країни домінують симпатії до співробітництва з ЄС, на Сході та Півдні — перевагу віддають контактам з Росією. Така картина протягом останніх років є стабільною. Не сталося якісних змін у регіональному розподілі геополітичних орієнтацій громадян і у 2005р. Проте, у вересні на Півдні і Сході співвідношення тих, хто віддає перевагу контактам з ЄС, і тих, хто вважає пріоритетним співробітництво з Росією, дещо змінилося на користь останніх. Позиції жителів Центрального регіону в координатах ЄС-Росія розділилися майже навпіл.

Найвищий рівень підтримки контактів з ЄС спостерігається серед молоді. Респонденти середнього віку (30-39 років) за досліджуваний період також віддавали перевагу євроінтеграційному напрямку. Однак, у вересні 2005р. розподіл симпатій у цій віковій групі змінився на користь співробітництва з Росією. У старших вікових групах стабільно переважають прихильники пріоритетних відносин з Росією.

Картину зовнішньополітичних орієнтацій громадян доповнює ієрархія пріоритетів відносин України з міжнародними об'єднаннями, складена за результатами опитування у квітні 2005р. Згідно з цими результатами, позицію лідера посів ЄС (49,3%); на другому місці — Союз Росії і Білорусі (39,3%). Очевидно, визначення пріоритетності відносин з цією структурою зумовлюється усвідомленням громадянами важливості розвитку контактів саме на російському напрямі.

Стан відносин Україна-ЄС

Стан відносин з ЄС громадяни оцінюють неоднозначно. У квітні 2005р. число опитаних, які характеризували ці відносини як “прогрес”, досягла максимальної позначки (44,1%). Це, очевидно, можна пояснити тим, що на початку діяльності нової влади різко активізувалися політико-дипломатичні контакти з інституціями та лідерами країн ЄС, на краще змінилася атмосфера діалогу з ЄС, інформаційний клімат взаємовідносин. Однак, у вересні спостерігалось помітне зростання критичних оцінок.

Більш позитивно оцінюють нинішні відносини з ЄС респонденти Заходу і Центру країни, найбільш критично — жителі Сходу.

Найбільш позитивно впливає на розвиток відносин з ЄС Президент України. Переконані в цьому 63,8% опитаних. Позитивний вплив підприємницьких кіл відзначили лише 5,1%, ще менше голосів віддано Кабінету Міністрів, Верховній Раді та ЗМІ. Оцінки впливу громадських організацій і регіональних лідерів є надзвичайно низькими і знаходяться в межах статистичної похибки. Отже, розвиток відносин з ЄС насамперед ототожнюється з контактами на вищому рівні.

Попри позитивний ефект Помаранчевої революції, успіх євроінтеграції залежатиме від ефективності дій нової влади. Найбільша частина (60,9%) опитаних згодні з тезою про те, що “зміна ставлення до України з боку країн ЄС після Помаранчевої революції не має принципового значення — Україна повинна конкретними діями підтвердити право претендувати на вступ до ЄС” (не згодні — 18,1%).

¹ Загальнонаціональні опитування (за вибіркою близько 2000 респондентів) стосовно відносин Україна-ЄС проводяться соціологічною службою Центра Разумкова з 2000р. Останнє дослідження проведене з 9 по 16 вересня 2005р. в усіх регіонах України. Опитано 2011 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.

Інтереси ЄС до України є жорстко прагматичними. На думку респондентів, ЄС насамперед, зацікавлений в українському ринку для товарів ЄС (44%), у використанні інтелектуального, наукового потенціалу, робочої сили (38,4%) та природних ресурсів України (38,2%). Привертають увагу два моменти: *по-перше*, досить стримано респонденти оцінюють інтерес ЄС у розвитку демократії і ринкових реформ в Україні; *по-друге*, найменше, на думку опитаних, ЄС зацікавлений в імпорті української продукції. Тобто, торговельні контакти з ЄС громадяни оцінюють переважно як “шлях з одностороннім рухом”.

Проблеми співробітництва з ЄС

Щирість намірів нового керівництва України стосовно інтеграції до ЄС оцінюється громадянами досить стримано. У вересні, порівняно з квітнем, число тих, хто вважає такі наміри декларативними, помітно зросло і майже зрівнялося з числом тих, хто вважає їх щирими. Водночас, найбільша частина (42%) респондентів з оцінками не визначилися. Таке обережне ставлення є зрозумілим — люди очікують на конкретні результати реалізації задекларованого курсу.

Поки що в суспільстві не склався консенсус навколо того, що інтеграція до ЄС може стати загальнонаціональною ідеєю, здатною об'єднати всі регіони України. Позичії респондентів з цього питання розділилися майже навпіл: 36% опитаних твердо відповідають на це питання, 39,2% — дотримуються протилежної думки. Кожен четвертий (24,8%) утримався від відповіді. Очевидно, така ситуація зумовлюється багатьма факторами, серед яких можна відзначити розбіжності в геополітичних симпатіях жителів різних регіонів, усвідомлення складності євроінтеграційного процесу, брак інформації про процеси, що відбуваються в ЄС, зрештою — наявність у громадській свідомості стереотипів, у т.ч. — нав'язаних попередньою владою.

Останнє можна проілюструвати ставленням громадян до деяких тез про Євросоюз, які лунали нещодавно в українських ЗМІ. За даними вересневого опитування, з тезою “ніхто в Європі Україну не чекає” згодні 56,7%, не згодні — чверть (24,6%) опитаних. Невизначеним є ставлення громадян до твердження про те, що інтеграція до ЄС погіршить відносини України з Росією, або про те, що Україна повинна інтегруватися до ЄС разом з Росією. Не змогли визначитися громадяни в питанні, чи позбавляє Україну участь у ЄП європейських перспектив: відносна більшість (45,6%) опитаних вагалася з відповіддю; 34,7% — вважають, що участь у ЄП не є альтернативою євроінтеграції; 19,5% — впевнені у протилежному.

Привертають увагу і досить скептичні оцінки громадянами України ставлення до українців з боку жителів країн ЄС, причому, протягом квітня-вересня 2005р. рівень скептицизму зріс. Зараз найбільша частина (40,1%) респондентів вважають, що на просторі ЄС панує ставлення до українців як до людей “другого сорту”; 28,1% — переконані, що це ставлення є байдужим. Лише кожен восьмий (12,5%) опитаний впевнений, що громадяни країн ЄС ставляться до українців як до рівних. Більш позитивно оцінюють ставлення жителів країн ЄС до українців респонденти Західного регіону.

Найбільшою мірою перешкоджають євроінтеграції України внутрішні економічні проблеми. В цьому аспекті загальна картина оцінок і позицій громадян за досліджуваний період не зазнала суттєвих змін. У переліку проблем перше місце стабільно посідає низький рівень економічного розвитку та недостатні темпи реформ, друге — високий рівень корупції, третє — невідповідний європейському рівень демократії.

Остання позиція залишається за російським фактором — геополітичну (історичну, культурну) близькість до РФ громадяни загалом не вважають перешкодою на шляху євроінтеграції України.

Перспективи європейської інтеграції

Відносна більшість громадян підтримують ідею вступу України до ЄС. Про це свідчить загальна динаміка оцінок і позицій за останні роки. Водночас, з вересня 2004р. спостерігається певне зниження рівня підтримки — в цей період число прихильників вступу до ЄС іноді падало нижче позначки 50%, а у вересні 2005р. зафіксований найнижчий показник — 40,1%. Оскільки опитування проводилося у перші дні гострої і неочікуваної урядової кризи, то можна припустити, що отриманий результат свідчить скоріше про розчарування українського суспільства не в європейському курсі країни, а в команді, яка прийшла до влади під європейськими гаслами, але замість їх реалізації, зазнала внутрішнього розколу.

Найвищий рівень підтримки вступу до ЄС стабільно спостерігається на Заході і в Центрі країни. На Півдні і Сході, де до листопада 2004р. співвідношення противників і прихильників вступу до ЄС загалом було на користь останніх, з кінця 2004р. визначилася зворотна тенденція — і зараз тут переважає критичне ставлення до приєднання України до ЄС (найбільш виразно — на Сході країни). Такі зміни спричинені, очевидно, президентськими виборами, оскільки саме в цих регіонах найбільш масштабно та агресивно була розгорнута антизахідна кампанія, там місцева влада та ЗМІ активно зводили у громадській свідомості “стіну недовіри” до Заходу. Інерцію таких дій не вдалося подолати й нині.

У молодших вікових групах відзначається помітне домінування прихильників вступу до ЄС. Протягом досліджуваного періоду найбільша підтримка курсу євроінтеграції спостерігається серед молодшої (18-29 років) та середньої (30-39 років) вікових груп. Серед респондентів віком 40-49 років також переважають проєвропейські настрої, однак у вересні частини прихильників і противників вступу до ЄС практично зрівнялися.

Прихильники євроінтеграції вважають, що Україні потрібно вступити до ЄС протягом найближчих 5-10 років. При цьому, у вересні, порівняно з квітнем, прогнози є відчутно обережнішими: з означеним терміном погодилися 39,8% опитаних (проти 54% у квітні); майже кожен сьомий (13,1%) опитаний відніс перспективу вступу на 20 років. Думки про те, що Україні ніколи не потрібно вступати до ЄС, дотримуються 24,9% опитаних.

Громадяни по різному оцінюють особисту користь та користь для країни від вступу до ЄС. У вересні (порівняно з квітнем) посилюлися скептичні настрої. Практично зрівнялися частини респондентів переконаних, що вони особисто виграють від вступу, та тих, хто впевнений в особистому програві. Водночас найбільше число (43%) опитаних утрималися від відповіді, очевидно, в т.ч. з огляду на досить віддалену перспективу приєднання України до ЄС. Користь для країни від вступу до ЄС респонденти оцінюють дещо більш позитивно, хоча й тут значна частина опитаних не змогли визначитися з відповіддю.

Вододіл в оцінках особистої користі та користі для країни від вступу до ЄС пролягає між Заходом і Центром, з одного боку, і Сходом та Півднем — з іншого. Серед жителів Заходу і Центру переважають позитивні оцінки результатів вступу країни до ЄС як на особистому, так і загальнодержавному рівнях; на Півдні і Сході переважними є критичні настрої.

Найбільш оптимістично оцінюють як власні перспективи так і перспективи країни при вступі до ЄС респонденти молодших вікових груп (18-29 і 30-39 років). Мірою зростання віку рівень позитивних очікувань від приєднання до ЄС знижується.

Можливі наслідки вступу України до ЄС є переважно позитивними. Серед позитивів приєднання до ЄС громадяни відзначають, насамперед, забезпечення вільного пересування українців до країн ЄС, покращання міжнародного іміджу країни, зміцнення її впливу у світовому співтоваристві, сприяння розвитку демократії. Ієрархія проблемних аспектів приєднання України до ЄС виглядає наступним чином: збільшення міграції українців до країн ЄС; погіршення відносин з Росією; обмеження суверенітету держави. Привертає увагу той факт, що ризик втрати національної самобутності, культури, традицій посів у цьому переліку останню позицію.

Респонденти досить прагматично вибудовують ієрархію пріоритетів співробітництва з ЄС. На їх думку, насамперед необхідно розвивати торговельно-економічні контакти (71%), далі зі значним відривом — науково-технічне співробітництво (26,6%). Третє місце відводиться взаємовідносинам у політичній сфері (24,7%), останні позиції в цьому переліку посіла співпраця з ЄС в екологічній і гуманітарній сферах.

Європейська тотожність України

З'ясовуючи ставлення громадян України до курсу євроінтеграції, важливо враховувати фактор їх самоідентифікації. Іншими словами, важливо з'ясувати також, чи відчують себе громадяни України європейцями і якою мірою у громадській свідомості Україна ототожнюється з європейською державою. Це безумовно важливий психологічний аспект, що значною мірою визначає позиції населення України.

За результатами вересневого опитування, третина (33,3%) громадян тією чи іншою мірою ідентифікують себе як європейці. Понад половина (60,3%) — такого самовідчуття не мають.

Очевидно, така самоідентифікація зумовлена в т.ч. усвідомленням великої “соціально-економічної відстані” нинішньої України від країн ЄС, розумінням того, що рівень власного добробуту, соціальної захищеності респондентів є дуже далеким від європейських стандартів. Можливо, саме такі мотиви є домінуючими, порівняно з гуманітарними аспектами самоідентифікації в культурно-історичних координатах.

Картина оцінок має регіональну специфіку. Найбільша частина опитаних, які тією чи іншою мірою ототожнюють себе з європейцями — на Заході. В Центрі дещо переважає “неєвропейська” самоідентифікація; на Півдні і Сході ця перевага є виразною.

Україна за ключовими параметрами ще не є європейською країною. Більшість (понад 70%) респондентів вважають, що в економічному і соціальному аспектах Україна не є європейською державою. Менш критично оцінили респонденти європейську ідентичність держави в політичному і культурному аспектах. Але й тут переважають негативні оцінки. Більшість громадян погоджуються лише з тим, що Україна є європейською державою в географічному та історичному аспектах.

Доповнює картину оцінок респондентів їх ставлення до громадян країн ЄС. В українському суспільстві домінує доброзичливе,

позитивне ставлення до громадян ЄС. Понад половина (51,2%) опитаних засвідчили повагу до жителів ЄС; 42,6% — симпатію. Водночас, майже кожен п'ятий (19,2%) відзначив “байдужість” (19,2%), кожен сьомий (13,9%) — “зздрість”. Негативне ставлення до жителів ЄС не є поширеним (такі оцінки є мінімальними і знаходяться в межах статистичної похибки).

Очевидно, що на самооцінки громадян безпосередньо або опосередковано впливає ряд факторів. Одним із них є власний досвід перебування в країнах ЄС. Як виявилось під час опитування, за останні 10 років лише чверть (25,4%) респондентів відвідували країни, що нині входять до складу ЄС.

Рівень поінформованості громадян України про ЄС

Очевидно, що характер ставлення громадян України до ЄС, оцінки перспектив співробітництва значною мірою зумовлюються рівнем їх поінформованості про цю організацію. Попри численні декларації минулої влади про пріоритет євроінтеграційного курсу, затвердження відповідних програм (Державна програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007рр.), громадян України навряд чи можна вважати добре обізнаними із західним сусідом — ЄС. Навпаки, як уже зазначалося, державна пропагандистська машина проводила антизахідну інформаційну кампанію, формуючи у громадській свідомості негативні стереотипи. Це по суті унеможливлювало об'єктивне, повне інформування громадян України про ЄС. Брак інформації відчувається понині.

Найбільшою мірою визначають ставлення громадян до ЄС українські засоби масової інформації. На це джерело вказали більшість (61,1%) опитаних. Для 36% — джерелом інформації є враження знайомих, які відвідували країни ЄС. Для 21,4% прагматично налаштованих респондентів аргументом у визначенні власної позиції є товари з країн-членів ЄС. Для 16,5% — художні твори європейських авторів.

ЗМІ, як основний канал формування громадської думки стосовно ЄС, виконують цю функцію незадовільно. Більшість вважають, що інформація про ЄС обмежена, не повна (40,2%), або такої інформації дуже мало (34,5%). Лише кожен десятий (9,1%) респондент переконаний, що українські ЗМІ надають повну, детальну інформацію про ЄС.

Про неефективність інформаційної державної політики у цій сфері свідчить й те, що численні заплановані у минулому році публічні акції присвячені ЄС залишилися “поза кадром”. 96,9% опитаних зазначили, що протягом минулого року вони не брали участь у будь-яких публічних заходах, присвячених ЄС. Лише мізерне число опитаних дали позитивну відповідь.

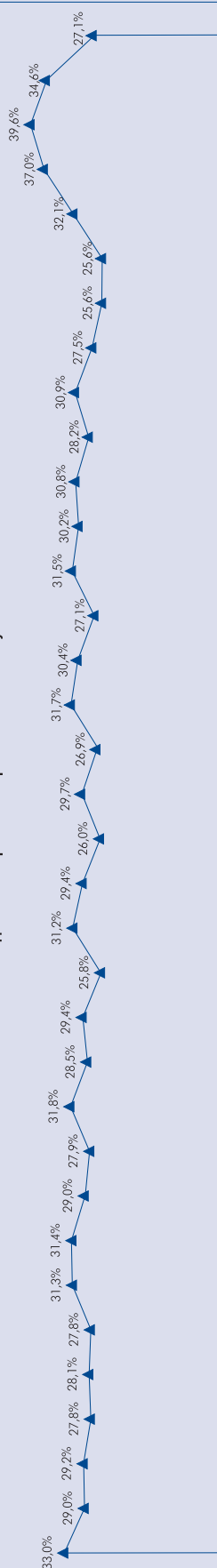
Опосередковано брак інформації стосовно ЄС підтверджує той факт, що більшість респондентів (56,7%) утрималися від відповіді на питання про кількість країн-членів ЄС, при цьому лише кожен десятий (10,9%) обрав вірну відповідь.

Важливим є те, що в українському суспільстві існує значний інтерес до ЄС. Незважаючи на певну негативну динаміку протягом квітня-вересня, більшість громадян (55,8%) хочуть знати про ЄС якомога більше. ■

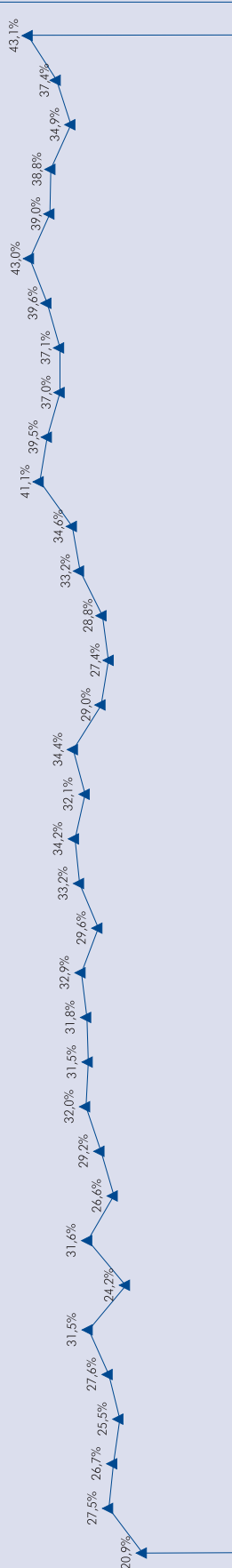
ЄС У КООРДИНАТАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ СИМПАТІЙ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

ЯКИЙ НАПРЯМ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ МАЄ БУТИ ПРІОРИТЕТНИМ ДЛЯ УКРАЇНИ?
% ОПИТАНИХ

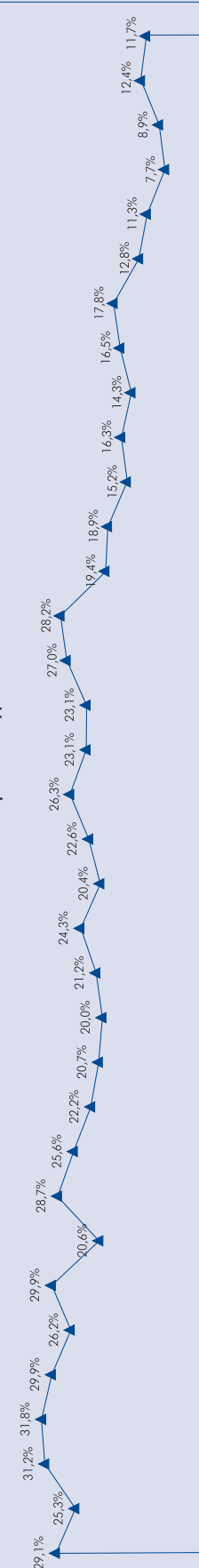
Відносини з країнами Європейського Союзу

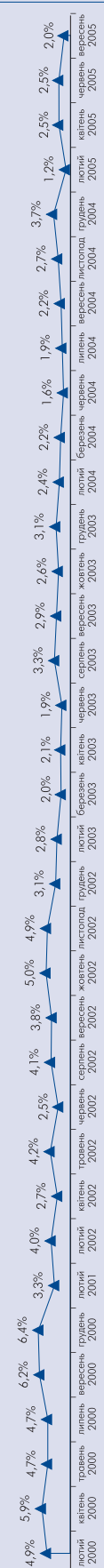
З Росією

З іншими країнами СНД

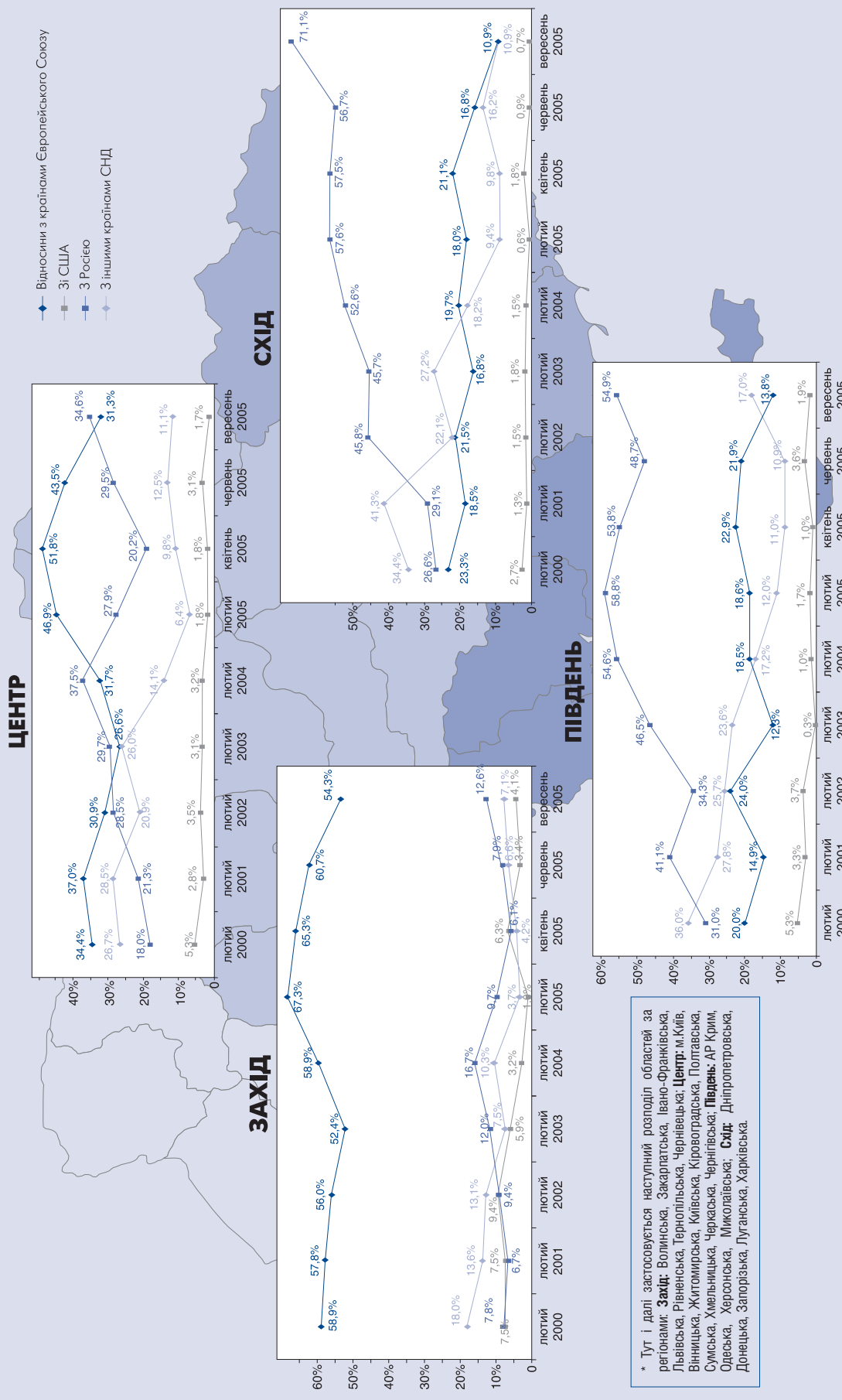

Зі США

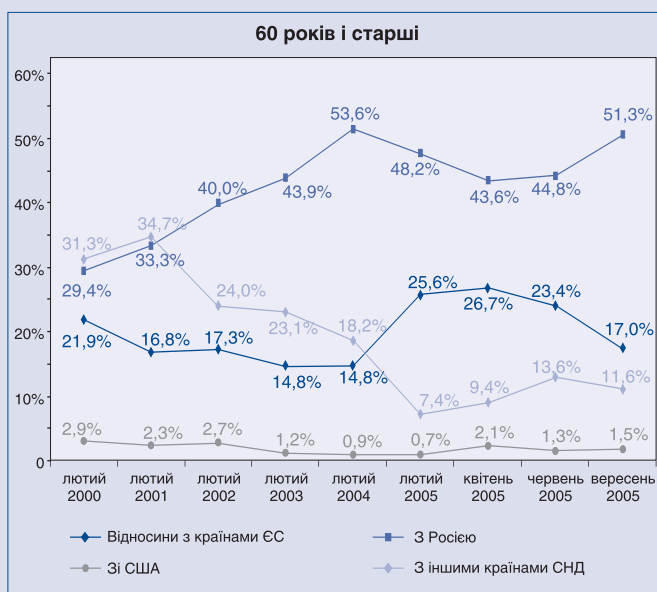
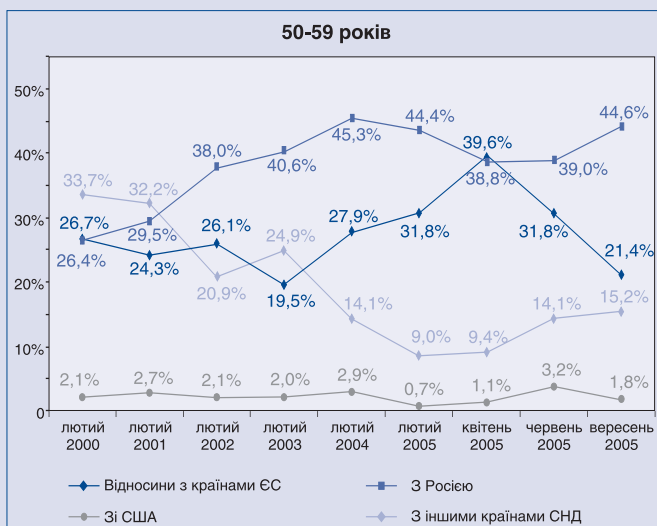
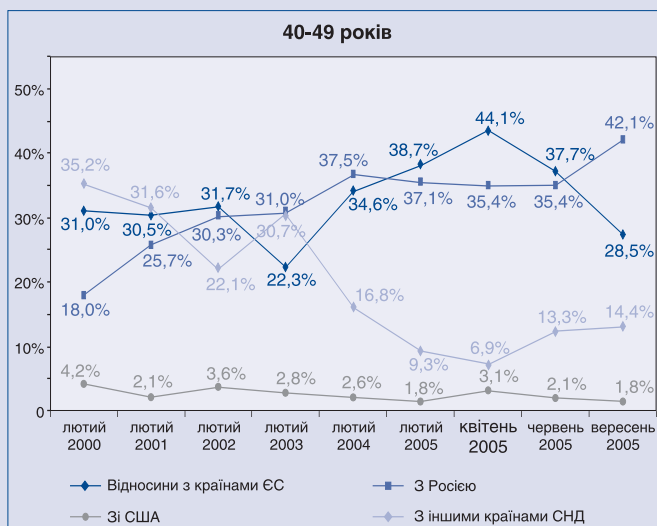
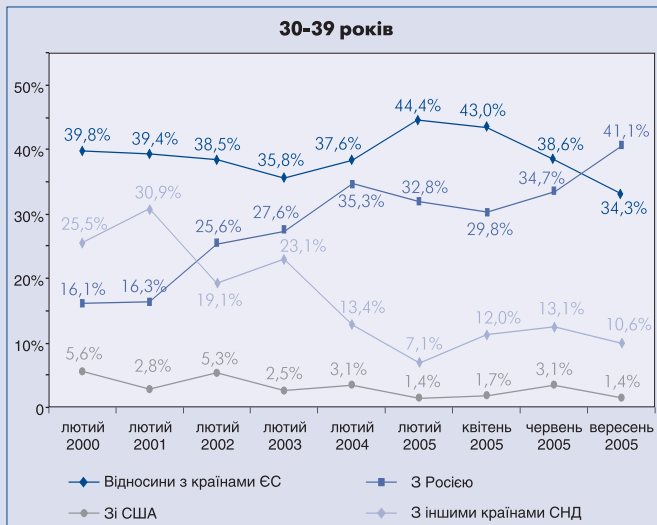
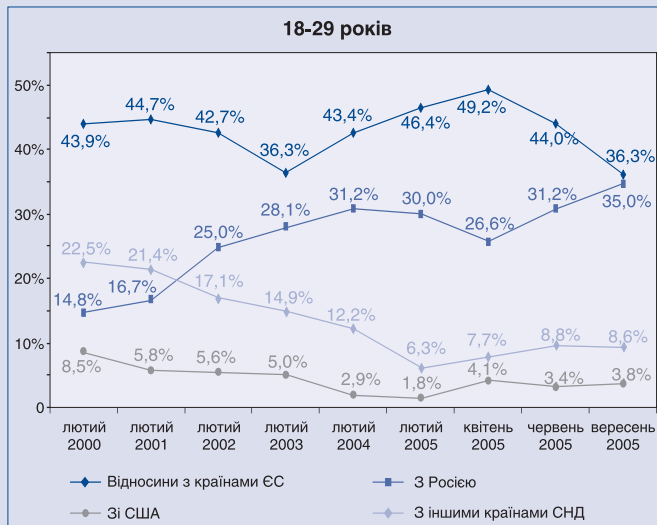
ЯКИЙ НАПРЯМ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ МАЄ БУТИ ПРІОРИТЕТНИМ ДЛЯ УКРАЇНИ?*

% опитаних

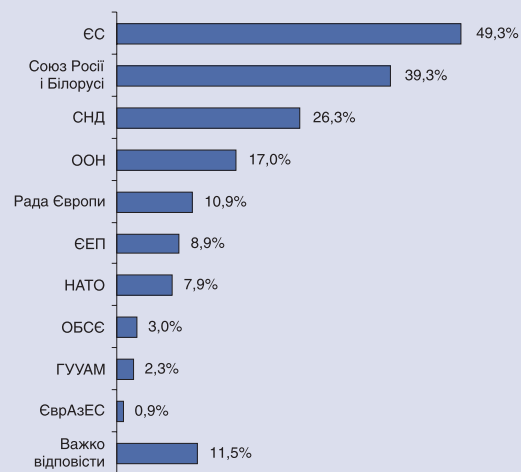
ЯКИЙ НАПРЯМ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ МАЄ БУТИ ПРІОРИТЕТНИМ ДЛЯ УКРАЇНИ?

% опитаних

Зовнішньополітичні контакти з якими міжнародними об'єднаннями мають для України пріоритетне значення?*

% опитаних

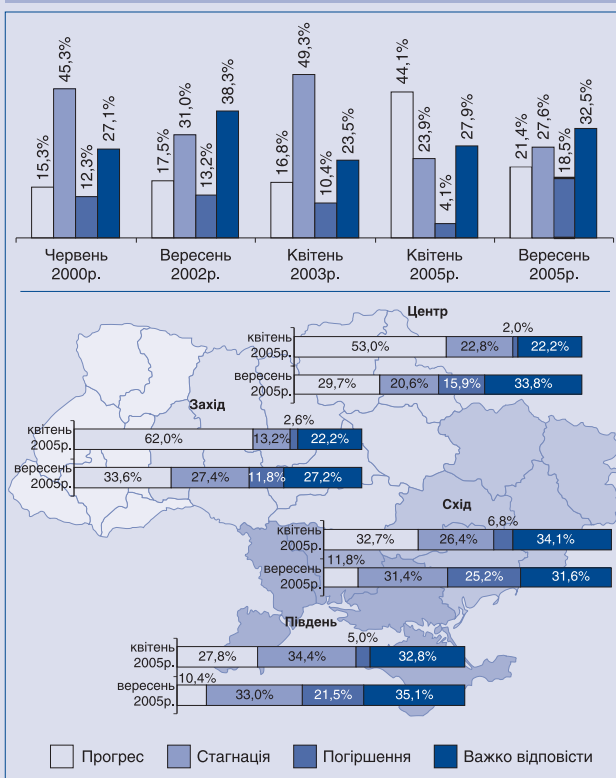

Квітень 2005р.

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

СТАН ВІДНОСИН УКРАЇНА-ЄС

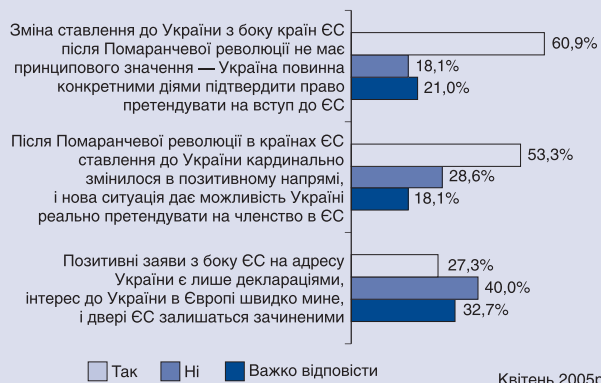
Як Ви оцінюєте нинішній стан відносин України з ЄС? % опитаних

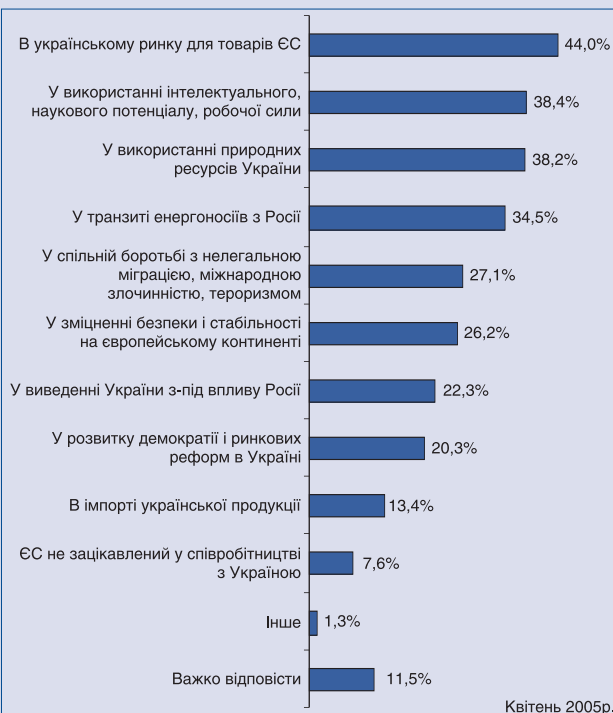
Хто найбільш позитивно впливає на розвиток відносин України з ЄС? % опитаних

Чи згодні Ви із такими твердженнями? % опитаних

Чи зацікавлений ЄС у співробітництві з Україною? У чому цей інтерес полягає? % опитаних

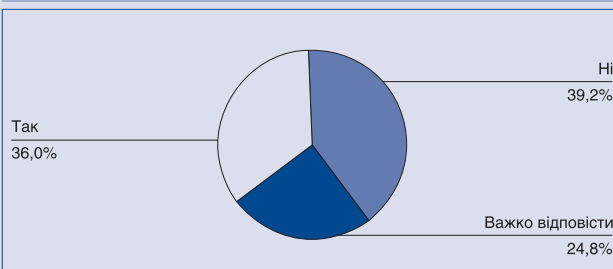
* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

ПРОБЛЕМИ СПІВРОБІТНИЦТВА З ЄС

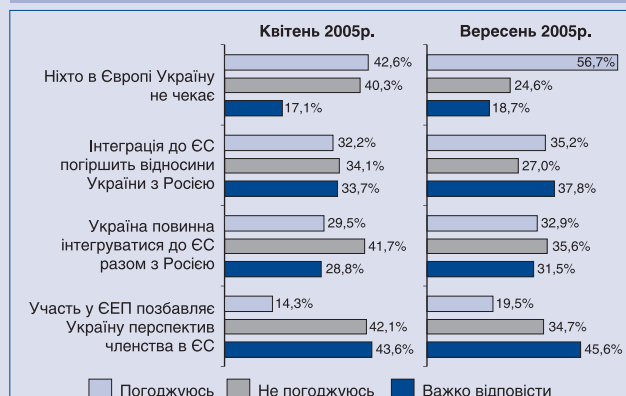
Як Ви оцінюєте щирість намірів нового керівництва України стосовно інтеграції до ЄС? % опитаних

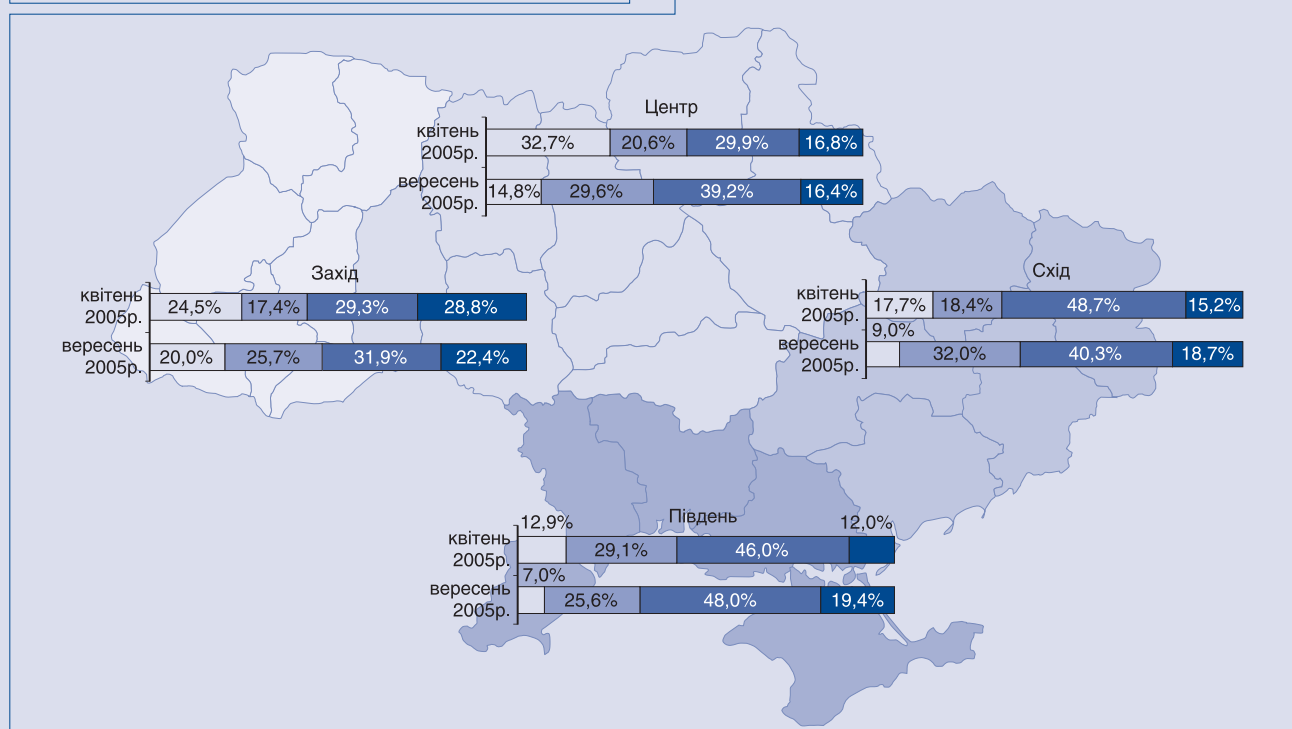
Чи може інтеграція до ЄС стати загальнонаціональною ідеєю, яка б об'єднала усі регіони України? % опитаних

В українських ЗМІ лунали такі тези щодо ЄС. Чи погоджуєтесь Ви з ними? % опитаних

Яке ставлення до громадян України панує в країнах ЄС? % опитаних

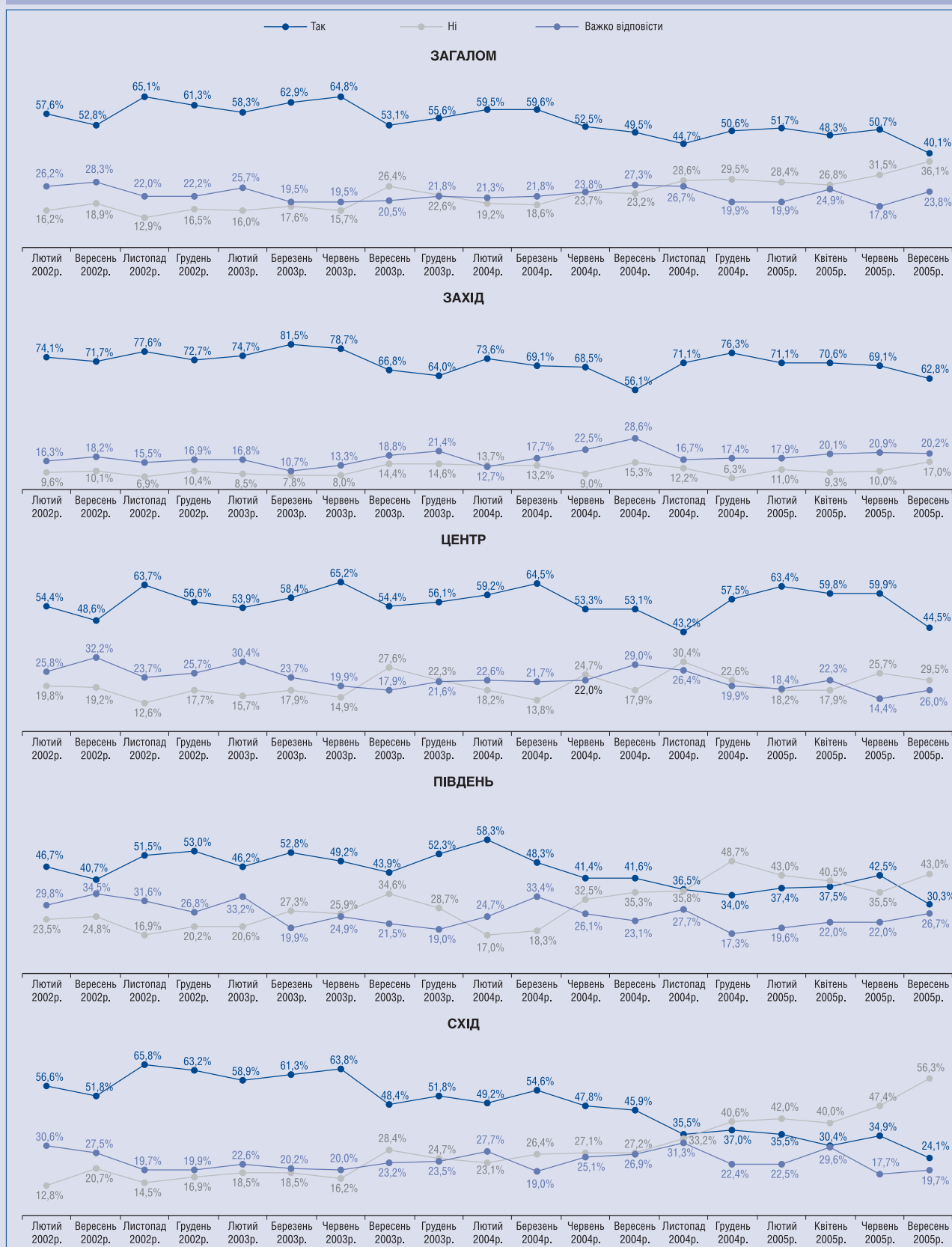
Що найбільшою мірою перешкоджає інтеграції України до ЄС?*

* Під час опитувань 2000-2001рр. респондентам пропонувалося обрати одну відповідь. Під час досліджень 2005р. респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятих варіантів відповіді.

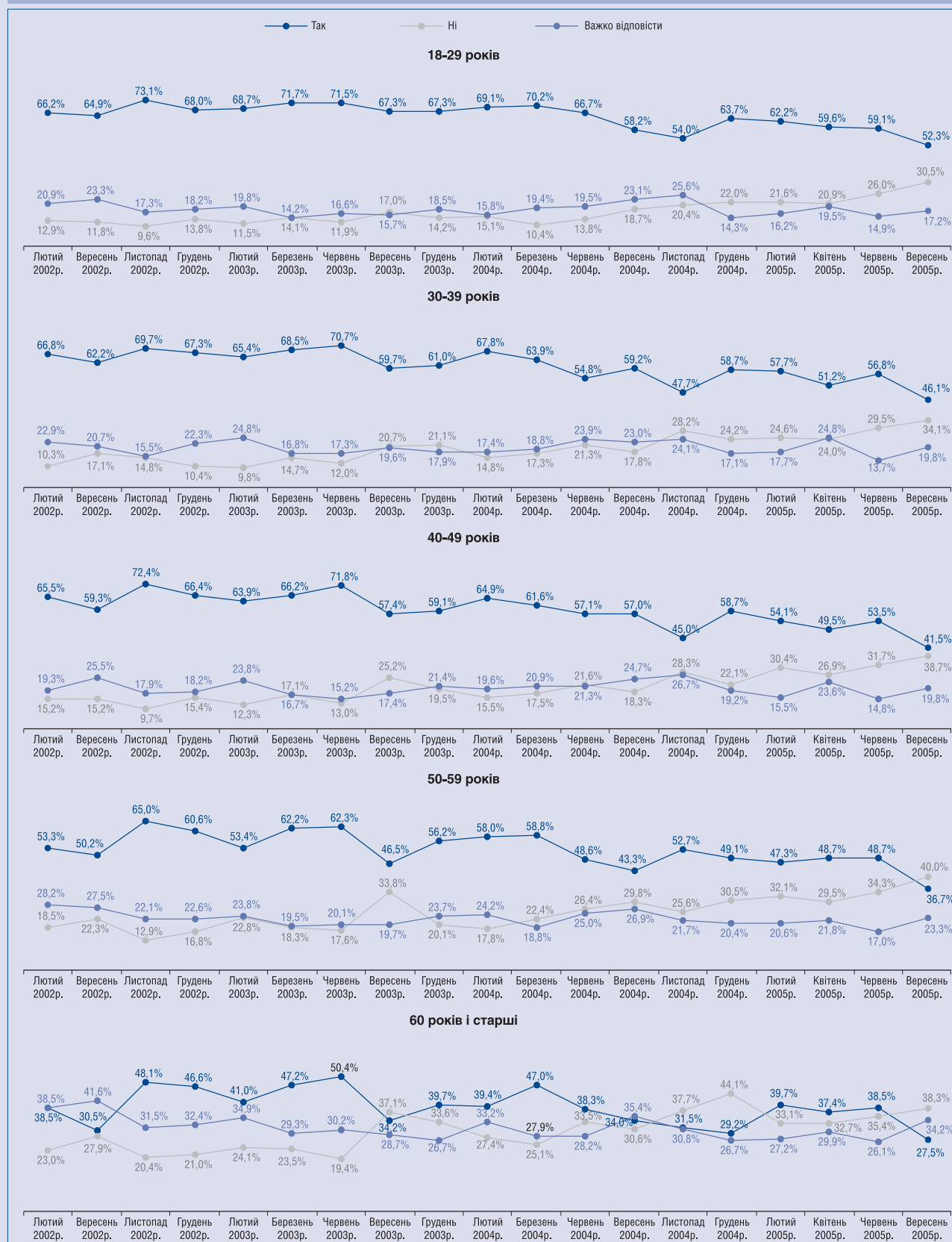
ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

ЧИ ПОТРІБНО УКРАЇНІ ВСТУПИТИ ДО ЄС? % ОПИТАНИХ

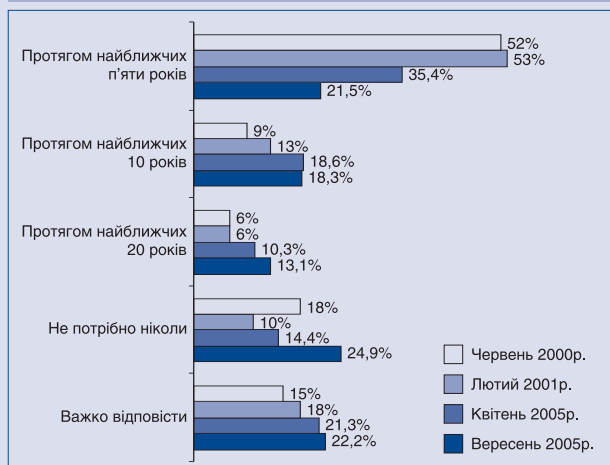

ЧИ ПОТРІБНО УКРАЇНІ ВСТУПИТИ ДО ЄС?

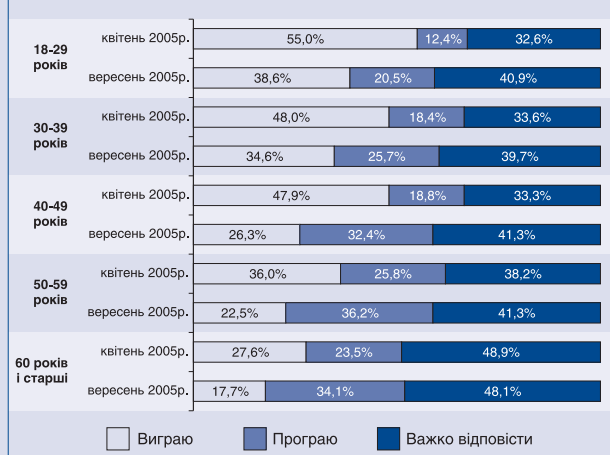
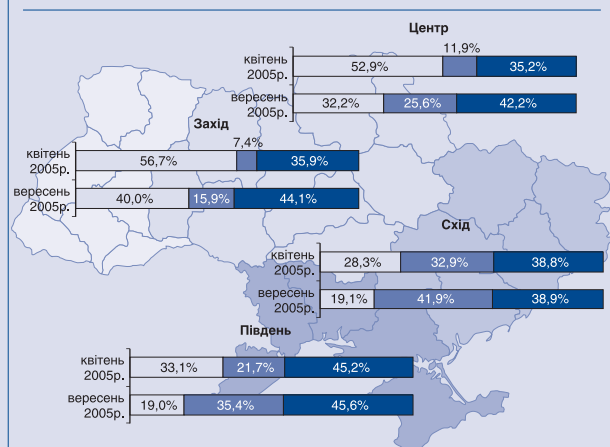
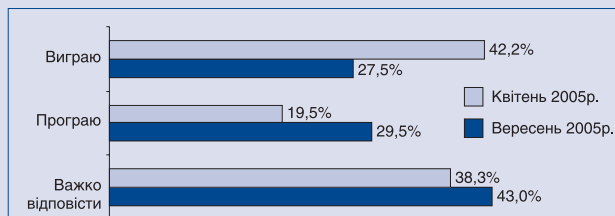
% ОПИТАНИХ

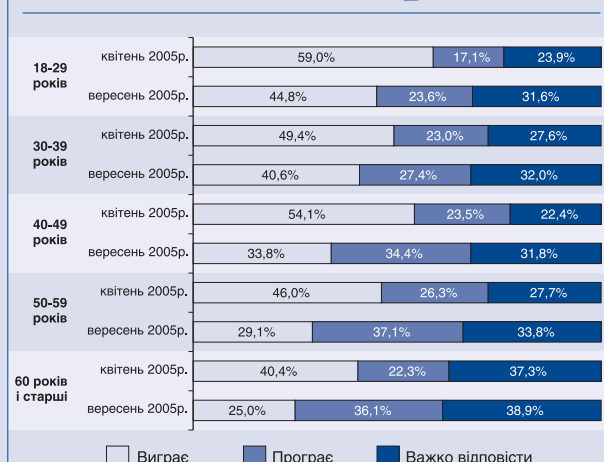
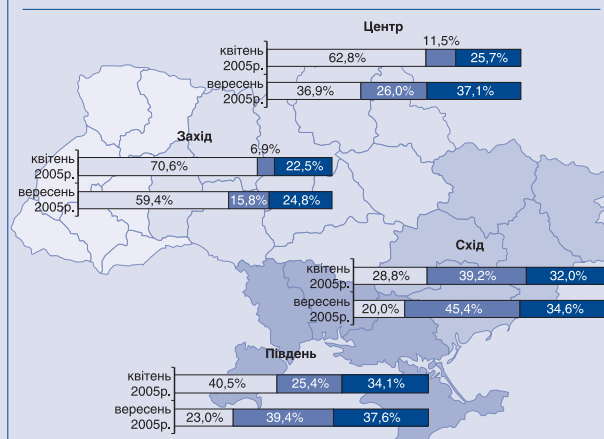
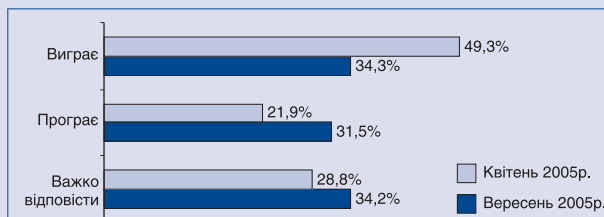
Коли Україні потрібно вступити до ЄС?
% опитаних

Ви особисто більшою мірою програєте чи виграєте, якщо Україна вступить до ЄС?
% опитаних

Україна більшою мірою програє чи виграє від вступу до ЄС?
% опитаних

В яких сферах необхідно в першу чергу розвивати співробітництво України з ЄС?*
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Які наслідки матиме вступ України до ЄС?

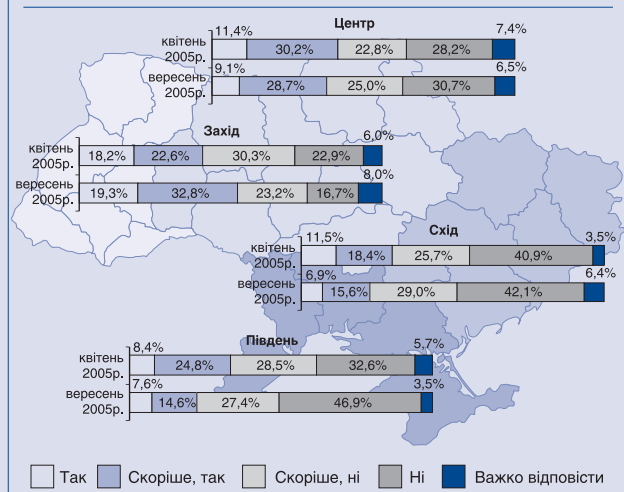
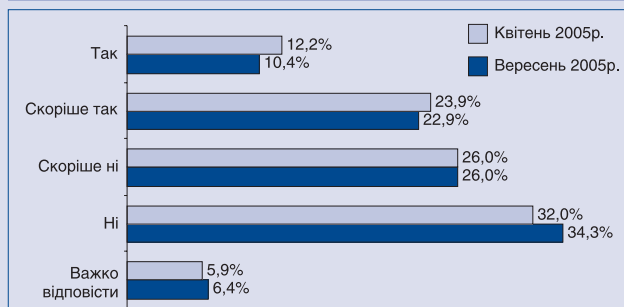
% опитаних

ЄВРОПЕЙСЬКА ТОТОЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Чи відчуваєте Ви себе європейцем, відчуваєте свою приналежність до культури й історії європейського співтовариства?

% опитаних

Чи є Україна європейською державою?

% опитаних

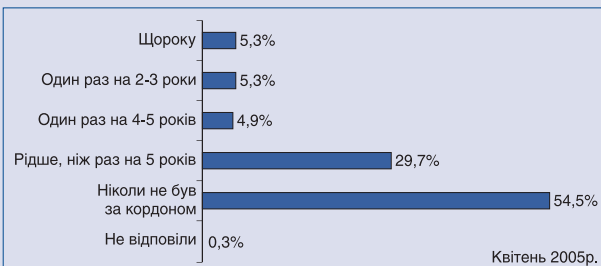
Які почуття Ви маєте до громадян країн ЄС?*

% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

**Як часто Ви буваєте за кордоном
(включаючи СНД)?**
% опитаних

**Які зарубіжні країни Ви відвідували
протягом останніх 10 років?***
% опитаних

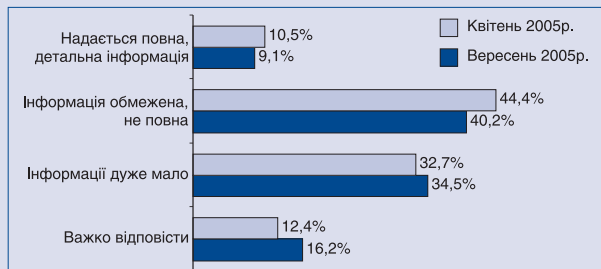
**РІВЕНЬ ПОІНФОРМОВАНOSTІ ГРОМАДЯН
УКРАЇНИ ПРО ЄС**

Що найбільшою мірою визначає Ваше ставлення до ЄС?*
% опитаних

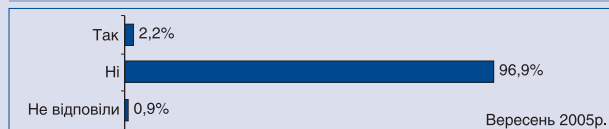

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

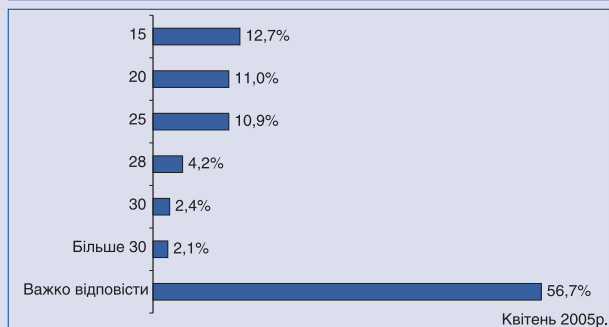
Як українські ЗМІ інформують громадян про ЄС?
% опитаних

Чи брали Ви протягом минулого року участь у будь-яких публічних заходах, присвячених ЄС?
% опитаних

Скільки країн належать зараз до складу ЄС?
% опитаних

Чи хотіли б Ви отримувати більше інформації про ЄС?
% опитаних

